

PERUSTULO TYÖMARKKINOIDEN JA SOSIAALITURVAN UUDISTAJANA

Perustulokeskustelu puolueohjelmissa ja valtiopäiväasiakirjoissa vuosina 1980-2008

Sari Paatelainen

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

**Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos**

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2010

TIIVISTELMÄ

PERUSTULO TYÖMARKKINOIDEN JA SOSIAALITURVAN UUDISTAJANA

Perustulokeskustelu puolueohjelmissa ja valtiopäiväasiakirjoissa vuosina 1980-2008

Sari Paatelainen
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Matti Kari
Kevät 2010
Sivumäärä: 110 sivua

Tutkielmassa tarkastelun kohteena on suomalainen poliittinen perustulokeskustelu vuosina 1980–2008. Keskeisimmäksi tutkimuskysymykseksi nousee se, millä perusteilla poliittisella kentällä ajetaan perustuloa Suomen sosiaaliturvajärjestelmän perustaksi. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota niihin yhteiskunnallisiin ongelmiin, joihin perustuloa esitetään ratkaisuksi. Lisäksi työssä tarkastellaan ajallista ulottuvuutta, eli onko keskustelussa tapahtunut sisällöllisiä muutoksia tutkimusjakson aikana. Tutkimuksen tausta rakentuu katsauksesta perustulon historiaan sekä yleisimpiin perustulon puolesta tai sitä vastaan lausutuista argumenteista.

Tutkimuksen aineisto koostuu valtiopäiväasiakirjoista ja puolueohjelmista vuosilta 1980–2008. Tutkimuksessa on käytetty kokonaisotantaa, eli kaikki perustuloa aikavälillä käsittelevät asiakirjat ja ohjelmat ovat mukana. Aineistoa tarkastellaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin ja analyysia on tukemassa yleisestä perustulokeskustelusta saatu käsitteistö. Keskustelussa tapahtuneiden muutosten tarkastelussa apuna on sisällönerittelyn metodi, joka sopii hyvin ajallisen ulottuvuuden tarkasteluun.

Aineistosta hahmottuu yhdeksän tapaa, eli kategoriaa perustella perustulon tarpeellisuutta. Nämä ovat luokiteltavissa viiteen kokoavaan teemaan. Merkittävimmiksi teemoiksi nousevat sosiaali- ja työpolitiikka, joiden suosio näyttyy pysyvänä. Poliittisen perustulon katsotaan vaikuttavan hyvin konkreettisella tavalla työmarkkinoiden ja sosiaaliturvajärjestelmän epäkohtiin. Aineiston valossa suomalainen poliittinen perustulo näyttyy ennemminkin nykyjärjestelmän uudistamisena kuin ideologisesti uuden yhteiskunnan pohjana.

Perustulon idean voidaan nähdä jo piilevän universaaleissa etuuksissa, ja aineiston perusteella muodostuu kuva perustulon suhteellisen vankasta asemasta poliittisessa keskustelussa. Tästä huolimatta järjestelmän käyttöönotto vaikuttaa olevan hyvin epätodennäköistä. Keskustelu osoittaa laantumisen merkkejä uudelle vuosituhannele siirryttäessä, eikä perustulo ole myöskään saanut ainuttakaan suurista puolueista taakseen. Polkuriippuvuusteorian mukaan suunnan muuttaminen on erittäin vaikea toteuttaa, ja tämän ohella perustulon esteenä näyttäisivät olevan myös ennakkoluulot järjestelmää kohtaan.

Avainsanat: kansalaispalkka, perusturva, puolueohjelmat, valtiopäiväasiakirjat

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 JOHDATUS PERUSTULOON.....	5
2.1 Perustulon määrittelyä.....	5
2.2 Perustulosta käytettyjä termejä.....	7
2.3 Perustulokeskustelun historiaa maailmalla.....	9
2.3.1 Keskustelun käynnistyminen Euroopassa ja Yhdysvalloissa.....	9
2.3.2 Perustuloaateen uudelleenherääminen Euroopassa 1970-luvulla.....	11
2.3.3 Pohjoismaisen perustulokeskustelun myöhäinen käynnistyminen.....	12
2.4 Perustulokeskustelu Suomessa.....	13
2.4.1 Laajeneva hyvinvointivaltio perustulokeskustelun hillitsijänä.....	13
2.4.2 Perustulokeskustelun kiihtyminen laman alla.....	15
2.4.3 Uuden vuosituhannen käynnistyminen yllättävällä perustuloaloitteella.....	16
2.5 Puolueet, etujärjestöt ja perustulo.....	17
3 PERUSTULOKESKUSTELUN KESKEISIMMÄT ARGUMENTIT.....	20
3.1 Perustulon puolesta.....	20
3.1.1 Köyhyyden poistaminen ja ehkäiseminen.....	20
3.1.2 Loukkujen poistaminen.....	24
3.1.3 Työelämän uudistuksiin vastaaminen.....	27
3.1.4 Vapauden lisääminen ja byrokratian vähentäminen.....	32
3.2 Perustuloa vastaan.....	35
3.2.1 Perustulon heikentävä vaikutus työmarkkinoihin.....	35
3.2.2 Ihmisten jakautuminen A- ja B-luokan kansalaisiin.....	37
3.2.3 Perustulo on liian kallis järjestelmä toteutettavaksi.....	38
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	39
4.1 Tutkimusongelman täsmentäminen.....	39
4.2 Aineiston esittely.....	39
4.2.1 Valtiopäiväasiakirja-aineisto.....	40
4.2.2 Puolueohjelma-aineisto.....	42
4.2.3 Aineiston jakauma.....	44
4.3 Metodina sisällönanalyysi.....	46
5 PERUSTULOKATEGORIOIDEN ESITTELY.....	49
5.1 Kategorioiden muodostaminen aineistosta.....	49
5.2 Perustulo työpoliittisena toimenpiteenä.....	50
5.2.1 Työn käsitteen laajeneminen.....	50
5.2.2 Työelämän muutoksiin vastaaminen.....	52
5.2.3 Työllisyyden edistäminen.....	55
5.3 Perustulo sosiaalipoliittisena toimenpiteenä.....	58
5.3.1 Sosiaaliturvan eheyttäminen ja reiluus.....	59
5.3.2 Perustulo perhepolitiikkana.....	63
5.3.3 Köyhyyden ja syrjäytymisen poistaminen.....	64
5.4 Perustulo aluepoliittisena toimenpiteenä.....	66
5.4.1 Maaseudun säilyttäminen elinvoimaisena.....	66
5.5 Perustulo ympäristöpoliittisena toimenpiteenä.....	69
5.5.1 Perustulo ekologisen talousjärjestelmän luomisen tukena.....	69
5.6 Perustulo vapauden lisääjänä.....	71
5.6.1 Vapauden lisääntyminen.....	71

5.7 Sapattivapaa – työn jakamista perustulohengessä tai ilman.....	74
5.8 Yhtenäinen perusturva – perustuloa vai ei?.....	76
5.9 Oikeudenmukaisuus aineistossa.....	77
6 SUOMALAISEN POLIITTISEN PERUSTULOKESKUSTELUN ERITYISPIIRTEET.....	81
6.1 Poliittisen perustulokeskustelun käynnistyminen 1980-luvulla.....	81
6.2 Perustulokeskustelun huipentuminen 1990-luvulla.....	83
6.3 Perustulokeskustelun hiljentyminen 2000-luvulla.....	86
6.4 Yhteenvedo perustulokeskustelusta ja siinä tapahtuneista muutoksista.....	88
7 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	91
7.1 Suomalainen poliittinen perustulokeskustelu.....	91
7.2 Matkalla kohti perustuloyhteiskuntaa?.....	93
7.3 Lopuksi.....	98
LÄHTEET.....	100
Kirjallisuus.....	100
Sanomalehdet.....	104
Aineisto.....	104
Puolueohjelmat.....	104
Valtiopäiväasiakirjat.....	107

1 JOHDANTO

Perustulosta on keskusteltu maailmalla 1700-luvun lopulta lähtien ja Suomessakin yli 30 vuoden ajan, ja joissain maissa järjestelmä on ollut jopa lähellä toteutumista. Jotkut ovat pitäneet perustuloa eräässä mielessä jo toteutettuna maissa, jotka takaavat toimeentulon. Käytännössä tämä tarkoittaa hyvinvointivaltioita, joiden kansalaiset ovat kattavan perustoimeentulojärjestelmän piirissä. Yleisemmin perustulo kuitenkin erotetaan syyperusteisesta sosiaaliturvajärjestelmästä. Perustuloon tähtäävää liikehdintää on syntynyt useisiin maihin, joista esimerkkinä Iso-Britannia ja Hollanti. Kuitenkaan selkeää perustulojärjestelmää ei ole toteutettu missään, joten sen vaikutukset hyvinvointivaltiossa ovat käytännön tasolla selvittämättä. (Ilkkala 2007, 13.)

Perustulolla tarkoitetaan rahasummaa, jonka yhteiskunta maksaa jokaiselle järjestelmän piirissä olevalle automaattisesti. Järjestelmän toteuttamiseksi on olemassa useita vaihtoehtoja, joita kutsutaan malleiksi. Esittelen näitä luvussa 2.2. Perinteisesti perustulon on esitetty lisäävän yksilöllistä vapautta, estävän köyhyyttä, poistavan kannustinloukkuja, vähentävän työttömyyttä ja luovan vähemmän jakautuneen yhteiskunnan (Lahtinen 2002). Tämän ohella on korostettu perustuloa valinnanvapauden lisääjänä ja aidon tasa-arvon tuojana. Perustulon vastustajat puolestaan ovat kotimaisessa keskustelussa esittäneet huolensa järjestelmän negatiivisista vaikutuksista työmarkkinoihin ja työehtosopimusjärjestelmään sekä yhteiskunnalliseen koheesioon. Tämän ohella he pitävät järjestelmän kustannuksia liian suurina.

Suomessa perustulokeskustelu on pysynyt elinvoimaisena käynnistyttyään 1970-luvulla. Keskusteluun ovat ottaneet osaa niin kirjailijat, tutkijat, yhteiskunnalliset ajattelijat kuin puolueetkin. Sen sijaan poliitikot ja virkamiehet ovat perinteisesti hyljeksineet aihetta. Keskustelun ylläpitäjistä on erikseen mainittava Osmo Soininvaara, joka 1980-luvulta alkaen on pitänyt huolen sen jatkumisesta vuosikymmenestä toiseen. Keskustelussa on ollut vilkkaampia kausia ja suvantovaiheita. Ominaista perustulokeskustelulle onkin sen kiihtyminen vaaleja edeltävänä aikana, jolloin järjestelmää kannattavat puolueet ovat ottaneet aiheen mukaan ohjelmaansa. Keskustelun rytmittäjänä ovat toimineet myös yhteiskunnalliset olosuhteet, joista Markku Ilkkala (2007) mainitsee esimerkkinä 1990-luvun laman, joka toimi keskustelun nostattajana. 2000-luvun taantumassa sen sijaan

perustulo ei ole ollut yhtä keskeisessä asemassa ongelmanratkaisijana, vaikka järjestelmästä puhutaankin edelleen.

Perustulosta mielenkiintoisen tutkimuskohteen tekee se, että vaikka järjestelmästä on puhuttu jo kymmeniä vuosia, niin se ei ole sen lähempänä toteutumistaan kuin keskustelun alkaessa. Perustulosta on esitetty konkreettisia malleja laskelmineen, jotka kuitenkin eivät ole jostain syystä herättäneet kovinkaan vilkasta keskustelua. Muun muassa Osmo Soininvaara ja Jan Otto Andersson ovat esittäneet omat perustulomallinsa, ja puolueista vihreillä ja nuorsuomalaisilla on ollut esittää oma konkreettinen ehdotuksensa. Vihreät onkin vahvistanut asemansa perustulon huomattavimpana puolustajana. Perustulon vastustajiin puoluerintamalla kuuluvat erityisesti suurimmat puolueet. Keskusta on aikaisemmin kuulunut järjestelmän kannattajiin, mutta puolue käänsi kelkkansa vuosituhaten vaihteessa. Kokoomuksen riveistä on ilmaistu kannatusta negatiiviselle tuloverolle, mutta yleisesti puolueen kanta on perustuloa vastaan. Sosiaalidemokraattinen puolue kuuluu yhdessä ammattijärjestöjen kanssa perustulon suurimpiin vastustajiin, sillä heidän näkemyksensä täystyöllisyysyhteiskunnasta ja ansiosidonnaisesta sosiaaliturvasta menee ristiin perustulon hengen kanssa.

Kiinnostukseni perustulokeskusteluun ulottuu useamman vuoden taakse. Ensimmäistä kertaa huomioni aiheeseen kiinnitti juuri sen esiintyminen vuoden 2003 vaalien yhteydessä. Aiheen päätymiseen Pro gradu -työni tutkimuskohteeksi vaikutti perustuloteeman esiintyminen juuri järjestetyissä vuoden 2007 eduskuntavaaleissa sekä meneillään oleva sosiaaliturvajärjestelmän remontti, joka sai minut kiinnostumaan kyseisestä järjestelmästä yhtenä perustoimeentulon vaihtoehtona.

Tutkimusongelman muotoutuminen liittyy mielenkiintoni perustulon puolesta ja sitä vastaan käytettyyn argumentointiin. Erityisesti minua kiinnostaa tämän argumentoinnin esiintyminen poliittisessa keskustelussa, joka ei ole minulle ennestään kovin tuttua. Huolimatta siitä, että Ilkkalan (2007) mukaan poliitikot ovat yleisesti ottaen sivuuttaneet perustulon vakavasti otettavana keskustelunaiheena, niin järjestelmästä on keskusteltu myös eduskunnassa. Tutkimusongelmani rajautuukin niihin perusteisiin, joilla poliittisessa keskustelussa on perinteisesti puolustettu perustuloa. Keskeisimmäksi tutkimuskysymykseksi muodostui seuraava: millä perusteilla poliittisella kentällä ajetaan

perustuloa Suomen sosiaaliturvajärjestelmän perustaksi. Erityisesti olen kiinnostunut siitä, millaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin perustuloa esitetään ratkaisuksi. Tämän lisäksi tarkastelen näiden perusteiden ajallista ulottuvuutta, eli ovatko perusteet muuttuneet sillä aikavälillä jolloin asia on ollut esillä. Tutkielmastani tekee yhteiskuntapoliittisen valitsemäni näkökulma, eli tulosten tarkastelu yhteiskunnassa tapahtuneiden rakenteellisten, sosiaalipoliittisten ja asenteellisten muutosten valossa.

Tutkimusaineistoni koostuu kahdesta osasta, jotka ovat aiheita käsittelevät valtiopäiväasiakirjat ja puolueohjelmat. Tutkimusongelmani lähtökohdista nämä kaksi tarjoavat aineiston kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, jolloin myös muutoksen tutkiminen on mahdollista. Vaikka keskustelun käynnistyminen ajoittuu 1970-lukuun, aletaan poliittisissa teksteissä puhua aiheesta vasta 1980-luvulla. Täten siis aikarajaksi valikoituu vuosien 1980 ja 2008 välinen aika. Tutkimuksessani tarkastelen perustuloa puoltavia kannanottoja ja niiden muutoksia teoriaohjaavan sisällönanalyysin metodin avulla. Tämän lisäksi käytän tukena sisällönerittelyä, joka auttaa avaamaan etenkin keskustelussa tapahtuneita muutoksia.

Tutkielmani rakentuu niin, että luvussa 2 esittelen perustuloa järjestelmänä sekä teen tiiviin katsauksen sen vaiheisiin keskustelun alkamisesta nykypäivään. Luvussa 3 esittelen yleisimmin käytetyt argumentit perustulojärjestelmän puolesta ja vastaan. Luku 4 keskittyy tutkimusasetelman, aineiston ja metodin kuvaamiseen. Luvussa 5 käyn läpi aineistosta muodostettuja perustulokategorioita. Luvussa 6 tarkastelun kohteena on kotimaisen poliittisen perustulokeskustelun erityispiirteet sekä keskustelussa kolmen vuosikymmenen aikana tapahtuneet muutokset aineiston valossa. Luku 7 on viimeinen luku ja se keskittyy tulosten ja tutkimuksen yhteenvetoon ja arviointiin.

Perustulo herättänyt kiinnostusta myös tutkijoiden keskuudessa, ja aiheesta on tehty opinnäytetöiden ja väitöskirjojen ohella myös muutakin tutkimusta. Aiemmasta tutkimuksesta mainitsemisen arvoinen on ainakin Anita Mattilan (2001) väitöskirjatyö koskien perustulomalleja. Hän myös rakentaa kirjassaan mallien pohjalta oman perustuloehdotuksensa. Viittaan teokseen useasti myös käsillä olevassa tutkimuksessa. Tutkimuksia on kohdistettu perustulomallien ohella myös esimerkiksi puolueiden näkökantoihin, joista on tehty ainakin vertailevaa tutkimusta. Oman Pro gradu -tutkielmani

asetelma poikkeaa kuitenkin aiemmista tutkimuksista siinä, että se on ensimmäinen työ, joka käy systemaattisesti läpi perustulosta puhuvat valtiopäiväasiakirjat ja puolueohjelmat. Täten tutkimukseni tarjoaa uuden näkökulman tarkastella poliittisen perustulokeskustelun kulkua Suomessa.

2 JOHDATUS PERUSTULOON

2.1 Perustulon määrittelyä

Aluksi on tarpeellista tutustua käsitteeseen perustulo siinä merkityksessä kuin sitä yleensä käytetään. Tässä käsitteenmäärittelyssä tukeudun pitkälti Philippe Van Parijsiin, joka on ollut yksi viime vuosikymmenten tärkeimmistä perustulokeskustelun ylläpitäjistä.

Van Parijsin (2004, 8) mukaan perustulo on rahasumma, jonka yhteiskunta maksaa jokaiselle yksilölle ilman tarveharkintaa tai työvelvoitetta. Perustulomallien välillä on kuitenkin pieniä variaatiota, jolloin muun muassa työvelvoitteen puuttuminen ei ole itsestäänselvyys. Palaan tähän esitellessäni perustulomalleja luvussa 2.2. Brittiläinen perustuloa puolustava ryhmä Basic Income Research Group määrittelee lehdessään *BIRG Bulletin* vuonna 1988 perustulon tarkoitusta seuraavasti: perustulo lisäisi yksilöllistä vapautta, auttaisi estämään köyhyyttä, poistamaan köyhyys- ja työttömyysloukkuja, vähentämään työttömyyttä ja luomaan vähemmän jakautuneen yhteiskunnan (Lahtinen 1992, 14). Myöhemmin perustuloa on myös puolustettu valinnanvapauden lisääjänä ja aidon tasa-arvon tuojana. Kaikki eivät kuitenkaan ole yhtä mieltä perustulon vaikutuksista yhteiskuntaan. Siinä missä yhdet näkevät järjestelmän luomisen ratkaisevan yhteiskunnallisia ongelmia, toisille se näyttäytyy ennemminkin uhkana. Tavallisimmin perustulon uskotaan vaikuttavan heikentävästi yhteiskunnalliseen koheesioon, työmarkkinoihin ja niiden säätelyyn sekä olevan liian kallis yhteiskunnalle.

Perustulo voidaan järjestää eri tavoin. Malleissa, jotka käsittävät termin perustulo laajasti, voidaan ottaa huomioon yksilön perhetilanne ja suhteuttaa jokaiselle maksettavan perustulon määrä tähän. Käytännössä kuitenkin perustulo on käsitetty jokaiselle henkilökohtaisesti, perhetilanteesta ja asumisjärjestelmistä riippumatta maksettavaksi etuudeksi (Van Parijs 2004, 11–12). Täten se poikkeaa nykyisistä minimitoimeentulon takaavista etuuksista, jotka kontrolloivat asumisjärjestelyjä. On myös mahdollista maksaa perustuloa verotuksen yhteydessä, jolloin pienituloiset saavat sen negatiivisena tuloverona, jota esittelen seuraavassa luvussa tarkemmin. Kapeampien määritelmien mukaan perustulon tulisi olla etuus, jonka avulla perustarpeet voidaan tyydyttää. Täysi perustulo riittää yksinään ihmisarvoiseen elämään. Osittaisen perustulon ollessa kyseessä tähän

tarvitaan tuloja lisäksi jostain muusta lähteestä (Fitzpatrick 1999, 36). Perustulolla on myös mahdollista korvata jo olemassa olevat etuudet, esimerkiksi opintotuki, kansaneläke ja työttömyyskorvaus. Ippo Lahtinen esittelee perustuloa kirjassaan *Perustulo. Kansalaisen palkka* (1992) tästä lähtökohdasta. Hänen mukaansa perustulo korvaisi useimmat verohelpotukset ja -vähennykset ja mahdollisimman suuren osan julkisesti rahoitetuista tukimuodoista. Tilalle tulisi jokaiselle miehelle, naiselle ja lapselle automaattisesti maksettu perustulo.

Van Parijsin mukaan perustulo tulisi maksaa ihmisille rahana, eikä muissa muodoissa, kuten esimerkiksi ruokakuponkeina tai maa-alueina. Tällöin jokaisella on vapaus valita, mihin oman perustulonsa käyttää. Ideaalista olisi, jos perustulo syntyisi täydentämään jo olemassa olevia ilmaisia palveluita ja laitoksia, kuten koulutusta ja terveydenhuoltoa sen sijaan, että korvaisi ne. Perustulo voidaan maksaa joko kertasummana yksilön syntyessä tai täysi-ikäistyessä, tai sitten säännöllisin väliajoin joko viikoittain, kuukausittain tai vuosittain. Van Parijs näkee etuja säännöllisesti maksettavassa perustulossa, ja Suomessakin esitetyissä perustulomalleissa kertasummana maksettava perustulo on jäänyt vähemmälle huomiolle. Sekä Lahtinen (1992, 14) että Van Parijs (2004, 9) pitävät luontevana sitä, että rahoitus perustulolle tulee julkisista varoista, ja että sen jakajana on joko valtio, provinssi tai kunta. Lahtinen, kuten muutkin suomalaiset perustuloa ehdottaneet henkilöt, korostaa kuitenkin Van Parijsia enemmän valtion roolia. Rahoituksen ei tarvitse olla peräisin ainoastaan perinteisistä verotuloista, vaan perustaksi on esitetty myös valuuttaveroa liikkuvalla valuutalla, ympäristöveroa sekä suurempaa arvonlisäveroa. Suomessa perustulon pohjaksi on yleisimmin esitetty progressiivista verotusta tai tasaveroa. Perustuloa voidaan maksaa myös muultakin perustalta kuin verotulojen kautta. Esimerkiksi Alaskassa kansalaisille maksetaan oma määritelty osuutensa tuloista, jotka osavaltio on saanut hyödyntäessään alueen laajoja öljykenttiä. Taustalla tässä on ajatus, että jokaiselle kuuluu osinko yhteisen maan tuottamasta tulosta. (Van Parijs 2004, 8–10.)

Van Parijsin (2004) mukaan perustuloa suunniteltaessa on myös määriteltävä järjestelmän piiriin kuuluvien henkilöiden joukko. Kansalaisuutta on ehdotettu yhdeksi perusteeksi, mutta tämä jättää maassa asuvat ei-kansalaiset etuuden ulkopuolelle. Asumisperustetta onkin käytetty laajentamaan etuuden saajien piiri kaikkiin maassa asuviin. Perusteena tällöin voisi käyttää määriteltyä asumisaikaa tai verotuksen piiriin kuulumista. Perustulon

saamiselle heti syntymähetkestä kuolemaan saakka on esitetty myös useita näkökantoja. Yhtä mieltä kaikki ovat olleet siitä, että jos lapsi saa perustuloa, sen tulee olla irrallaan perhetilanteesta, toisin sanoen vanhempien tulot tai muiden lasten määrä ei saa vaikuttaa siihen. Suurin osa perustuloa suunnitelleista on sitä mieltä, että täyttä etuutta tulee maksaa ainoastaan täysi-ikäisille. Lapsi voi tällöin saada pienempää perustuloa tai ei perustuloa lainkaan. Samoin kuin lasten kohdalla, perustulon ulottaminen eläkeikäisiin on ollut kiistanalainen asia, vaikkakin suurin osa ottaisi myös vanhemman väestön perustulonsaajien piiriin. Tällöin eläkeläiset saisivat saman perustulon kuin muutkin täysi-ikäiset, tosin he voisivat täydentää omaansa joko yksityisellä vakuutuksella tai ansiosidonnaisella eläkkeellä. Suomalaisissa perustuloehdotuksissa eläkkeellä olevat on automaattisesti laskettu perustulon saajien piiriin. Van Parijs jättäisi rikolliset ja muut vasten tahtoaan laitoksissa olevat perustulon ulkopuolelle. Rikolliset, psyykkisesti sairaat ja laitoksissa asuvat vanhukset menettäisivät hänen mukaansa perustulon siksi aikaa, kun heidän oleskelunsa kestää. Hän perustelee kantaansa sillä, että esimerkiksi rikollisten tuottava työ vankiloissa ei yllä perustulon tasolle, ja monissa maissa laitoshoido maksetaan julkisista varoista. (Emt., 10–11.)

2.2 Perustulosta käytettyjä termejä

Perustuloa voidaan käyttää kattoterminä, jolloin se kattaa allensa monia perustulomalleja, tai vaihtoehtoisesti puhutaan määrätystä tavasta järjestää perustulo. Perustulosta käytetyt termit kuvaavat samaa ideaa, vaikkakin hieman eri painoituksin, ja näitä painotuseroja kutsutaan perustulomalleiksi (Lahtinen 1992, 13). Tärkeimpiä käytettyjä termejä ovat perustulon lisäksi kansalaispalkka, kansalaistulo, osittainen perustulo, yhteiskunnallinen osinko, osallistumistulo sekä negatiivinen tulovero, joita seuraavaksi lyhyesti esittelen (Fitzpatrick 1999, 37; Mattila 2001, 67–69; Ylikahri 2007, 14–15.)

Perustulolla tarkoitetaan rahasummaa, joka maksetaan automaattisesti ja ehdoitta kaikille kansalaisille. Tämä muodostaa tulojen perustan ja on verotonta tuloa. Sen sijaan työtuloista maksetaan veroa ensimmäisestä ansaitusta eurosta alkaen. Perustuloon liitetään yleensä tasavero tai voimakkaasti lievennetty progressiivinen verotus. Tällä tavoin malli yhdistää tulonsiirrot ja verotuksen uudelleenlaiseksi kokonaisuudeksi. Perustulon tarkoitus itsessään ei ole tasata tulonjakoa, sillä se olisi mahdollista tehdä myös nykyjärjestelmän puitteissa.

Köyhimpien asemaan on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa sillä, kuinka suureksi perustulo määritellään ja kuinka suuren veroprosentin kanssa se vaikuttaa. Käsitettä perustulo pidetään neutraalina ja tämän vuoksi se on Suomessa vakiintunut käyttöön. *Osittaisella perustulolla* tarkoitetaan lähes samaa kuin perustulolla. Perustulosta poiketen osittaisen perustulon ei ole tarkoitus riittää yksinään elämiseen, vaan sen rinnalla tarvitaan työtuloja (Ylikahri 2007, 14.)

Käsitteitä *kansalaistulo* ja *kansalaispalkka* on käytetty lähinnä vanhempia malleja esiteltäessä, ja nykyään etenkin kansalaispalkan käsite on suomalaisessa keskustelussa korvautunut kokonaan käsitteellä perustulo. Kansalaistulosta ovat puhuneet pääasiassa vasemmistopuolueet ja käsite on ollut Vasemmistoliitolla vakiintuneessa käytössä. Käytännössä kansalaistulolla tarkoitetaan kuitenkin samaa kuin perustulolla, eikä sen nimestään huolimatta ole katsottu korostavan kansalaisuutta ulossulkevasti. Kansalaispalkkaa sen sijaan pidetään perustulosta ideologisesti poikkeavana käsitteenä. Esimerkiksi Jan Otto Andersonin esittämässä mallissa kansalaispalkkaa saavat ainoastaan ne henkilöt, jotka tekevät hyödyllistä työtä. Palkkatyön ohella tällaista on myös kolmannen sektorin järjestöissä toimiminen. (Lahtinen 1992, 13; Mattila 2001, 67.) Taloustieteilijä Anthony Atkinsonin luoma käsite *osallistumistulo* on läheisessä yhteydessä Andersonin esittelemään kansalaispalkkamalliin. Mallin tarkoitus on aktivoida kansalaisia, mikä tapahtuu myöntämällä tuki ainoastaan niille, jotka voivat osoittaa olevansa työssä, hakevansa työtä tai olevansa työkyvyttömiä. Vaihtoehtoisesti myös osallistuminen hoito- ja kansalaisjärjestötehtäviin täyttää ehdon. (Fitzpatrick 1999, 37.) Termiä kansalaispalkka on kritisoitu siitä, että kansalaisuus viittaa liian tiukasti tietyn valtion kansalaisuuteen ohittaen näin kansalaisstatusta vailla olevat maan rajojen sisällä asuvat. Palkan taas katsotaan korostavan työsuoritusta saamisen ehtona. (Mattila 2001, 67–68; Ylikahri 2007, 15.) Kansalaispalkan ideologia on Suomessa lähes poikkeuksetta ollut näiden uskomusten vastainen ja tämän vuoksi perustulo vakiintui kielenkäyttöön kansalaispalkan kustannuksella.

Yhteiskunnallisen osingon taustalla on ajatus siitä, että luonnonvarat sekä valtion tuottama voitto ovat kaikkien yhteistä omaisuutta. Täten jokaisella kansalaisella on oikeus saada tietty osuus tästä kansallisomaisuudesta ja tuottavuuden kasvusta. (Ylikahri 2007, 15.)

Yhteiskunnallinen osinko on tuttua Alaskasta, jossa osavaltion kansalaisille maksetaan oma osuutensa valtion öljykentiltä saamista tuloista (Van Parijs 2004, 10.)

Negatiivista tuloveroa on pidetty toisena perustulomallien päämuotona. Negatiivinen tulovero on Milton Friedmanin kehittämä verotuksen ja automaattisen tulotuen yhdistelmä. Malli toimii siten, että kaikista sovitun summan alle jäävistä tuloista maksetaan ansioiden päälle tulotukea, eli negatiivista tuloveroa. Vastaavasti kaikista sovitun summan ylittävistä tuloista maksetaan normaalia veroa. Negatiivisen tuloveron on katsottu tasaavan tuloja ja poistavan kannustinloukkuja samoin kuin ehdotetun perustulon. Negatiivinen tulovero sekä Osmo Soininvaaran vuonna 1994 esittelemä perustulomalli päätyvät loppujen lopuksi samaan tulokseen, vaikkakin eri tavalla. Samasta lopputuloksesta huolimatta ero perustulon ja negatiivisen tuloveron välillä on siinä, että negatiivinen tulovero ei tule kaikille kansalaisille, vaan pienituloisimmalle osalle. Friedman pitääkin mallin legitimoitua sen ongelmallisimpana puolena, mutta luottaa siihen, että kansalaisilta löytyy tarpeeksi solidaarisuutta huono-osaisimpien tukemiseen. (Mattila 2001; Ilkkala 2007, 18–59.)

2.3 Perustulokeskustelun historiaa maailmalla

2.3.1 Keskustelun käynnistyminen Euroopassa ja Yhdysvalloissa

Perustuloidean varhaisimpana esittelijänä on pidetty brittiläistä Thomas Painea, vaikkakin myös Thomas Moren *Utopian* on katsottu olevan yksi ensimmäisistä esimerkeistä kaikille jaettavasta palkasta. 1790-luvulla ilmestyneessä teoksessaan *Agrarian Justice* Paine hahmotteli mallia, jossa jokaiselle 21 vuotta täyttäneelle ja alle 50 vuoden ikäiselle henkilölle annettaisiin 15 punttaa kansallisena osinkona. Yli 50-vuotiaat saisivat 10 punttaa. (Fitzpatrick 1999, 40.) Rahasumma maksettaisiin valtion kansallisista varoista. Johtavana ajatuksena tämän taustalla oli se, että kaikki ihmiset ansaitsevat osuutensa yhteisen kansalaisosingon tuotosta. Thomas Painen idean kaltaista perustuloa esitellään nykyään yhteiskunnallinen osinko -nimikkeen alla. 1800-luvulla kansallisen osingon mallia hahmotteli myös Dennis Milner ja erinäisiä ajatuksia sosiaalisesta tai kansallisesta osingosta ilmestyi 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle. (Lahtinen 1992, 17; Mattila 2001, 59.)

Monet sosiologit ja taloustieteilijät pitivät keskustelua aiheesta yllä, ja 1930-luvulla muun muassa G. D. H. Cole, James Meade sekä Clifford Douglas esittivät omat ideansa perustulon puolesta. Douglas esitti Painea mukailleen, että kansalaiset olivat oikeutettuja saamaan osuuden kansallisesta osingosta. Hän kutsui tätä sosiaalisesti osingoksi tai luotoksi (social credit). Taustalla oli huoli siitä, kuinka ensimmäisen maailmansodan aikana luotu tuotannollinen kapasiteetti saataisiin kulutetuksi, sekä halu lisätä kansalaisten ostovoimaa rahan jakamisen avulla. 1930-luvun laman kourissa Douglasin ajatuksista syntyi Social Credit -liike, joka sai paljon huomiota anglosaksisessa maailmassa. Erityisesti Kanada otti Douglasin ajatukset tosissaan, ja asiaa ajamaan perustettu puolue saavutti tärkeitä vaalivoittoja. Lopulta kuitenkin samaan aikaan luotu ajatus keynesiläisestä valtion roolia korostavasta mallista syrjäytti Douglasin sosiaalisen luoton idean. Oxfordissa professorina toiminut Cole puolestaan esitti ajatuksen siitä, että pienituloisille tarkoitetut tai työtuloihin sidotut etuusjärjestelmät tulisi laajentaa koskemaan kaikkia kansalaisia. Hän ideoi valtion bonuksen, joka on sosiaaliseen oikeuteen perustuva ja ehdoitta maksettava sosiaalinen osinko. Edelliset näkemykset ovat mitä todennäköisemmin vaikuttaneet taloustieteilijä ja Nobelin palkinnon saaja James Meaden kirjoituksiin perustulosta. (Lahtinen 1992, 17; Mattila 2001, 59; Ylikahri 2007, 18.)

Taloustieteessä ehdotetut perustulon mallit jäivät siis keynesiläisyyden jalkoihin ja sosiaalipolitiikassa ehdotuksilla oli samanlainen kohtalo. Tällä kertaa tosin voittajaksi nousivat työhön sidotut toimeentulojärjestelmät. (Ylikahri 2007, 18.) Isossa-Britanniassa ensimmäisen vakavasti otettavan ehdotuksen perustulon luomisen puolesta teki Juliet Rhys-Williams vuonna 1943. Hänen ehdotuksensa koski valtion ja työntekijän välillä tehtävää sopimusta, johon liittyy työn vastaanottovelvollisuus. Ehdotettu etuus oli niin suuri, että sillä olisi tullut toimeen. Ehdotus jäi William Beveridgen idean varjoon, kuten kävi muillekin perustulon kaltaisille ideoille läntisissä teollisuusmaissa. (Mattila 2001, 59–60; Ylikahri 2007, 18.)

Keynesiläisyyden jouduttua kritiikin kohteeksi nousi perustulo taas keskiöön ja siitä tuli kuuma puheenaihe 60- ja 70-luvun taitteessa Yhdysvalloissa (Van Parijs 2004, 8). Siellä sosiaaliturvaa halusi uudistaa Richard Nixonin hallitus. Näiden ajatusten taustalla vaikutti monetaristisen taloustieteen isänä pidetty Milton Friedman, joka piti silmällä 1960-luvulla käytyä sotaa köyhyyttä vastaan Yhdysvalloissa. Nixonin hallinnon ehdotusta negatiivisen

tuloveron käyttöön otosta kongressi ei hyväksynyt, mutta kompromissina sitä päätettiin kokeilla rajatuissa olosuhteissa neljässä eri projektissa Yhdysvalloissa ja Kanadassa vuosina 1968–1982. Kanadassa jopa ehdotettiin negatiivisen tuloveron käyttöönottoa vuonna 1985, mutta konservatiivit pitivät ehdotusta liian kalliina. Ajatus negatiivisesta tuloverosta hautautui kokeilujen myötä lähes täysin ja poliittinen siirtymä oikealle vahvisti tilannetta Yhdysvalloissa. Negatiivisen tuloveron idean voi kuitenkin nähdä soluttautuneena ruokakuponkeihin ja sairauskulujen korvausjärjestelmään Medicaidiin. (Lahtinen 1992, 18–19; Ylikahri 2007, 18–19.)

2.3.2 Perustuloaاتeen uudelleenherääminen Euroopassa 1970-luvulla

Euroopassa keskustelu perustulosta on noussut jälleen esille 1970-luvulta lähtien. Tavoitteena on turvata jokaiselle minimitoimeentulo riippumatta siitä, mikä henkilön työmarkkina-asema on. Ajatukset työllisyyden edistämisestä ovat vahvasti esillä johtuen Euroopan melko korkeista työttömyyslukuista (Van Parijs 2004, 8). Kannattajia perustulolle löytyy usealta suunnalta. Vihreät ja vasemmisto ovat olleet voimakkaimmin järjestelmän kannalla, mutta myös valtapuolueista löytyy aloitteiden esittäjiä ja kannattajia. Poliitiikan ulkopuolella perustuloa kannattavat muun muassa ammattiliitot, joiden jäsenten palkka- ja koulutustaso on matala. Muita kannattajia ovat työttömien järjestöt sekä osa kirkkokunnista ja naisliikkeistä. (Lahtinen 1992, 19.)

Monet Euroopan maat ovat saaneet perustuloehdotuksia aina komiteatasolle. Joissain maissa on myös kansalaisjärjestöjä, jotka ovat perustettu tukemaan ideaa. Esimerkiksi Hollannissa ehdotettiin vuonna 1985 Hollannin hallituksen tieteellisen neuvoston toimesta (Netherlands Scientific Council for Government Policy) osittaisen perustulon toteuttamista. Maassa toimii myös kattojärjestö *Wekplaats Basisinkomen*, joka tukee perustuloa. Hollannissa on myöskin toteutettu perustulon kaltainen vihreä verouudistus, jolla korotettiin välillisiä kulutusveroja. Vastapainoksi luotiin verovähennys korvaamaan välillisten kulutusverojen köyhille mukanaan tuomaa tulojenmenetystä. On mahdollista, että verovähennys on määrältään suurempi kuin pienituloisen ihmisen tulot, jolloin veronpalautuksena henkilö saa ikään kuin perustuloa. Perustuloksi järjestelmää ei kuitenkaan voi kutsua, sillä se koskee vain henkilöitä, joilla on jotain ansiotuloja. Oikeutta

verovähennykseen on kuitenkin laajennettu myös niihin, joiden perheessä joku henkilö saa ansiotuloja. (Lahtinen 1992, 19; Ylikahri 2007, 19.)

Isossa-Britanniassa on perustettiin vuonna 1983 tutkijoiden, etujärjestöihmisten ja poliitikkojen ryhmä *Basic Income Reserch Group* (BIRG), joka julkaisee aikakausilehteä nimeltä *BIRG Bulletin*. Ekonomit Guy Standing ja Hermione Parker ovat kehittäneet Isossa-Britanniassa erilaisia perustuloehdotuksia ja erityisesti Parkerin laskelmilla on ollut vaikutusta useisiin viime vuosikymmenten perustulomalleihin. Ehdotukset eivät kuitenkaan ole saaneet poliitikkojen tukea. (Lahtinen 1992, 19–20; Ylikahri 2007, 19.) 1970-luvulla ehdotetussa negatiivisen tuloveron mallissa tavoitteena oli ehkäistä köyhyyttä mallin selektiivisyyden kautta, jolloin apu kohdistuisi sitä eniten tarvitseville. Seuraavalla vuosikymmenellä Parker esitti useita osittaisen perustulon muunnelmia, edelleen tarkoituksena ehkäistä köyhyyttä. Mukana oli myös näkökulma yksilöllisen vapauden turvaamisesta. Parkerin ehdotuksen tavoitteena on tarjota kaikille tietty etuustaso, jonka päälle jokainen voi rakentaa toimeentulonsa. Hänen mukaansa malli on mahdollista rahoittaa poistamalla kaikki verovähennykset. Parker päätyikin esittämään korjatun version edellisistä ehdotuksistaan eli perustulon vuodelle 2000. Ehdotus sai kritiikkiä muun muassa Tony Atkinsonin taholta ja erityisesti kritiikki koski vastikkeettomuutta. Atkinson esittääkin käyttöönotettavaksi termiä osallistumistulo. Tämä korostaa tulon saamisen edellyttävän joko osallistumista palkkatyöhön, kouluttautumista, vapaaehtoistyötä tai huolenpitotehtäviä. Irlannissa perustulo on ollut lähellä toteutumista jo pitkään ja kuulunut poliittiselle esityslistalle etenkin 1990-luvulla. Maassa on ehdotettu universaalia ja voimakkaasti ikäporrastettua perustuloa, joka on katsottu voitavan toteuttaa 44–48 prosentin veroasteella. Toteutuessaan mallin on arvioitu vaikuttavan myönteisesti taloudelliseen kehitykseen, työmarkkinoiden joustavuuteen ja sosiaaliseen osallistuvuuteen. (Mattila 2001, 59–62.)

2.3.3 Pohjoismaisen perustulokeskustelun myöhäinen käynnistyminen

Pohjoismaissa keskustelu perustulosta on ollut suhteellisen vaimeata. Syynä tähän on arvioitu olevan pitkälle kehittyneet tulonsiirrot sekä joukkotyöttömyyden puuttuminen. Keskustelu on ollut vilkkainta Tanskassa, jossa sen käynnisti *Opror fra midten* -teoksen ilmestyminen vuonna 1978. Teoksessa hahmoteltu kansalaispalkka oli tarkoitettu

toimeentulon turvaamiseen ja maksettiin jokaiselle. Tämän vuoksi se samaistettiin ehdottomaan perustuloon. Kirjoittajien mukaan jokaisen tulisi kuitenkin osallistua yhteiskuntatyöhön, josta käytettiin nimeä kansallinen palvelus. (Ylikahri 2007, 19-20.) Kirjan kautta kansalaispalkka tuli vallitsevaksi termiksi Pohjoismaissa (Andersson 1988, 87). Ruotsissa puolestaan on ehdotettu negatiivista tuloveroa vuonna 1969 ja sosiaalipalkkaa vuonna 1970. Myöhemmin keskustelua negatiivisesta tuloverosta ja varsinkin vastikkeellisesta etuudesta on ylläpitänyt Gunnar Adler-Karlsson. Myös Euroopan unionin tavoitteet sosiaalipolitiikan yhdistämisestä ja kilpailukyvyyn säilyttämisestä ovat johtaneet keskusteluun perustulosta. Tässä yhteydessä lanseerattiin termi *flexecurity*, jolla tarkoitetaan joustavuuden ja turvan yhdistämistä. Käytännössä tämä on tanskalainen malli, jossa työntekijöillä on heikko irtisanomissuoja, mutta korkeat työttömyyskorvaukset ja hyvin aktiivinen työvoimapolitiikka. Perustuloa onkin pidetty yhtenä tällaisen eurooppalaisen mallin kehittämisvaihtoehtona, koska sillä on monia joustavan turvan ominaisuuksia. (Lahtinen 1992, 20; Mattila 2001, 62–63; Ylikahri 2007, 19–21.)

2.4 Perustulokeskustelu Suomessa

2.4.1 Laajeneva hyvinvointivaltio perustulokeskustelun hillitsijänä

Suomessa perustulokeskustelu alkoi hiljalleen 1970-luvulla. Kirjailija Samuli Paronen oli ensimmäinen, joka esitteli perustulon ideaa maassamme vuonna 1970. Tällöin hän kirjoitti riippumattomuusrahasta, jolla taattaisiin minimitulot kaikille. Ainoaksi edellytykseksi rahan saannille Paronen asetti ”ihmisenä olemisen”. (Ilkkala 2007, 14.) Parosen esittelemä ehdotus on siis universaali ja vastikkeeton perustulomalli. Keskustelu alkoi vuosikymmenen kuluessa lisääntyä ja aktiivisia olivat etenkin sosiaalipolitiikan tutkijat ja harjoittajat, jotka olivat hyvin perillä aiheesta. Riitta Auvinen ja Jorma Sipilä olivat muun muassa aktiivisesti esittämässä omia käsityksiään koskien perustuloa. Sipilän negatiivisen tuloveromallin taustalla vaikutti ainakin Milton Friedmanin edelliseltä vuosikymmeneltä lähtien kehittämät ajatukset. Keskustelun laajenemista yhdeksi suureksi kysymykseksi 1970-luvulla esti kuitenkin hyvinvointivaltiollinen tilanne: hyvinvointivaltio kävi läpi ekspansiovaihetta ja sen avulla ajateltiin voitavan ratkaista taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat. (Ilkkala 2007, 14; Ylikahri 2007, 33.)

Osmo Lampinen ja Osmo Soininvaara toivat käsitteen kansalaispalkka kotimaiseen perustulokeskusteluun vuonna 1980 ilmestyneessä teoksessaan *Suomi 1980-luvulla*. Kirjan ilmestyminen sijoittuu aikaan, jolloin Suomen taloudella meni suhteellisen heikosti ja työttömyys oli silloisella mittapuulla korkea. Kirjoittajat ehdottivatkin, että työn ja toimeentulon ei pitäisi olla niin sidoksissa toisiinsa, vaan perustulon tulisi antaa toimeentulo kaikissa tilanteissa. Kirjassa perustuloa perustellaan myös sillä, että sen ansiosta osa ihmisistä voisi työskennellä ”yhteiskunnan pehmeillä sektoreilla” eli hoitotyössä, luovissa ammateissa ja kansalaisjärjestöissä. (Lampinen & Soininvaara 1980, 153–154.) Soininvaara jatkoi perustulon kehittelyä eteenpäin ja hänestä onkin tähän päivään mennessä tullut maamme aktiivisin perustulon puolestapuhuja, joka on esittänyt useita varteenotettavia perustulon tai osittaisen perustulon malleja. Muita aktiivisia perustulokeskustelun ylläpitäjiä 1980-luvun Suomessa olivat muun muassa professorit Jaakko Uotila ja Paavo Uusitalo sekä Jan Otto Andersson. Uotila ja Uusitalo luonnostelivat eräänlaista perustuloa tai sapattivuosijärjestelmää kirjassaan *Työttömyys, laki ja talous* vuonna 1984. Jan Otto Andersson puolestaan toimi Vasemmistoliitossa ja loi ensimmäiset perustuloa käsittelevät ehdotuksensa tuolla vuosikymmenellä. (Ilkkala 2007, 14; Ylikahri 2007, 33–39.)

1980-luvun loppupuolella keskustelu perustulosta otti suuren harppauksen eteenpäin. Vuonna 1986 Kyösti Urposen sosiaali- ja terveysministeriön alainen perustoimeentulotyöryhmä laati esityksen tulotakuusta, joka muistutti osittain perustuloa ja osittain nykyistä toimeentulotukea. Ideana ehdotuksessa oli, että tulotakuu korvaisi nykyiset sosiaaliturvan vähimmäisetuudet ja toimeentulotuki jätettäisiin täydentämään uutta tukimuotoa, joka olisi tasoltaan melko matala, kansaneläkettä vastaava. Ehdotuksen tarkoituksena oli torjua 1980-luvun alussa ennustetun kasvavan työttömyyden aiheuttamia haittoja. (Ilkkala 2007, 15.) Kevään 1987 eduskuntavaaleissa kolme neljästä suurimmasta puolueesta ilmaisi kannattavansa perustuloa. Selkeimmin asiaa ajoivat Keskusta ja vihreät, vaikka jälkimmäisillä ei vielä ollutkaan yksiselitteistä perustulomallia toteutettavaksi. Kokoomus puolestaan ehdotti negatiivista tuloveroa, jonka seurauksena työmarkkinoiden jousto lisääntyisi, jolla olisi positiivinen vaikutus työllisyyteen. SKDL tavoitteli vaaliohjelmassaan kansantuloa, jonka rinnalla toimisi edelleen sosiaalivakuutusjärjestelmä. Sosiaalidemokraatit eivät omalta osaltaan lähteneet mukaan perustulon eteenpäin viemiseen, vaan pitäytyivät työmarkkinajärjestöjen ohella puhumaan tarveharkintaisen ja

ansiosidonnaisen järjestelmän puolesta. Vaalien jälkeen keskustelu taas hiipui, eikä ollut enää seuraavissa vuoden 1991 vaaleissa yhtä kuuma kysymys kuin 1980-luvun lopussa. (Ilkkala 2007, 15–16; Lahtinen 1992, 21–22.) 1980-luvun saavutuksia on vielä vuonna 1988 Vaihtoehtoinen yhteiskuntapolitiikka -seuran alaisuuteen perustettu VYPSin perustuloryhmä. Se syntyi vihreiden David Pembertonin ja keskustan Olli Rehnin päätettyä kansalaispalkkakeskustelun tarvitsevan jonkin kokoavan kanavan. Mukaan tuli edustajia kaikista poliittisista ryhmistä. Ryhmä aloitti toimintansa vuonna 1989 puheenjohtajanaan Ilpo Lahtinen. Teos *Perustulo. Kansalaisen palkka* toimitettiin osittain ryhmän antamien virikkeiden perusteella ja siitä tuli ensimmäinen suomenkielinen kokonaisesitys aiheesta. (Ilkkala 2007, 16–17; Ylikahri 2007, 33–34.)

2.4.2 Perustulokeskustelun kiihtyminen laman alla

Perustulo nousi omalla painollaan esiin julkisessa keskustelussa 1990-luvulla. Syynä tähän oli yhteiskunnallinen tilanne. Myös tutkijat ja muut yhteiskunnalliset ajattelijat alkoivat suhtautua kasvavissa määrin vakavasti perustuloon ja uusia hahmotelmia malleista syntyi. Sen sijaan poliitikot ja virkamiehet jättivät aiheen joko täysin huomiotta tai torjuivat sen perustulon kalleuden ja työmoraalin rappeutumisen perusteella. Lisäksi perustulon väitettiin kaatavan hyvinvointivaltion. (Ilkkala 2007, 18.) Osmo Soininvaara asettautui taas eturintamaan, kun lähdettiin luomaan uusia malleja. Hän kirjoitti sosiaali- ja terveyshallituksen pyynnöstä raportin *Hahmotelma perustulomallista*, ja tämän raportin laskelmia hän käytti hyödykseen teoksessaan *Hyvinvointivaltion eloonjäämisoppi*. Hän sai kirjaansa tueksi myös tarkkoja laskelmia valtiohallinnon KOTO-tietokoneohjelman avulla. Soininvaara päätyi esittämään osittaista perustuloa, jota paikataan pienituloisille maksettavalla syyperusteisella lisätuella. Tämän hän katsoi olevan sosiaalinen, toteutettavissa oleva ja työhön kannustava, mitä täydellinen perustulo ei olisi. (Ylikahri 2007, 34.)

Työmarkkinajärjestöt ottivat kielteisen kannan perustuloon 1990-luvulla. Taustalla oli ainakin vahva usko talouden kasvuun ja työttömyyden vähenemiseen. Eduskuntavaaleissa 1995 suurimmat puolueet välttelivät perustulotermin käyttöä, kun taas monet pienemmistä puolueista ilmaisivat suoraan kannattavansa perustuloa. 1980-luvulla ajateltiin, että Suomella ei ole varaa perustuloon. 1990-luvulla nämä tutkijat ovat kääntäneet kelkkansa,

ja toteavat, että Suomella ei ole varaa olla ilman perustuloa. Tämä lausunto kokoaa osuvasti yhteen sen, että perustuloa puolustetaan samoilla perusteilla kuin sitä vastustetaan. Asian syvälliseen tutkimiseen ei ole panostettu paljoakaan, vaan asiaa on siirretty syrjään näillä ylimalkaisilla lausahduksilla. Keskustelu jatkui 1990-luvulla myös lehtien palstoilla ja eri ihmisten puheenvuoroissa. Suomen arkkipiispa John Vikström otti voimakkaasti kantaa perustulon puolesta Kotimaa-lehdessä vuonna 1997. Hän puolusti perustuloa sillä, että jokaisen ihmisen tulisi saada kokea olevansa resurssi ja arvostettu. Puheenvuoro noteerattiin myös Englannissa, jossa se taisi herättää enemmän keskustelua kuin Suomessa. Eduskuntavaaleissa 1999 pienet puolueet nostivat osittain Osmo Soininvaaran innoittamana perustulon vaaliteemansa keskiöön. Vihreät ja nuorsuomalaiset olivat perustulon ehdottomia kannattajia ja Keskustakin tuki teemaa työreforminsa alla. Vihreiden 1998 järjestämässä vaalikeskustelussa, johon osallistui Keskusta, Vasemmistoliitto ja Nuorsuomalainen puolue, olivat kaikki yhtä mieltä siitä, että perustulosta tulisi saavuttaa yhteisymmärrys ja ottaa se kehittelyn kohteeksi hyvissä ajoin ennen seuraavia vaaleja. 1999 alkaneella vaalikaudella Osmo Soininvaaran piti edistää perustuloa hallitustasolla omalla puolikkaalla peruspalveluministerikaudellaan. Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut, sillä hän joutui aloittamaan toimessaan odotettua aiemmin Eeva Biaudetin lopetettua oman kautensa lyhyeen. (Ilkkala 2007, 18–59.)

2.4.3 Uuden vuosituhannen käynnistyminen yllättävällä perustuloaloitteella

2000-luvun alussa Soininvaaran yrityksistä huolimatta perustulokeskustelu hiipui, kunnes pankinjohtaja Björn Wahlroos toi julkisuudessa esiin oman ehdotuksensa perustulon suhteen. Hänen väitteensä kuului, että köyhyys ja työttömyys poistuisivat Suomesta 850–1000 € suuruisella kuukausittain maksettavalla kansalaispalkalla. Ehdotus herätti huomattavan paljon keskustelua niin anteliaisuutensa vuoksi kuin siksi, että sen esitti yksi Suomen rikkaimmista miehistä, kova kapitalisti ja talousliberalisti. Lehtien yleisönosastolla esitettiin ehdotukseen myönteisesti suhtautuvia kannanottoja, kun taas ammattiyhdistysväki ja vasemmiston edustajat torjuivat puheissaan kansalaispalkan. Myös sosiaalidemokraattien puolesta ehdotus tuomittiin epärealistiseksi. Osittain poliittiselta rintamalta saatu negatiivinen vastaanotto johtuu siitä, että ehdotus tuli väärältä suunnalta. (Ilkkala 2007, 18–59.)

2000-luvun alkupuolella tehtiin myös simulaatiomalleja perustulosta, sekä laadittiin selvityksiä sen mahdollisuudesta. Uuden punamultahallituksen noustua valtaan 2003 perustulokeskustelu jäi vähäiseksi niin julkisuudessa kuin puolueissakin. Vihreät jatkoivat edelleen keskustelua internetissä ja uutena ryhmänä prekariaatti otti asian ajakseen. Ei niinkään yllättävästi, perustulo oli taas yksi vihreiden tärkeimmistä teemoista eduskuntavaaleissa vuonna 2007. Osmo Soininvaaran johdolla valmisteltiin aikaisempaa perusteellisempi esitys. Keskustelu jatkui lukuisissa yleisönosaston kirjoituksissa ja useimmiten myönteisessä sävyssä. SAK aiempaan tyyliinsä otti kantaa asiaan vähättelevään sävyyn. Vastauksena vihreiden perustulomalliin sosiaalidemokraattinen Sorsa-säätiö julkaisi Metalliliiton tutkija Ville Kopran selvityksen, jossa arveltiin perustulon ”murentavan palkkatasoa ja sitä kautta myös ansiosidonnaista turvaa”. (Ilkkala 2007, 18–59.) Raportissa Kopra myös toteaa Soininvaaran erehtyneen ennustaessaan kehitystä ja pitää tätä osoituksena tämän esittämää perustulomallia vastaan (Kopra 2007). Kumpikin, sekä vihreiden perustulomalli että demarien raportti, herättivät keskustelua. Huolimatta puheenvuoroista itse vaalikeskustelussa perustulo jäi muiden asioiden varjoon. (Ilkkala 2007, 18–59.)

2.5 Puolueet, etujärjestöt ja perustulo

Suomen politiikassa vihreät ovat koko perustulon historian olleet sen suurin puolestapuhujapuolue Osmo Soininvaara pääsuunnittelijanaan. Jo 1980-luvulta lähtien puolue on yrittänyt nostaa perustuloa vaaliteemaksi ja se on myös ollut osa vihreiden ohjelmaa yhtä kauan. Perustuloa puolustetaan rakenteellisen työttömyyden poistamiseen tähtäävänä uudistuksena. (Ylikahri 2007, 35–36.) Vihreän liiton perustulomalli vuodelta 2007 perustuu suurimmaksi osaksi Osmo Soininvaaraan laskelmille. Siinä kaikki olemassa olevat minimietuudet korvataan 440 euron kuukausittaisella perustulolla, joka maksetaan jokaiselle Suomessa asuvalle täysi-ikäiselle Suomen kansalaiselle verovapaana. Tuloksena oli vähimmäisetuustason merkittävä nousu. Asumistuki, toimeentulotuki ja ansiosidonnaiset etuudet säilyisivät ennallaan, eikä myöskään lapsilisään koskettaisi. Perustulo rahoitettaisiin muutoksilla verotuksessa. Painopiste verotuksessa siirtyisi työstä ympäristöön. Työn veroaste jäisi silti melko korkeaksi ollen pieni- ja keskituloisille 39 prosenttia ja suurituloisille 49 prosenttia (Kopra 2007, 20).

Nuorsuomalaiset ovat toinen puolue, joka on nostanut perustulon kärkiteemaksi. Puolueen puheenjohtaja jopa vertasi perustulon käyttöönottoa torpparien vapautukseen. Vihreiden ohella myös nuorsuomalaiset ovat laskeneet konkreettisen ehdotuksen perustulosta. (Ylikahri 2007, 35–36.) Mallin mukaan jokainen kansalainen on oikeutettu perustuloon ja verovapauteen aina 4000 markan kuukausituloihin asti kaikki tulot huomioiden. Ylimenevältä osalta maksetaan veroa 47 prosenttia (ilman valtion velkaa noin 30–35 prosenttia.) Perustulon lisäksi malliin kuuluu asumis- ja erityistuki, hoivasetelit, sotutili (joka on tarkoitettu elämänmuutoksien varalle ja josta on mahdollista lainata rahaa joustavasti) sekä julkisen sektorin velvollisuus tarjota kansalaistyötä kaikille halukkaille. (Nuorsuomalaisten perustulomalli 1999.) Radikaaliutensa vuoksi ehdotus ei saanut kannatusta ja malli hautautui, kuten kävi myös puolueellekin. (Ylikahri 2007, 35–36.)

Keskustapuolueessa on keskusteltu perustulosta, sillä sen perinteeseen kuuluu perusturvan korostaminen ansioturvan kustannuksella. Puolueen vuoden 1999 eduskuntavaaleihin laatima työreformi sisälsi perustulon kaltaisia uudistusehdotuksia ja siinä todettiin tehtävän ”uudistuksia perustulon hengessä”. Ohjelmassa haluttiin yksinkertaistaa syyperusteista toimeentulojärjestelmää, kaventaa vähemmän tuottavan työn verokiilaa sekä luopua toimeentulotuen 100%:sta tulovähenteisyydestä. Viimeisin toteutettiin Osmo Soininvaaran ollessa peruspalveluministeri vuonna 2002. (Ylikahri 2007, 36.)

Vasemmisto on hyvin jakautunut perustulokysymyksen suhteen. Vuonna 1987 Kommunistisen puolueen ohjelma sisälsi perustulon kommunistisen yhteiskunnan perustana. Vasemmistoliittoa perustettaessa kommunistien ja SKDL:n raunioille perustulon vaadittiin olevan puolueen ohjelmassa. (Ylikahri 2007, 36.) Vasemmistoliiton perustulotyöryhmän mallia ei kuitenkaan voi pitää varsinaisena perustulona, vaan ennemminkin tulonsiirtojen voimakkaana lisäämisenä. Ehdotuksessa nykyiset sosiaaliturvaetuudet yhdistettäisiin yhdeksi syyperusteiseksi etuudeksi, jonka määrä olisi verottomana 530 euroa kuussa. Ansiosidonnainen työttömyysturva säilyisi ennallaan ja pienistä tuloista (alle 10 000 euroa) tehtäisiin verovapaita. Vasemmistoliiton piirissä toimiva Jan Otto Andersson on esittänyt oman esityksensä perustulosta. Hän pyrkii perustulon avulla pureutumaan ensisijaisesti köyhyysongelmaan. Perustulo olisi suuruudeltaan 456 euroa kuukaudessa ja se maksettaisiin jokaiselle työkäiselle. Kyseessä olisi täysi perustulo, joka korvaisi kaikki sosiaaliturvaetuudet, sillä ainoastaan tällä tavalla

kaikki perustulon myönteiset ominaisuudet tulisivat hyödynnetyiksi. Tulonjakovaikutus olisi mallissa tasaava, sillä se järjestettäisiin pääasiassa välillisen verotuksen kautta. Mallin on syytetty suosivan pienituloisia suurituloisten kustannuksella. (Kopra 2007, 20–22.)

Sosiaalidemokraatit ovat ammattiyhdistysliikkeen kanssa olleet perustulon kiivaimpia vastustajia. SDP:n kokouksessa esitettiin perustuloa vuonna 1996, mutta se hylättiin liian kalliina. Puolueen ja liiton kantaa on selkiytetty raporteissa *Mikä ihmeen perustulo?* sekä *Valoa tunnelin päässä*, joissa kummassakin puolustetaan voimakkaasti ansiosidonnaista järjestelmää ja väitetään perustulon huonontavan työelämää ja lisäävän epävarmuutta. Kopran (2007) raportissa esitetään myös näkökohtia perustulon kalleudesta ja toimimattomuudesta. Sen sijaan siinä ehdotetaan nykyjärjestelmän kehittämistä kannustavampaan suuntaan. Sosiaalidemokraattien ja ammattiyhdistysliikkeen ohella myös puoluekartan oikea reuna suhtautuu kriittisesti perustuloon. Kokoomuksen sisällä on kuitenkin hajontaa, sillä negatiiviselle tuloverolle on löytynyt kannattajia puolueen sisältä. Teollisuus ja työnantajat ovat kannanotoissaan korostaneet työntekemisen tärkeyttä, ja tämä näkyy kielteisenä suhtautumisena perustuloon. Ennemmin haluttaisiin pienentää sosiaalitukia ja tukea tiukkaa syyperusteisuutta. (Ylikahri 2007, 36–37.)

3 PERUSTULOKESKUSTELUN KESKEISIMMÄT ARGUMENTIT

Perustulokeskustelu voidaan tiivistää kokoavasti neljään teemaan, joihin järjestelmän käyttöönotolla uskotaan olevan joko positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia. Nämä teemat ovat sosiaalipolitiikka, työpolitiikka, yhteiskunnallinen koheesio ja vapaus. Teemojen sisällä keskustellaan hyvin moninaisista asioista, joita lähdän seuraavaksi käymään läpi. On myöskin todettava, että perustulon puoltajien ja vastustajien linjat eivät ole yhtenäiset, vaikka näin voisi olettaa. Perustuloa kannatetaan ja vastustetaan monilla hyvinkin erilaisilla perusteilla. Siinä missä yhdet tähtäävät perustulon kautta oikeudenmukaisen perusturvajärjestelmän luomiseen, on toisilla tarkoituksena joustavoittaa työmarkkinoita. Täten yhteisen asian ajaminen ei tarkoita sitä, että lopputulos olisi kaikille osapuolille mieluinen. Seuraavaksi teen katsauksen niihin ideoihin, joilla perustuloa on perinteisesti tuettu tai hyljeksitty. Samalla kytken perustulokeskustelun osaksi laajempaa yhteiskunnallista näkökulmaa.

3.1 Perustulon puolesta

3.1.1 Köyhyyden poistaminen ja ehkäiseminen

Haluttaessa puuttua köyhyyden esiintymiseen on ensin paikallaan määritellä, mitä köyhyydellä tässä yhteydessä tarkoitetaan. Teen lyhyen katsauksen köyhyyden määritelmään tukeutuen Antti Kariston, Pentti Takalan ja Ilkka Haapolan (1998) *Matkalla nykyaikaan* -teokseen. He erottavat toisistaan absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden käsitteet. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan yksilön vaikeuksia täyttää jokapäiväisiä tarpeitaan ja köyhyyden ilmenemistä todellisena uhkana terveydelle ja fyysiselle toimintakyvylle. Absoluuttisen köyhyyden ollessa aiemmin vallitseva köyhyyden muoto, on suhteellinen köyhyys sittemmin korvannut sen. Kyseisestä köyhyyden määritelmästä puhuttaessa ei tarkoiteta totaalista puutetilaa, vaan tilannetta, jossa yksilöltä puuttuu resurssit elää ympäröivälle yhteiskunnalle ominaisella tavalla. Absoluuttisen köyhyyden ottaessa huomioon vain fysiologiset tarpeet ulottuu subjektiivinen köyhyys laajemmalle huomioiden myös muut tarpeet sekä historiallisen muuntuvuuden. (Emt., 83.)

Köyhyyttä voidaan lähestyä usealla eri tavalla. Olli Kankaan ja Veli-Matti Ritakallion (2005) mukaan köyhyyden määrittely vaikuttaa siihen millaisia mittareita köyhyyttä mitattaessa päädytään käyttämään ja tällä tavalla vaikutus ulottuu myös mittaamisprosessin kautta saatuihin tuloksiin. Kuva köyhyyden laajuudesta sekä köyhiksi määritellyksi tulevat ihmisryhmät ovat siis riippuvaisia mittareista ja mittaamisessa käytetyistä köyhyysrajoista. (Emt., 34.) Yhtenä yleisimpinä köyhyyden mittaamisessa käytetyistä metodeista Karisto ym. (1998) nostavat esille köyhyyden arvioimisen käytettävissä olevien tulojen perusteella. Köyhyysraja on mahdollista sitoa sosiaaliturvan vähimmäisetuuksiin, mutta tämä on ongelmallista sen vuoksi, että etuuksien määrän muuttuessa muuttuu myös köyhiksi luokiteltujen määrä. Jos etuutta nostetaan, kasvaa myös köyhien määrä. Tämä on ristiriidassa sosiaaliturvan köyhyyttä vähentävän tavoitteen kanssa. Sen vuoksi köyhyysraja pyritään määrittelemään joillain muilla metodeilla, kuten asiantuntija-arvioon perustuvalla vähimmäistarvebudjetilla tai väestön mielipiteisiin tukeutuvalla subjektiivisella tulo rajalla tai suhteellisella tulometodilla. Jälkimmäinen on näistä kansainvälisesti yleisesti käytetty. Menetelmän avulla vedetään köyhyysraja sovittuun kohtaan tulojakaumassa. Tavallisimmin raja on 50 tai 60 prosenttia väestön kulutusyksikköä kohti lasketusta mediaanitulosta. (Emt., 85–86.)

Suomessa tuloerot supistuivat huomattavasti vuosina 1966–1990 ja tämän seurauksena myös tulojakauman perusteella laskettu suhteellinen köyhyys väheni. Kun köyhiä oli vuonna 1966 11,4 prosenttia väestöstä, niin vuonna 1990 luku oli pienentynyt 2,5 prosenttiin. (Karisto ym. 1998, 86.) Hyvinvointivaltion kasvukaudella onnistuttiin siis poistamaan köyhyys lähes täysin suomalaisesta yhteiskunnasta. Lama keskeytti elintason nousun 1990-luvulla ja ihmisten taloudellinen asema heikkeni huomattavasti. Tästä huolimatta tulometodilla mitattu köyhyysaste ei noussut eli työttömyydestä ja leikkauksistaan huolimatta sosiaaliturva pystyi takaamaan ihmisille toimeentulon. Tässä yhteydessä on otettava huomioon se asian merkitystä vähentävä seikka, että suhteellinen köyhyysrajakin laski alemmas kansan käytettävissä olevien tulojen pudotessa. (Emt. 104–105.) Laman jälkeen tehtyjen poliittisten päätösten seurauksena tuloerot on päästetty kasvamaan. Ansiotulojen ja pääomatulojen verotuksen eriyttäminen on johtanut suurituloisimman kymmenyksen tulojen kasvuun ja pienituloisimmat ovat jääneet heistä aikaisempaa enemmän jälkeen. Tämä on johtanut suhteellisen köyhyyden lisääntymiseen uudella vuosituhanella. Eroa on syntynyt myös vähimmäisturvan ja ansioturvan varassa

elävien välillä, sillä vähimmäisturvaan kohdistui 1990-luvulla useita leikkauksia. (Hirvilampi ja Laatu 2008, 28–29.) Tilastot kertovat karun totuuden: EU:n laskentatavan mukaan suomalaisista lähes 600 000 eli yli 10 prosenttia on 2000-luvulla suhteellisesti köyhiä. Tämän lisäksi tutkijoiden arvioiden mukaan lähes puolet suomalaisista on jossain elämänsä vaiheessa kärsinyt köyhyydestä. (Jaskari 2007, 77–82.)

Köyhyys on muuttanut muotoaan ja useissa Länsi-Euroopan maissa onkin käyty keskustelua ”uusista köyhistä”. 2000-luvulla Suomessa köyhiä ovat pääasiassa pitkäaikaistyöttömät ja lisäksi joukkoon mahtuu opiskelijoita, eläkeläisiä ja työttömiä. Lisäksi osa yrittäjistä ja palkansaaajista kärsii köyhyydestä. Uusköyhyyden katsotaan ilmentävän palkkatyöhön perustuvan sosiaaliturvan ja kroonistuneen työttömyyden välillä esiintyvää rakenteellista ristiriitaa. (Karisto ym. 1998, 108.) Useille suomalaisille, kuten nuorille ja lapsiperheille, köyhyys on tilapäistä. Silti kasvanutta lapsiperheköyhyyttä pidetään yhteiskunnallisena ongelmana, johon tulisi puuttua. Aiemmin köyhyys on koskettanut miehiä useammin kuin naisia, mutta tilanne sukupuolten välillä on tasoittumassa. Erityisesti nuoret yksinhuoltajaäidit tarvitsevat usein taloudellista apua. Tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa osa ihmisistä uhkaa jäädä pysyvästi köyhiksi. Esimerkiksi työttömyys aiheuttaa köyhyyskierteeseen joutumista, ja pitkäaikaistyöttömien kohdalla riski on muita suurempi. Heidän ohellaan myös muut perusturvan varassa elävät ryhmät kohtaavat muita todennäköisemmin pitkäaikaisköyhyyden. Laman jälkeen pysyvästi köyhien määrä on kasvanut ja työttömien joukkoon on syntynyt pysyvästi syrjäytynyt luokka, joka elää köyhyysrajan alapuolella. Tälle joukolle kasaantuu työttömyyden lisäksi myös muita ongelmia, kuten väkivaltaa, päihdeongelmia ja rikollisuutta. (Jaskari 2007, 77–82.)

Haettaessa sosiaalipoliittisia syitä köyhyyden lisääntymiseen on syyttävä sormi käännetty usein lamaan ja sen käyttämiseen oikeutuksena karsintapolitiikan toteuttamisessa. Lama pysäytti julkisen sektorin laajenemisen ja tästä alkoi hyvinvointivaltion karsimisen ja leikkausten kausi. Raija Julkunen (2001) kutsuu tätä suunnanmuutokseksi. Hänen mukaansa yhtä ainoa syytä muutokseen on turha etsiä, vaan se koostuu useiden asioiden summasta. Niin uusliberalismi, globalisaatio, uusi informaatiotalous, jälkiteollinen aika, lama ja työttömyys, EU ja rahaliitto ovat kaikki olleet mukana haastamassa 1970- ja 1980-lukujen hyvinvointivaltiota. (Emt., 13.) Jälkiekspanssiivisen hyvinvointivaltion kaudella

arvostukset ovat myös muuttuneet, ja ensimmäisenä tämä näkyi sosiaaliturvaleikkausten kohdistamisessa. Tuloksena oli järjestelmä, jossa tarveharkinta on lisääntynyt, vakuutettujen maksut nousseet ja sosiaaliset oikeudet heikentyneet (Anttonen & Sipilä 2000, 94). Sosiaaliturvan leikkaukset ovat ajaneet ihmisiä taloudellisesti ahtaammalle kannustaessaan näitä ottamaan vastuuta omasta elämästään.

Köyhyyttä voidaan lähestyä myös muistakin näkökulmista kuin laman seurauksista ja tuloerojen päästämisestä kasvuun. Anita Mattilan (2001) mukaan köyhyyden syitä pohdittaessa on kysyttävä, mikä on hyvinvointivaltion rooli köyhyyden tuottajana. Hän kirjoittaa toimeentuloturvaan sisältyvän etuuksien ehdollisuuden aiheuttavan riippuvuutta hyvinvointivaltiosta. Toimeentuloturvajärjestelmä ei myöskään tehokkaasti ehkäise köyhyyttä tai kannusta etsimään mielekkäämpiä aktiviteetteja. Sekundaarisen köyhyyden käsitettä onkin käytetty kuvaamaan deprivatiotilannetta, joka aiheutuu kun ihmiset tukeutuvat instituutioihin, joiden rooli on ehkäistä köyhyyttä. Mikäli apu on sosiaalisesti odotettua tai aiheuttaa saajalleen toimeentulo-ongelmia, voi köyhyyttä pitää hyvinvointivaltion tuottamana. Sekundaarisen köyhyyden taustalla saattavat piillä etuuksien saamisen pitkät odotusajat tai vaikka palkkatyön muutosten aiheuttama sosiaaliturvajärjestelmien toimimattomuus. Myöskään työttömyysturvajärjestelmä ei ole onnistunut takaamaan toimeentuloa: etuuden taso jää usein liian alhaiseksi, jotta yksilö voisi tulla toimeen ilman tarveharkintaisia etuuksia, työntekijä menettää oikeutensa etuuteen tietyn ajan jälkeen, työuran katkoksien ja palkattoman kotityön aikana ja lisäksi kiristyneet ehdot sulkevat työntekijöitä etuuden ulkopuolelle. (Emt., 101.)

Perustulo tarjoaa varteenotettavan vaihtoehdon köyhyyden poistamiseksi suomalaisesta yhteiskunnasta. Ilpo Lahtisen mukaan (1992, 14–15) perustulon avulla voitaisiin ehkäistä köyhyyttä huomattavasti nykyistä tehokkaammin ja pienemmin hallinnollisin kustannuksin rajoittamatta samalla yksilön vapautta tai yritteliäisyyttä. Samalla minimitoimeentulo tulisi taatuksi jokaiselle huomattavasti järkevämmiin kuin nykyisen järjestelmän puitteissa. Tällä Lahtinen viittaa sosiaaliturvajärjestelmän epäkohtiin, jotka ovat sittemmin leikkausten myötä korostuneet entisestään. Tehokkaimmin köyhyyteen päästään pureutumaan tekemällä muutoksia lakisääteiseen perusturvaan eli sosiaaliturvajärjestelmään. Nykyisessä järjestelmässä etuuksiin oikeutetut eivät ole välttämättä perillä mitä kaikkia etuuksia heidän kuuluisi saada ja osa jää tämän vuoksi ilman heille kuuluvaa apua. Toiset

puolestaan jättävät hakematta heille kuuluvia etuuksia, sillä he pitävät nykyistä järjestelmää nöyryyttävänä. Viranomaisilla on oikeus valvoa etuuksia vastaanottavien ja hakevien yksityiselämää. Perustulon luominen poistaisi valvonnan tarpeen, sillä etuus tulisi jokaiselle maassa asuvalle automaattisesti. Hallinnollisten kustannusten pienentymisen taustalla on etuusjärjestelmien yhdistyminen ja eri tukimuotojen väheneminen. Joissain malleissa, kuten Osmo Soininvaaran esityksessä (Vihreä perustulomalli 2007), viimesijainen toimeentuloturva jätettäisiin tarvittaessa täydentämään perustuloa, mutta muiden etuuksien yhdistäminen perustuloksi vähentäisi silti byrokratiaa ja yksinkertaistaisi kokonaisuutta. Perustulolla on myös syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus muutenkin kuin kulutusmahdollisuuksien lisääntymisen kautta. Se kytkee yksilön muun muassa vapaa-ajan lisääntymisen kautta sosiaalisiin suhteisiin, jotka ovat tärkeitä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta.

Soininvaaran (2007, 90–92) mukaan sosiaaliturvajärjestelmän yhtenäistyminen vaikuttaa köyhyyden vähenemiseen myös toista kautta. Kuten Mattila (2001) asian esitti, sekundaarisen köyhyyden taustalla on sosiaaliturvajärjestelmän aiheuttama riippuvuus siitä itsestään toimeentulon turvaajana, ja sen epäkohtien vuoksi toimeentulon hakeminen muualta aiheuttaa pahimmassa tapauksessa käytettävissä olevien tulojen pienenemistä. Perustulon ollessa toimeentulon perustana mikään ei ole esteenä lisäansioden hankkimiselle, sillä lisäansiot eivät vie pois perustuloa tai aiheuta muitakaan tuloloukkuja. Täten perustulo vähentää ihmisten riippuvuutta valtiosta ja kannustaa jokaista pyrkimyksissä pois köyhyydestä. (Soininvaara 2007, 90–92.)

3.1.2 Loukkujen poistaminen

Sosiaaliturva on saanut usein kritiikkiä huonosta kannustavuudesta ja kannustinongelmia koskeva keskustelu onkin Suomessa lisääntynyt laman ja sitä seuranneen suurtyöttömyyden jälkeisenä aikana. Sosiaaliturva on kohdannut syytöksiä työmarkkinoiden toiminnan vääristämisestä, josta on seurannut tehokkuustappioita ja laajaa työttömyyttä. (Karisto ym. 1998, 342.) Professori Pentti Arajärvi (2003) myöntää kannustinloukkujen olevan todellinen ongelma nykyisessä sosiaaliturvajärjestelmässä. Hän määrittelee kannustavaksi tilanteen, jossa yksilö voi omilla toimillaan vaikuttaa asemaansa yhteiskunnassa. Yhteiskunnan kannalta kannustavuus on turvaverkkojen asettamista,

jolloin yksilö riskinoton epäonnistuessa ei jää tyhjän päälle. Ideaali on, että itse ansaittu tulo lisää nettotuloa. Tämän tavoitteen saavuttamiseen on vielä matkaa. (Emt., 85–86.) Harri Jaskarin (2008) mukaan kannustinongelmat kohdistuvat eniten lapsiperheisiin ja näiden joukossa erityisesti yksinhuoltajiin. Kannustinloukut jakavat myös työttömyysturvan varassa olevia, sillä niiden vaikutus on suurempi ansiosidonnaisella turvalla olevien keskuudessa kuin peruspäivärahaa saavilla. (Emt., 106) Arajärvi (2003, 85–86) katsoo kannustavuutta vähentäviä tilanteita aiheutuvan muun muassa silloin, kun tulojen kohoaminen lisää verotusta sekä päivähoitomaksuja tai kun asumistukeen sisältyy tuloharkinta.

Kannustinongelmat voidaan jakaa kahteen ryhmään. Köyhyys- tai tuloloukulla tarkoitetaan tilannetta, jossa bruttotulojen kasvu ei lisää käteen jäävää rahasummaa. Tämä on seurausta tarveharkintaisista etuuksista ja tulosidonnaisista maksuista, jotka verotuksen kanssa yhdessä johtavat tällaiseen epätoivottuun lopputulokseen. Köyhyysloukkua enemmän on viime vuosina puhuttu työttömyysloukusta. Tätä käsitettä käytetään tilanteesta, jossa sosiaaliturvan taso on niin suuri, että se estää ottamasta tarjottua työtä vastaan. (Karisto ym. 1998, 343.) Ville Kopra (2007, 37–39) pitää työttömyysloukkua kaikista vakavimpana, sillä se estää yksilöä työnteolla parantamasta asemaansa. Vaikka työttömyysloukkuja aiheuttavat ennen muuta ansiosidonnaiset etuudet, on keskustelu tästä huolimatta keskittynyt paljolti toimeentulotuen ympärille. Vähimmäistoimeentulon tason on väitetty nostaneen kynnyspalkan niin korkeaksi, että työvoiman kustannukset minimipalkka-aloilla nousisivat liian korkeiksi. Tämä on tulkittu niin, että liian antelias sosiaaliturvan taso kiihdyttää itsessään syrjäytymistä. (Karisto ym. 1998, 343.)

Riitta Särkelä ja Anne Eronen (2007) esittelevät kahden yllä mainitun loukun ohella myös kolmannen loukun, jota kutsutaan byrokraattiseksi loukuksi. Byrokraattiseksi loukuksi kutsutaan tilannetta, jossa työtön saa työttömyysturvan lisäksi myös muita etuuksia, kuten asumistukea ja toimeentulotukea. Tukien taso ei itsessään ole ongelma, vaan etuuksien yhteensovittamisen säännöt ja käytännöt. Kun työtön siirtyy työhön, järjestelmän kankeuden vuoksi hänelle maksetaan aluksi etuuksia yhtäaikaisesti palkan kanssa. Kun tuen tarve tarkistetaan, joutuu etuuksien saaja maksamaan takaisin aiemmin saamiaan etuuksia. Tässä tilanteessa voimakkaat tulojen vaihtelut aiheuttavat hetkellisiä toimeentulon ongelmia, vaikka köyhyysloukusta poiketen muutos loppujen lopuksi olisikin

työntekoon kannustava. Kaikenlaiset tuloloukut vaikuttavat suuresti epänormaaleihin (esimerkiksi osa- ja määräaikainen työ) työsuhteisiin osallistumiseen tehden niistä kannattamattomia vaihtoehtoja niistä kiinnostuneille. Tuloloukun seurauksena lisäansiot saattavat byrokraattisen loukun ja nousseiden palvelumaksujen vuoksi mennä hukkaan. (Emt., 110–113.)

Karisto ym. (1998) toteavat loukkujen olevan kotitalouksien kannalta kohtuuttomia, mutta samalla esittävät loukkujen esiintymistä korostavien väitteiden olevan huonosti perusteltuja. Kirjoittajat pitävät erikoisena sitä, että huoli työttömien käyttäytymisestä esiintyy samanaikaisesti työttömyyden kasvun kanssa. Asiaa on ajateltava myös työn kysynnän kannalta, vaikka sosiaaliturvan tarve onkin tänä aikana kasvanut. Tilanteessa, jossa työtä ei yksinkertaisesti ole tarjolla, ei sosiaaliturvan tason alentaminen ketään kannusta. Heidän mielestään myöskin tuloloukkuongelmaa ylikorostetaan, sillä vaikka joissain tapauksissa tulosidonnaisten etuuksien tason nousu vähentäisikin käytettävissä olevia tuloja, koskee tilanne vain marginaalista joukkoa ihmisiä ja heitäkin vain rajoitetun ajan. Esimerkkinä kirjoittajat käyttävät lapsiperheitä, joiden päivähoitokustannusten nousun seurauksena bruttotulot eivät kasva suoraviivaisesti. Päivähoitotarve kestää kuitenkin vain rajatun ajan. (Emt.) Osmo Soininvaara on ollut kotimaisessa keskustelussa kannustinloukkujen esiintuoja ja hän on kiinnittänyt huomiota ongelmaan myös 2000-luvulla. Kannustinloukuista puhutaan siis edelleen ja tänä päivänä ne nähdään jopa suurempana ongelmana kuin 1990-luvulla.

Perustulon avulla kannustinloukut pystyttäisiin poistamaan suomalaisesta yhteiskunnasta. Tämä perustuu siihen, että perustulo yhdistää yksinkertaisen sosiaaliturvan verotuksen kanssa, jolloin perustulo on kaikille maksutonta tuloa, mutta vastapainoksi työtuloista maksetaan veroa ensimmäisestä ansaitusta eurosta lähtien. Perustulon käyttöön ottamisesta seuraa siis työttömyysloukkujen katoaminen, jolloin työn vastaanottaminen on kaikissa tilanteissa kannattavaa. Tämä pohjautuu osaltaan siihen, että minimipalkkoja on mahdollista laskea hieman alaspäin perustulon tarjotessa toimeentulon pohjan. Myös tuloloukut jäävät historiaan, sillä kaikki työstä ansaittu tulo lisäisi käytettävissä olevaa rahamäärää. (Jaskari 2007, 107.) Perustulo lisäksi pienentäisi eroa koko- ja osa-aikaisen työn välillä ja jokaisella olisi mahdollisuus valita itselleen kunakin hetkenä sopiva työmuoto. Perustuloa ei tarvitse joka kerta työmarkkinastatuksen vaihtuessa hakea

uudestaan, eli byrokraattisia loukkuja ei kahden muun koulun tavoin myöskään enää esiintyisi. (Soininvaara 2007, 94.)

Lahtinen (1992) vie asian vielä pidemmälle toteamalla, että perustulo tekee ihmisten jaottelemisen työllisiin ja työttömiin turhaksi. Väitteensä hän perustaa siihen, että perustulo vapauttaa jokaisen osallistumaan työelämään valitsemansa panoksin, sillä loukut eivät ole enää esteenä työelämään osallistumiselle. Työn määrän vaihtelevuus elämäntilanteen mukaan tulee myös mahdolliseksi ilman että se vaikuttaa liikaa ansioihin. Tällä tavoin työtä jakamalla yhä useampi työkykyinen saisi mahdollisuuden osallistua tuottavaan toimintaan. (Emt., 15.)

3.1.3 Työelämän uudistuksiin vastaaminen

Lähdettäessä määrittelemään työ- ja elinkeinoelämässä viime vuosikymmeninä tapahtuneita muutoksia on aluksi paikallaan tehdä katsaus siihen, mikä on se palkkatyöyhteiskunta, josta olemme etäännyneinä. Lainaan seuraavassa otteessa Anita Mattilaa (2001), joka tiivistää onnistuneesti palkkatyön ytimen:

”Palkkatyön yhteiskunta tarkoittaa teollisen kapitalismin myötä syntyneitä sosiaalista järjestystä, joka on muotoutunut vastaamaan vapaaseen palkkatyöhön perustuvaa tuotannon ja uusintamisen muotoa. Siihen sisältyy erilaisia virallisia ja epävirallisia instituutioita ja käytäntöjä, jotka normalisoivat palkkatyön työvoiman yhteiskunnallisen käytön ja väestön toimeentulon.”(Emt., 27.)

Palkkatyö on siis nykyisenlaisen yhteiskunnan perusta ja universaali työnmuoto. Se on myös väestön toimeentulon perusehto. Taloudellisen itsenäisyyden lisäksi palkkatyö tarjoaa tekijälleen kokemuksen tarpeellisuudesta, sosiaalisen identiteetin ja rytmityksen elämälle. Työ on välillisesti tarjonnut väylän yhteiskunnan täysivaltaiseksi kansalaiseksi. Nykyisen toimeentulojärjestelmän tehtävä puolestaan on taata toimeentulo niille, jotka jostain hyväksyttävästä syystä eivät pysty ansaitsemaan toimeentuloaan työmarkkinoiden kautta. (Mattila 2001.)

Perustulon kannattajat peräänkuuluttavat vaihtoehtoja palkkatyöyhteiskunnalle, sillä laman jälkeen täystyöllisyyden on huomattu jäävän pelkäksi haaveeksi. Syitä tähän on haettu muun muassa siitä, että työttömyys tulee hyväksyä kapitalismiin ja hyvinvointivaltion nykyvaiheeseen kuuluvana ominaisuutena, sekä siitä, että talouskasvu ei enää riitä

takaamaan korkeaa työllisyyttä. Työllisyyden kohentumista eivät suinkaan auta työn tuottavuuden kasvu eikä työvoiman joustavampi käyttö. Ville Ylikahrin (2007) mukaan myös työn merkitys on läpikäynyt muutoksen. Teknologisen kehityksen myötä yhä harvemman työpanosta tarvitaan perustuotannossa. Samaan aikaan työpaikkoja karkaa Suomesta halvempien työvoimakustannusten maihin ja yhdessä nämä tekijät herättävät kysymyksen, onko perinteiseen palkkatyöhön perustuvaan yhteiskuntaan enää paluuta. Esiin onkin noussut ajatus yhteisen vaurauden jakamisesta solidaarisuuden nimissä niille, joille yhteiskunta ei pysty tarjoamaan sopivaa työtä. Suomen vauraus puoltaa Ylikahrin mielestä tätä näkemystä. Työttömyyskin vähenisi, kun työtä vailla olevat voisivat työllistää itsensä esimerkiksi luovilla aloilla tai kansalaisjärjestöissä. (Emt., 28–29.)

Työelämä on siis muutoksessa ja se näkyy yksilötasolla muun muassa jatkuvana kouluttautumistarpeena, suurempana sosiaalisena liikkuvuutena, työttömyytenä sekä työsuhteiden epätyypillistymisenä. Normaalityösuhteet, eli läpi elämän eläköitymiseen saakka jatkuvat suhteellisen pysyvät palkkatyösuhteet, harvinaistuvat. Niin kutsutut epätyypilliset työsuhteet yleistyvät näiden kustannuksella. Tällaisia työsuhteita ovat esimerkiksi yrittäjäys (itsensä työllistäjät, hoivayrittäjät, henkilöstöyrittäjät, starttirahayrittäminen), osa-aikatyö, määräaikainen työ, kotiansiotyö, etätyö, vuokratyöntekijät, ilman työsuhdetta työskentelevät (harjoittelijat, perhe- ja omaishoitajat) ja harmaa työllisyys. Epätyypillisuus liittyy siis sekä työaikoihin että -suhteisiin. Työn epätyypillistymisestä ei kuitenkaan ole yksimielisyyttä, sillä tällaisia suhteita on tavattu aina esimerkiksi rakennusalalla ja maataloudessa. Muutoksen puolesta kuitenkin puhuu epävakaistumisen siirtyminen uusille aloille, kuten terveydenhoito- ja sosiaalialoille. Yllä luetellut ovat kaikki palkkatyön muotoja. Myös palkattomat työsuhteet (vapaaehtoistyö, kansalaistoiminta, kotitaloustyö) halutaan palkallisten ohella verotuksen ja samalla siis työn käsitteen piiriin. Tällöin niidenkin perusteella voisi ansaita kansalaisen ja palkkatyössä olijan statuksen esimerkiksi perustulon kautta. Järjestelmä haastaa siis yleisesti palkkatyöhön ja toimeentuloturvaan liitetyt tehtävät. Se irrottaa palkkatyöläisyyden edellytyksen yhteiskunnan täysvaltaisesta jäsenyydestä sekä poistaa toimeentuloturvan vastaanottamiselle asetetut edellykset. (Mattila 2001, 32–36.)

Palkkatyön ja palkattoman työn (esimerkiksi kotityöt tai vapaaehtoistyö) erottelut ovat palkkatyöyhteiskunnassa jyrkät. Tämän ohella myös työ ja vapaa-aika erotetaan tiukasti

toisistaan. Työn muutoksen yhteydessä on noussut esiin duaalitalouden käsite, joka ratkoo ajankäytön erottelun ongelmia. Sitä ilmentävät keskustelut, joissa pohditaan kahden eri talouden olemassaoloa. Sektoraalisisessa duaalitalouden mallissa keskitytään ihmisten elämäntapojen ja -arvojen eriytymiseen. Talous, työ ja työvoima jakautuvat kahtia. Osa työvoimasta toimii talouden ydinalueella (kuten vientiteollisuudessa) ja osa taas pehmeämpiin arvoihin perustuvassa kansalaisyhteiskunnassa. Temporaaalisen duaalitalouden mallin takana taas on ajatus työn ja vapaa-ajan vuorottelusta, mikä mahdollistaa työn tasaisemman jakautumisen elämänkaaren aikana. Keskeisiä toimenpiteitä ovat työajan lyhentäminen ja työn uudelleenjakaminen. (Mattila 2001, 29.)

Markku Ilkkalan (2007, 65-66) mukaan duaalitaloutta voi tavallaan pitää hyvinvointivaltion uutena muotona, jossa mitä moninaisemmat elämänmuodot hyväksytään ja joka rakentaa nykyisestä työelämästä yhä moniarvoisempaa. Merkkejä uudenlaisista työn ja arjen järjestelyistä onkin havaittavissa. Näitä ovat kasvavat paineet työajan lyhentämiseen ja työajan joustavaan järjestämiseen sekä halukkuus tinkiä palkasta vapaa-ajan hyväksi. Perustulo liittyy tiiviisti ajatukseen duaalitaloudesta, sillä se sisältää ajatuksen elinikäisestä työajasta, jota voidaan järjestellä elämäntilanteen mukaan. (Mattila 2001, 36–38.)

Myös Osmo Lampinen ja Osmo Soininvaara (1980) esittävät teoksessaan *Suomi 1980-luvulla - Pehmeän kehityksen tie*, että ajankäytön eri ulottuvuuksia tulisi lähentää toisiaan kohti luopumalla liian tiukasta erottelusta työllisyyden ja työttömyyden sekä työajan ja vapaa-ajan välillä. Kirjoittajat perustavat väitteensä muun muassa Johan Galtungin laskemille tuottavasta työstä. Lampinen ja Soininvaara kirjoittavat, että Galtungin mukaan puolet Norjassa tehdystä tuottavasta työstä tehtävän työmarkkinoiden ulkopuolella erilaisina vapaa-ajan askareina. Tämän ulottuvuuden työt jäävät sitä enemmän sivuun, mitä tiukemmin ihmiset sidotaan kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön. Teoksen kirjoittamishetkellä usko automaatioon oli kova, ja Lampinen ja Soininvaara arvelevatkin tuottavuuden kasvun mahdollistavan lyhyemmän työajan tulevaisuudessa. Lampisen ja Soininvaaran mukaan myös tutkimusjohtaja Lasse Nevanlinna laittoi paljon toivoa tehokkaan automatisoidun tuotannon (kovan sektorin) varaan. Tämän avulla toivotaan voitavan rahoittaa pehmeän sektorin (luova kotitaloustyö, kulttuurielämä) toimintaa. Lampinen ja Soininvaara suhtautuvat kuitenkin negatiivisesti tuotannon tehostumisen mahdollisuuksiin pidemmällä tähtäimellä rahoittaa pehmeää sektoria, vaan he laittavat

enemmän painoa verotukseen. Verotuksen kautta rahoitettaisiin B-palkkaa tai kansalaispalkkaa. B-palkka eroaa kansalaispalkasta siinä, että sitä maksettaisiin vain työelämän ulkopuolella oleville ja se katoaisi portaittain tulojen kasvaessa. Kummankin vaihtoehdon tarkoituksena on korvata vastentahtoisesti työelämän ulkopuolella olevat vapaaehtoisesti työttömillä ja mahdollistaa elinkeinoelämän monipuolistuminen. (Emt., 150–163.)

Jaakko Uotila ja Paavo Uusitalo (1984) hahmottelevat teoksessaan *Työttömyys, laki ja talous* kansalaispalkan käyttöönotosta seuraavia työelämään kohdistuvia parannuksia. Kirjassa esitellään sapattivapaaajärjestelmä, jolla tarkoitetaan palkansaajan oikeutta siirtyä sovituin väliajoin työelämästä kansalaispalkan varaan. Sapattivapaata kutsutaan myös nimellä kansalaisloma ja sitä voidaan pitää yhtenä mahdollisuutena jakaa työtä tai lyhentää työaika. Järjestelmällä olisi siis työllisyyttä edistävä vaikutus, sillä sapattivapaaajärjestelmä tulisi rakentaa niin, että vapaalle jäävä henkilö korvattaisiin uudella työntekijällä, joka saisi näin mahdollisuuden antaa panoksensa työelämään. Työttömyyden vähenemisen ohella järjestelmän muita hyötyjä Uotilan ja Uusitalon mukaan ovat kansalaisten kahteen eriarvoiseen ryhmään jakautumisen välttäminen, kansanterveyden edistys ammattitautien vähenemisen johdosta, luovien ideoiden lisääntyminen, epävirallisen talouden tuotoksen lisääntyminen, koulutustason kohoaminen opiskeluun käytettävän ajan lisääntymisen johdosta sekä kansalaisten autonomian lisääntyminen ja vieraantumisen väheneminen. (Emt., 194–206.)

Ilpo Lahtinen kirjoittaa (1992) perustulon lisäävän vaihtoehtoja työelämässä ja elämässä yleensäkin. Pienituloinen ihminen vapautuu perustulon kautta pakosta ottaa vastaan vastenmieliseltä tuntuvaa työtä turvatakseen oman tai perheensä toimeentulon. Seurauksena on se, että matalapalkkaisiin töihin päätyy henkilöitä, jotka jollain tasolla kokevat juuri tämän työn tekemisen mielekkäänä. Vastaavasti epämiellyttävien töiden palkkoja on nostettava tai työnantajat eivät löydä näille töille tekijää. Kääntäen asia voidaan esittää myös niin, että minimipalkkatyöt alkavat näyttää aiempaa houkuttelevimmilta, kun perustulo luo toimeentulon perustan ja on lisäksi sovitettu yhteen verotuksen kanssa kannustavasti. (Emt., 15–16.) Osmo Soininvaara (2007) toteaa, että myös viime vuosina kovasti kohutun prekariaatin asema paranisi perustulon seurauksena. Prekariaatti, josta käytetään myös nimitystä tilapäistö, on tilastoissa näkyvä joukko työajan

lyhentämisen kohteita. Osa vajaatyöllisistä on valinnut työsuhteensa laadun itse, mutta suurimmalle osalle tilanne on pakon sanelema. Soininvaara pitääkin perustuloa ratkaisuna prekariaatin ongelmaan, sillä järjestelmä poistaa kaikki tämänhetkiset vajaatyöllisten kohtaamat ongelmat samalla vapauttaen kaikki valitsemaan itselleen sopivan työsuhteen. (Emt., 84–86.) Tällä tavalla perustulo parantaisi niin tilapäistön kuin pienituloisten neuvotteluvoimaa työmarkkinoilla. Samalla aukeaa mahdollisuus säädellä omaa elinaikaista työaikaansa elämänvaiheiden mukaan, jolloin joustavuus ja elämänlaatu lisääntyvät. Vaikka minimipalkkatöiden yleistymisen arvellaan lisäävän työllistymismahdollisuuksia, on asiasta löydettävissä myös varjopuolensa. Esimerkiksi Soininvaaran osittaisen perustulon ehdotusta kritisoidaan siitä, että se mahdollistaisi uudenlaisten rajoittamattomien minimipalkkaisten työmarkkinoiden syntymisen, jossa työtä ei enää hinnoiteltaisi pelkästään tuottavuuden mukaan. (Lahtinen 1992, 15–16.)

Minimipalkkaisten ja epänormaalien työsuhteiden ohella myös muut vaihtoehdot lisääntyisivät. Esimerkiksi yrittämisestä tulee aiempaa varteenotettavampi vaihtoehto perustulon tarjotessa epäonnistumisen varalta tulojen pohjan (Lahtinen 1992, 15–16). Yrittämisen ohella myös muut itsensä työllistämisen muodot kuten vapaaehtoistyö, hoivatyö ja kotityö löytävät sijansa uudessa perustuloyhteiskunnassa. Vaihtoehtojen lisääntyminen sekä minimipalkkatöiden vastaanottamisen mahdollistuminen pystyvät yhdessä vaikuttamaan positiivisesti työllisyyteen. Osmo Soininvaara (2007) onkin esittänyt ajatuksen siitä, että rakenteelliseen työttömyyteen päästään parhaiten pureutumaan juuri perustulon avulla. Tilastokeskuksen mukaan työttömyys Suomessa on kuuden-seitsemän prosentin luokkaa, ja jos mukaan otetaan ne, jotka ovat kokonaan luopuneet työnhausta, eli eivät siis sisälly tilastoon, nousee luku noin 14 prosenttiin. Luku on kohtuuttoman suuri niin inhimillisestä kuin hyvinvointivaltion rahoitusta ajattelevasta näkökulmasta käsin. Palkkarakennetta alaspäin korjaamalla työtä kyllä löytyisi, mutta se ei yksinään riittäisi elättämään ihmisiä. Soininvaaran sanoin perustulo merkitsisi rakenteellista tukea pienipalkkaisille ja tämä tarjoaisi tien parempaan työllisyyteen ilman työssäkävien köyhyyttä. Työttömät pääsisivät niille markkinoille, jotka nykyhetkellä ovat opiskelijoiden valtaamat. Samalla tavoin voitaisiin pureutua myös niiden yksinhuoltajaäitien köyhyyteen, jotka ovat katsoneet koko-aikatyön olevan mahdotonta suorittaa samalla kuin he hoitavat yksin pieniä lapsia. Perustulo avaisi heille tien osa-aikatyömarkkinoille ja pitäisi samalla auki tien koko-aikatyöhön lasten ollessa tarpeeksi isoja. Sen sijaan työmarkkinoilta

kokonaan syrjäytyneitä Soininvaara ei katso perustulon voivan auttaa, vaan he tarvitsevat räätälöityjä palveluja. Apua siis saavat ne, jotka vielä eivät ole syrjäytyneet. (Emt., 90–92.)

Pyrittäessä vastaamaan työelämän muutoksiin perustulon avulla tullaan siis ottaneeksi esityslistalle suuri määrä yhteiskunnallisia ongelmia, jotka kuitenkin ovat kaikki tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Työttömyys ja epätyypilliset työsuhteet eivät sovi perinteiseen palkkatyöyhteiskuntaan, jota edelleen yritetään ylläpitää, vaan yhteiskunnan asenteiden tulee muuttua vastaamaan uusia tarpeita. Pehmeiden arvojen suosion nousu puhuu sen puolesta, että ihmiset ovat alkaneet arvottaa uudella tavalla elämäänsä ja tämä puolestaan saattaa olla avaamassa ovia perustulolle uudenlaisen yhteiskunnan perustana.

3.1.4 Vapauden lisääminen ja byrokratian vähentäminen

Vapauden lisääntymistä perustuloyhteiskunnassa voidaan lähestyä kahdesta eri näkökulmasta, joita kutsun tässä käytännölliseksi ja ideologiseksi näkökulmaksi. Suomessa yleisemmin esitetty lähtökohta on käytännöllinen, eli vapauden lisääntymisen katsotaan liittyvän valinnanvapauden lisääntymiseen sosiaaliturvajärjestelmän ja työelämän sääntöjen yksinkertaistumisen kautta. Ideologista vapautta puolestaan esiintyy Suomea enemmän ulkomaisissa perustulokeskusteluissa ja näkökulma eroaa käytännöllisestä vapauden lisääntymisestä siinä, että tässä keskustelussa painotetaan täydellistä vapautta kaikista instituutioista ja säädöksistä. Zygmunt Baumanin (2001) perustuloehdotus on hyvä esimerkki ideologisen vapauden tavoittelusta.

Kotimaisessa perustulokeskustelussa esiintyvä vapauden lisääntymiseen tähtäävä argumentointi liittyy tiiviisti muihin muutoksiin, joihin perustulon avulla pyritään. Työelämän ja sosiaaliturvan muutosten sekä köyhyyden vähenemisen lisäksi vapauden lisääntymiseen liitetään kirjallisuudessa byrokratian väheneminen. Byrokratiaa esiintyy sitä vähemmän, mitä kattavampi perustulosta tehdään, mutta myös osittaisella perustulolla on Ville Ylikahrin (2007) mukaan byrokratiaa vähentävät ominaisuutensa. Koska perustulo tarkoittaa ideaalisimmillaan yhden etuuden ja luokun järjestelmää ja tarveharkinnan poistumista, on siitä seurauksena se, että työntekijöitä ei tarvita enää lomakkeiden käsittelyyn ja ihmisten toimien valvontaan. Tämä vapauttaa henkilökuntaa noudattamaan heille alunperin määrättyä työnkuvaa. Työvoimatoimistossa työskentelevät voivat siis

keskittyä välittämään työtä ja sosiaalitoimistojen sosiaaliviranomaiset auttamaan ihmisiä. (Emt., 25–27.)

Merkittävintä byrokratian vähenemisessä on kuitenkin ihmisten vapautuminen viranomaisten harjoittamasta kontrollista. Luukulta toiselle juokseminen ja henkilökohtaisten tietojen tarkkailu koetaan nöyryyttävänä ja vapautta rajoittavana. Samaten pakko ottaa vastaan tarjottu työ tai osallistua ehdotetulle kurssille karenssin uhalla ovat kumpikin rajoittamassa ihmisten vapautta. Suomessa arvellaan kuitenkin elää edelleen protestanttinen etiikka ja palkkatyön henki, joka saattaa vaikuttaa siihen, että täyttä perustuloa kannatetaan varauksella. Tämän puolesta puhuu Olli Kankaan ja Jan-Otto Anderssonin (2002) tutkimus, jossa he tarkastelivat eri perustulomallien kannatusta Suomessa. Neljästä tutkimuksessa mukana olleesta mallista suurimman kannatuksen sai osallistumistulo, jota kannatti 79 prosenttia tutkimuksessa mukana olleista. Negatiivinen tulovero osoittautui lähes yhtä suosituksi 76 prosentin kannatuksellaan. Näistä kahdesta suosituimmasta mallista etenkin osallistumistulolle on ominaista se, että tulon saa pitää myös työllistymisen jälkeen eli siihen sisältyy työhön kannustava elementti. Perustuloa sen sijaan kannatti vain 63 prosenttia ja kansalaispalkkaa tätäkin vähemmän eli 59 prosenttia. Kansalaispalkkaan jostain syystä liitetään enemmän negatiivisia mielikuvia kuin perustuloon, joka ei myöskään kannatuksessa yllä työntekoon kannustavina miellettyjen mallien tasolle. Huomattavaa kuitenkin on, että suuri osa kyselyyn osallistuneista suomalaisista on jonkin perustulomallin kannalla. (Emt.) Täyden perustulon integrointivoimaa epäillään myös muilta tahoilta ja esimerkiksi Ville Ylikahri (2007) pelkää täyden perustulon olevan ihmisiä syrjäyttävä. Hän pitääkin osittaista perustuloa tätä parempana vaihtoehtona. (Emt., 25–27.)

Niin Ylikahrin kuin kansalaistenkin mielipiteistä poikkeaa General Intellect (2008), joka esittelee teoksessa *Vasemmisto etsii työtä* Vasemmistofoorumin ajatuksia perustulosta. Vasemmistofoorumi on sitä mieltä, että Suomessa perustuloa lähestytään liikaa uusliberalistisesta näkökannasta, jolloin painopiste ei ole yksilön vaan markkinoiden etu. Foorumi väittää myös Osmo Soininvaaran ja vihreiden syyllistyvän tähän. Vasemmisto tunnustautuu teoksessa täyden ja ehdottoman perustulon kannattajaksi, sillä ainoastaan tällä keinoilla on heidän mielestään aito vapaus saavutettavissa. Tämän lisäksi toimeentulon yhdistäminen työhön on heidän mielestään aikansa elänyttä, sillä

teknologiset muutokset vähentävät työn tarjontaa ja työssä tapahtuneet muutokset ovat hämärtäneet työn ja ei-työn rajaa. (Emt., 273–283.)

Vasemmistofoorumin ajatukset menevät lähelle Zygmunt Baumanin perustuloideologiaa. Baumanin (2000) mielestä perustulon tärkein tehtävä on palauttaa ihmisille kauan kadoksissa olleet kansalaisoikeudet ja tällä tavoin vapauttaa heidät kaikesta holhouksesta toimimaan itse valitsemallaan tavalla. Vapautuminen tapahtuu riskien vähenemisen kautta, mikä on seurausta perustulon vakauttavasta ominaisuudesta. Kun riskit on minimoitu ja kaikille turvattu samat mahdollisuudet, ei mikään ole esteenä itsensä toteuttamiselle. Bauman myöntää, että perustuloa voidaan puoltaa myös sosiaalipoliittisesta, tasa-arvoa edistävästä, köyhyyttä vähentävästä ja muista usein esitetyistä perusteluista käsin, mutta loppujen lopuksi nämä perustelut eivät ole yhtä oleellisia kuin perustulon poliittinen merkitys, eli kansalaisuuden uusintaminen. Kirjoittajan mielestä muut perustelut pikemminkin vain vähentävät perustulon arvoa kohdistuessaan sen merkityksen ainoastaan tietyille ihmisryhmille. (Emt., 180–190.)

Ilpo Lahtisen (1992) mukaan vapauden lisääntyminen näkyy hyvin konkreettisissa asioissa. Perustulon käyttöönoton kautta pääsemme eroon edellisessä luvussa mainitusta työn ja vapaa-ajan jyrkästä erottelusta. Kun työaika voi muokata haluamallaan tavalla, tulee mahdolliseksi työn ja vapaa-ajan rytmittäminen uudella tavalla ottaen elämänvaiheet huomioon. Jokaisella on mahdollisuus valita, minkä verran aikaa hän on valmis viettämään aikaa tuottavassa toiminnassa ja minkä verran muun arvostamansa toiminnan parissa. Niille, jotka arvostavat vapaa-aikaa enemmän kuin kulutusmahdollisuuksia, tarjoutuu tilaisuus tehdä työtä vähemmän kuin ne, jotka arvostavat rahan tuomia mahdollisuuksia. Vapautta lisää myös työn käsitteen laajeneminen, sillä tämä tarjoaa tilaisuuden osallistua niin kutsuttuun tuottavaan toimintaan mieleisellä tavalla oli tämä sitten puutarhan hoitoa, palkkatyöhön osallistumista, vapaaehtoistyötä tai vanhusten ja lasten hoitamista. Kun lähes kaikki mahdollinen tuottava ja yleishyödyllinen toiminta on työn käsitteen piirissä, niin kansalaisen statuksen saaminen irtoaa työstä, ja tällöin jokainen voi tulla arvostetuksi yksilönä. (Emt., 16.)

3.2 Perustuloa vastaan

Myös kritiikkiä perustulojärjestelmää kohtaan on esitetty erilaisista lähtökohdista käsin. Kritisoijat usein myöntävät perustulon kannattajien tapaan tämänhetkisen sosiaaliturvajärjestelmän toimimattomuuden nykymaailmassa. Sen sijaan että olisivat luomassa kokonaan uutta järjestelmää, perustulon vastustajat uskovat nykyjärjestelmän puitteissa tehtävien parannusten ja uudistusten ratkaisevan ongelmat tehokkaasti ja vähemmän haittavaikutuksin kuin perustulojärjestelmän luominen. Lisäksi kokonaan uudenlaiseen sosiaaliturvajärjestelmään siirtymistä on pidetty vaikeasti toteutettavana muun muassa polkuriippuvuuden vuoksi, ja tämän katsotaan puhuvan myös vanhan järjestelmän uudistamisen puolesta. Seuraavaksi esittelen yksityiskohtaisemmin perustulon vastaanottamaa kritiikkiä sen tärkeimmiltä osin.

3.2.1 Perustulon heikentävä vaikutus työmarkkinoihin

Siinä, missä perustulon on katsottu korjaavan työmarkkinoiden ongelmia, kuten huonoa yhteensopivuutta sosiaaliturvajärjestelmän kanssa, on järjestelmällä toisaalta epäilty olevan työ- ja elinkeinoelämää huonontavia vaikutuksia. Osa perustulon kannattajista, Osmo Soininvaara mukaan lukien, vaativat työmarkkinoiden vapauttamista kilpailulle osana perustuloon siirtymistä. Tällä toimenpiteellä on esitetty voitavan purkaa solidaarisen palkkapolitiikan aiheuttama työttömyys. Ville Kopran (2007) mukaan työmarkkinoiden vapauttamisen seurauksena palkansaajien asemasta tulisi ongelmallinen monella tavalla. Yksi merkittävimmistä riskeistä on palkkatasoihin syntyvä laajamittainen paine alaspäin. Työnantajan huomioon ottama perustulo vaikuttaisi työn hinnoitteluun, joka ei tässä tapauksessa tapahtuisi enää työntekijän tuottavuuden mukaan. Kopran mukaan on riskinä, että perustulon seurauksena syntyisi uusi työssäkävien köyhien luokka. (Emt.) Myöskin Särkelä ja Eronen (2007, 165–166) pelkäävät perustulon muodostuvan pienipalkkaisen työn subventio, jolloin joissain ammattiryhmissä palkat saattavat joustaa hallitsemattomasti alaspäin. Kopran (2007) mukaan yksilölliset erot myös lisääntyisivät samoin kun omakohtainen sopiminenkin. On olemassa mahdollisuus, että palkkapolitiikan hajauttaminen tekisi sukupuolten väliset samapalkkatoiveet entistä vaikeammaksi saavuttaa. Palkkarakenne vääristyisi sen seurauksena, että samasta työstä ei välttämättä enää saakaan samaa palkkaa. Pahin tulevaisuudenkuva Kopran mukaan on se, että työstä

saatavalla palkalla ei tule enää lainkaan toimeen perustulon näytellessä osansa palkkaneuvotteluissa. (Emt., 42–43.)

Väitteitä on esitetty myös sen puolesta, että perustulo saattaa tuhota suomalaisille tyypillisen ammattiyhdistysliikehdinnän ja seuraukset ulottuvat mahdollisesti pidemmälle kuin vain työntekijöiden järjestäytymättömyyteen. Omakohtainen sopiminen heikentäisi työntekijöiden järjestäytymisen ohella myös yhteisen edunvalvonnan mahdollisuuksia, jolloin työntekijöiden tasa-arvoista kohtelua ja etuuksia ei voitaisi enää taata. Tätä kautta neuvottelu- ja sopimiskulttuuri Suomessa on vaarassa rapistua kokonaan. Tämän ennustetaan vaikuttavan huonontavasti työilmapiiriin, työhyvinvointiin ja tuottavuuskehitykseen. Perustulo yhdistettynä työmarkkinoiden liberalisoimiseen saattaakin merkitä pitkää loikkaa ajassa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa taaksepäin. (Kopra 2007.)

Ville Kopra (2007) kirjoittaa perustulon vastustajienkin keskuudessa pidettävän toivottuna muutoksena epänormaaleihin työsuhteisiin osallistumisen helpottumista. Vastustajat kuitenkin näkevät tässä kehityksessä myös uhkia ja uudenlaisten patkätöihin perustuvien työmarkkinoiden syntyminen ei ole kaikkien mielestä toivottu kehityssuunta. Kopra perustelee väitettään muun muassa sillä, että tutkimusten mukaan suurin osa suomalaisista arvostaa edelleen vakinaista ja kokoaikaista työsuhdetta, vaikka osa- ja määräaikaisellekin työlle löytyy kannattajansa. Epänormaaleita työsuhteita karsastetaan muun muassa niiden epävarmuuden vuoksi, jolloin elämän suunnittelu eteenpäin vaikeutuu tulevaisuuden ollessa toimeentulon osalta hämärän peitossa. Edes perustulo ei riitä kompensoimaan tällaisesta uudenlaisesta epävarmuudesta aiheutuvia haittoja. (Emt., 57.) Samaan aikaan kun pohditaan ihmisten halukkuutta sitoutua epänormaaleihin työsuhteisiin on myös nostettu esiin kysymys perustulon vaikutuksista työmoraliin. Markku Ilkkala (2007) esittelee näkemyksen yhtenä tärkeimmistä vastalauseista perustulon luomiselle. Hänen mukaansa ihmisten vapauttamisen työnteosta on syytetty johtavan työmarkkinoille osallistumisen supistumiseen, jolloin työmarkkinat saattavat joutua kriisiin ja perustulon rahoituspohja kapenee. Tutkimukset tosin eivät tue väitettä työmoraliin rapistumisesta, vaan ennemminkin katsovat sen lisääntyneen viime vuosina. (Emt., 63-64.)

3.2.2 Ihmisten jakautuminen A- ja B-luokan kansalaisiin

Perustulon kannattajat käyttävät yhtenä perusteenaan perustulon tasavertaistavaa vaikutusta, jonka kautta jokaisella on samanlaiset lähtökohdat lähteä rakentamaan elämäänsä. Järjestelmän vastustajien keskuudessa myönnetään kyllä perustulon tuloja tasaava vaikutus, vaikkakin samaan tulokseen voidaan päästä myös nykyistä järjestelmää uudistamalla. Sen sijaan kritiikkiä on esitetty sitä kohtaan, että perustulon tasa-arvoistava vaikutus ei ulotu tulonjakoa pidemmälle. Ville Kopra (2007) tuo esille näkökulman siitä, että perustulon luomisen seurauksena suomalaisilla olisi vaara jakautua nykyistä selkeämmin kahteen osaan: niihin, joilla on kokoaikaiset varmat työsuhteet ja niihin, jotka sinnittelevät perustulon ja pätkätoiden varassa. Tämä ei välttämättä olisi ongelma, jos järjestelmä onnistuisi aktivoimaan kaikki ihmiset jonkinlaisen mielekkään tekemisen pariin. Kaikki kansalaiset eivät kuitenkaan ole luonnostaan aktiivisia ja luovia. (Emt.) Pentti Arajärven (2003) huoli ei kohdistu pelkästään niihin, jotka motivaation puutteen vuoksi jäävät elämään perustulon varassa, vaan myös ihmisiin jotka eivät hakemisesta huolimatta löydä työtä. Jos työttömyydestä lakataan huolehtimasta perustulon luomisen seurauksena sillä oletuksella, että jokainen halutessaan löytää jotain mielekäästä tekemistä, ollaan Arajärven mielestä menty liian pitkälle vapauden tavoittelussa. Hänen mielestään työttömyyden määritelmällinen poistuminen ei riitä poistamaan leimautumista, vaan hän näkee tilanteen yhtä vakavana myös perustuloyhteiskunnassa. (Emt., 75–84.)

Työssäkäyvät eivät ole ainoat, joiden motivaation epäillään rapautuvan perustulon luomisen seurauksena. Joidenkin ihmisten kohdalla vastikkeeton perustulo saattaa heikentää motivaatiota opiskella, kun yhteiskunta tarjoaa helpon ratkaisun hanttihommien muodossa. Opiskelijoiden lisäksi myös naisten on pelätty syrjäytyvän työmarkkinoilta perustulon luomisen myötä. Naiset jäisivät miehiä todennäköisimmin kotiin hoitamaan jälkeläisiään tai vanhempiaan, jos tämä olisi taloudellisesti mahdollista ja yleisesti hyväksyttyä. Naisten osuus työmarkkinoilla saattaisi siis kutistua Suomen ylpeilemistä osallistumisluvuista huomattavasti suppeampaan määrään. Tämä puolestaan saattaisi heikentää naisten neuvotteluasemaa työmarkkinoilla ja tehdä heistä puoliosastaan riippuvaisempia. Perustulon ei täten voi nähdä lisäävän millään tavalla yhteiskunnan koheesiota, vaan pikemminkin rapauttavan sitä. (Kopra 2007, 55–56.)

3.2.3 Perustulo on liian kallis järjestelmä toteutettavaksi

Yhtenä perustuloa kohtaan tärkeimmistä ja yleisimmin esitetyistä kritiikeistä voidaan pitää sen oletettua kalleutta. Jos perustulo rahoitettaisiin verottamalla työtä, olisi veroprosentti lähellä viittäkymmentä, vaikka perustulo ei olisi kovin antelias. Perustulon lähestyessä täyden perustulon kriteerejä, kasvaa veroprosentti liian suureksi työtätekeville hyväksyä. Esimerkiksi Pentti Arajärvi (2003) on kirjassaan *Paremmivointiyhteiskunta* hahmotellut Vihreiden esittämästä perustulosta aiheutuvia säästöjä sekä kustannuksia. Hän tulee laskelmissaan siihen tulokseen, että lisärahoitustarve säästöjen jälkeen on 12,5 miljardia euroa. Tällä summalla olisi siis lisättävä verotusta. (Emt., 82–83.)

Useat laskelmat perustuvat osittaisen perustulon malliin, jolloin lisärahoitustarve on pienempi kuin mitä se olisi täydellisen perustulon ollessa kyseessä. Täydellistä perustuloa pidetäänkin usein mahdottomana rahoittaa. Saadakseen kaiken hyödyn hallintokuluissa säästämistä tulisi perustulon kuitenkin olla täydellinen, sillä osittaisen perustulon rinnalla todennäköisesti jouduttaisiin säilyttämään ainakin osa tarveharkintaisista etuuksista. Jos tarveharkintaisia etuuksia säilytetään perustulon rinnalla, heikkenee perustulon kannustavuus. Särkelän ja Erosen (2007, 162) mukaan esimerkiksi asumistuen ja toimeentulotuen säilyttäminen perustulon rinnalla sekä monimutkaistaisi järjestelmää että säilyttäisi epäkannustavia elementtejä vanhasta järjestelmästä. Pentti Arajärvi (2003) lisää muiden järjestelmien säilyttämisen perustulon rinnalla sisältävän vielä yhden ongelmakohdan eli byrokraattisuuden säilymisen ja ihmisten aseman tarkastamisen. Esimerkiksi asumistukea haettaessa tulee myöskin perustuloyhteiskunnassa tarkistaa, onko hakija oikeutettu etuuteen. Tämä vaatii työntekijän, joka käsittelee hakemuksen ja tarkistaa hakijan taustan. Byrokratiasta pääsee eroon siis ainoastaan täyden perustulon luomisen kautta. (Emt., 76–77.) Ville Kopra (2007) painottaa byrokratian vähenemisestä aiheutuvien taloudellisten säästöjen olevan muutenkin liioiteltuja. Hänen mukaansa hallintokulut ovat vain pieni osuus sosiaaliturvamenosta eli kolmen prosentin luokkaa. Tämä syö uskottavuutta perustulon puolustajien väitteeltä, että kuluissa säästämällä perustulon rahoitus helpottuisi huomattavasti. (Emt., 58–59.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusongelman täsmentäminen

Pro gradu -työni käsittelee perustuloa suomalaisessa poliittisessa keskustelussa. Tutkimuksessani keskityn erityisesti niihin perusteisiin, joilla vallassa olevat poliittiset puolueet ja kansanedustajat ovat puolustaneet perustuloa. Keskeisimmäksi tutkimuskysymykseksi olen asettanut seuraavan: millä perusteilla Suomessa ajetaan perustuloa sosiaaliturvajärjestelmän perustaksi. Olen siis kiinnostunut siitä, millaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin perustulon katsotaan tuovan ratkaisun. Onko sen tarkoituksena parantaa työllisyyttä, yhtenäistää sosiaaliturvajärjestelmää vai kenties vapauttaa ihmiset palkkatyöyhteiskunnan kahleista? Johtavan tutkimuskysymykseni ohella kiinnitän huomiota myös muihin suomalaisessa poliittisessa perustelukeskustelussa ilmeneviin piirteisiin. Suhteuttaen löytämiäni piirteitä luvuissa 2 ja 3 esittämiini perustuloaateen kehitykseen ja usein esitettyihin perustuloargumentteihin pyrin luomaan kuvan tyypillisestä poliittisesta perustulokeskustelusta. Aineistoni ulottuu 1980-luvun alusta nykypäivään, ja tarkoitukseni on tutkimuksessa tarkastella muiden tutkimuskysymysten ohella sitä, ovatko perustulon luomista puolustavat perustelut muuttuneet tänä aikana, vai onko painotus pysynyt samana kyseisinä vuosikymmeninä.

Kuvatessani aineistossa esitettyjä näkökulmia perustulokeskusteluun ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin käytän käsitettä perustulo. Päädyin tähän termiin, sillä termiä on pidetty neutraalina ja sitä käytetään yleisesti kuvaamaan myös koko järjestelmää, jolloin se ei viittaa mihinkään tiettyyn malliin. Silloin, kun viitataan johonkin määrättyyn perustulomalliin, tuon tämän ilmi käyttämällä siitä asiaankuuluvaa termiä.

4.2 Aineiston esittely

Valitsin aineistokseni valtiopäiväasiakirjat ja puolueohjelmat. Uskon näiden aineistotyyppien antavan melko hyvän kuvaa siitä, kuinka perustuloa puolustetaan poliittisella kentällä. Puolueohjelmat kertovat puolueen yleisestä linjasta, joka halutaan tuoda julki. Valtiopäiväasiakirjat puhuvat taas konkreettisimmista aloitteista, joita järjestelmän edistämiseksi on eduskunnassa tehty. Tämä aineisto ei kuitenkaan anna

täydellistä kuvaa käydystä keskustelusta, sillä se sivuuttaa muun muassa aiheen tiimoilta tehdyt valiokuntien mietinnöt, joita ei ollut mahdollista ottaa mukaan tämän työn laajuudessa.

Aineistoni koostuu siis puolueiden ohjelmista ja valtiopäiväasiakirjoista ajalta 1980–2008. Perustulokeskustelu avattiin Suomessa 1970-luvulla. Kerätessäni aineistoa huomasin pian, että vielä tuolloin perustulo ei ollut päätynyt puolueohjelmiin tai valtiopäiväasiakirjoihin. Aineistoa löytyy vasta 1980-luvulta lukien. Perusteena rajatessani tutkimukseen mukaan tulevia puolueita käytin sitä, onko puolue vaikuttanut tutkimukseni aikavälillä eduskunnassa. Tällä tavalla sekä asiakirja-aineisto että puolueohjelma-aineisto ovat lähtökohdiltaan mahdollisimman samankaltaisia. Jos olisin ottanut mukaan myös eduskunnan ulkopuolella olleet puolueet olisi puolueohjelma-aineisto olisi kasvanut liian suureksi ja kooltaan nykyistäkin hallitsevammaksi suhteessa valtiopäiväasiakirjoihin.

4.2.1 Valtiopäiväasiakirja-aineisto

Puolueohjelma-aineisto ja valtiopäiväasiakirja-aineisto ovat poikkeavat jossain määrin toisistaan. Valtiopäiväasiakirjat koostuvat erilaista kysymyksistä ja aloitteista, joita sekä hallituksella että eduskunnalla on kummallakin oikeus tehdä. Hallituksen tekemiä aloitteita kutsutaan hallituksen esityksiksi. Ne sisältävät lakiehdotuksia, esityksiä valtion talousarvioksi ja siihen tehtäviksi lisäyksiksi, lainavaltuuspyyntöjä ja valtiosopimusten hyväksymistä koskevia ehdotuksia. Läpikäymistäni hallituksen esityksistä yksikään ei koskenut perustuloa, joten tämän tyyppin aloitteet eivät näy tutkimusaineistossani. Myös yksittäiset kansanedustajat voivat panna vireille eduskunta-aloitteita. Niitä on kolmea tyyppiä: Lakialoite on lain muotoon puettu ehdotus uuden lain säätämisestä tai voimassaolevan muuttamisesta, selittämisestä tai kumoamisesta. Talousarvioaloite, josta käytetään asiakirjoissa nimeä raha-asia-aloite, sisältää ehdotuksen valtion talousarvioon otettavasta määrärahasta tai muusta päätöksestä. Kolmantena aloitetyyppinä oleva toivomusaloite on ehdotus, jonka eduskunta esittää hallitukselle toivomuksena toimenpiteeseen ryhtymisestä hallituksen toimivaltaan kuuluvassa asiassa. Kummatkin aloitetyypit käyvät läpi valiokuntakäsittelyn, jossa ne joko pääsevät jatkokäsittelyyn tai raukeavat. Hallituksen esityksillä on ollut etusija suhteessa eduskunnan esityksiin, jotka vain harvoin ovat tulleet hyväksytyiksi. Hallitusten esityksiä tukee myös se, että näillä on

enemmän aikaa esitysten valmisteluun kuin yksittäisillä kansanedustajilla. Ne kansanedustajien aloitteet, jotka ovat hyväksytyt, ovat tuoneet vain pieniä muutoksia lainsäädäntöön. Vaikka kansanedustajien ehdottamat uudistukset ja muutokset olisivat saaneetkin kannatusta, on nämä saatettu hylätä sen vuoksi, että hallituksen esittämänä ne saisivat perusteellisimman valmistelun. Eduskunnan aloitteiden tärkeimmäksi tehtäväksi onkin muodostunut hallituksen huomion kiinnittäminen havaittuun epäkohtaan. Hyväksymissään toivomuksissa eduskunta usein pyytää hallitusta selvittämään jonkin ongelman ja tarpeen vaatiessa ryhtymään lainsäädäntötoimiin. (Nousiainen 1998, 176, 186–187, 346–347.)

Kysymykset ja välikysymykset muodostavat toisen valtiopäiväasiakirjoissa käytetyn esitystyyppin. Kysymyksiä on kolme lajia: yksittäiselle ministerille osoitetut suulliset ja kirjalliset kysymykset sekä koko hallitukselle osoitettu kysymys. Näitä on käytetty perinteisesti keinona valvoa poliittisen vastuun toteuttamista. Kysymykset ovatkin käyttökelpoisia keinoja kiinnittää huomio, vaatia tietoa tai vaihtaa mielipiteitä. Välikysymykset ovat ennen muuta opposition käyttämä väline arvostella hallitusta ja ne ovat usein huolella laadittuja ja poliittisesti merkittäviä tapahtumia, joita myös esitetään muita kysymystyyppejä vähemmän. Välikysymykset kulkevat valiokuntakäsittelyn kautta, mutta suulliset ja kirjalliset kysymykset eivät vaadi kyseistä käsittelyä. Jaakko Nousiainen (1998) on todennut ministereitä rasitettavan kysymyksillä suhteellisen paljon. Hän myös väittää niiden olevan suuressa määrin propagandaeleitä, minkä puolesta puhuu se, että kysymysten määrä lisääntyy huomattavasti aina vaalien lähestyessä. (Emt., 181–184.)

Asiakirja-aineisto kertoo niistä asioista, joita joko yksittäiset kansanedustajat tai hallitus ovat halunneet nostaa esille. Aineistossa esitysten tekijöitä ovat kansanedustajat, ei hallitus. Kuten Nousiainen (1998) toteaa, tällaisten aloitteiden tarkoitus on nostaa esiin epäkohtia keskustelunkohteeksi tai vaihtoehtoisesti arvostella hallitusta. Valtiopäiväasiakirja-aineiston kautta saatava tieto keskittyy siis kuvailemaan koettuja epäkohtia sekä toimenpiteitä, joihin toivotaan ryhdyttävän asioiden muuttamiseksi. Valtiopäiväasiakirjoissa esitetään koettu ongelma huomattavasti tiiviimmin kuin puolueohjelmissa, ja toisin kuin puolueohjelmissä näissä ei myöskään käsitellä useita asioita samanaikaisesti. Myös valtiopäiväasiakirjojen kohdeyleisö on erilainen. Aloitteiden

ja kysymysten kohteena ovat eduskunta ja hallitus, kun taas puolueohjelmat kohdistetaan suuremmalle joukolle ihmisiä.

4.2.2 Puolueohjelma-aineisto

Erityispiirteidensä mukaisesti puolueohjelmat voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen ohjelmatyyppi on periaate- ja yleisohjelmat. Nämä voidaan määritellä niiksi julkilausutuiksi arvoiksi, intresseiksi ja normeiksi, joille poliittiset puolueet perustavat kantansa ja joiden taakse koitetaan saada kannattajia. Periaateohjelmilla tähdätään itsensä määrittelyyn sekä toiminnallisemmin vetoamiseen samanmielisiin ihmisiin yhteisen päämäärän tavoitteluksi. Toinen ohjelmatyyppi on erityisohjelmat, joilla on selkeästi käytännöllisen toimintaohjelman luonne. Näistä ovat esimerkkeinä nais- ja nuorisopoliittiset ohjelmat. (Pekonen 1995, 25.) Erityisohjelmia alettiin kirjoittaa 1960-luvulla ja kirjoittaminen saavutti huippunsa 1970-luvulla. Tällöin ohjelmia tehtiin huimaa tahtia ja niiden arvostus oli alhaalla. (Borg 1995, 13.) Kolmas puolueohjelmalaji on tilannekohtaiset kampanjaohjelmat, joihin kuuluvat myös vaaliohjelmat (Pekonen 1995, 25).

Olavi Borgin (1995) mukaan puolueet kirjoittavat ohjelmia useista eri syistä. Vaaliohjelmien ja erityisohjelmien kirjoitussyyt liittyvät yleensä joko vaalien lähestymiseen tai tarpeeseen ottaa kantaa johonkin tarkkaan määriteltyyn ongelmaan. Periaatetasoisten ohjelmien syyt ovat puolestaan seuraavat: 1) Uuden puolueen odotetaan kirjoittavan periaateohjelma ja nykyään myöskin puoluelaki velvoittaa tähän. 2) Yleisin syy kirjoittaa ohjelma on kuitenkin ohjelman vanheneminen. Ohjelmat voivat kaivata uudistamista esimerkiksi poliittisen tilanteen muutoksen tai yhteiskunnallisen murroksen seurauksena. Jälkimmäinen syy onkin usein aiheuttanut puolueohjelmien uudistamisen vyöryn. 3) Toisinaan puolueissa tapahtuu selkeitä toimintalinjojen ja tavoitteiden muutoksia ilman puoluerakenteiden kriisiä, josta seuraa tarve tuoda nämä muutokset esiin ohjelmassa. 4) Ohjelmauudistusta saatetaan käyttää myös puolueen sisäisen kriisiin ratkaisemiseen. Ruotsalainen kansanpuolue on esimerkki puolueesta, joka on tavannut käyttää uudistamista tähän tapaan. 5) Kannatustaktiset syyt ovat usein olleet joko näkyvinä tai piilevinä syinä uudistusten takana. Tällöin puolueohjelman uudelleenkirjoittamisella pyritään vetoamaan joko vanhaan tai uuteen kannattajakuntaan saadakseen näiden tuen

puolueen taakse. 6) Viimeisenä syynä Borg mainitsee puolueen johdon merkittävän vaihdoksen tai puolueen toiminta-aseman muutoksen. Tällöin lähes poikkeuksetta pyritään luomaan uusi kuva puolueesta. (Emt., 6–9.)

Borg katsoo, että 1980-luvulla alkoi uusi ohjelmien kirjoittamisen vaihe, jota hän kutsuu jälkitekollisen Suomen puolueohjelmien kaudeksi. Tähän ajoittuvat myös aineistoni varhaisimmat puolueohjelmat. 1990-luvun alussa puolueiden samankaltaistuminen ja luokkapohjaisen politiikan murtuminen innoitti puolueita uudistamaan ohjelmiaan. Ekologinen ajattelu ja ympäristökysymykset ilmaantuivat lähes kaikkien puolueiden ohjelmiin. Samalla päättyi 60-luvulla alkanut sektorikohtaisten vaatimusten ja tavoitekeino-asetelmien esittäminen ja tilalle tuli kansalaisyhteiskunnan kokonaisuuksia uudelleenahmottava tarkastelu. 1980-luvun loppu ja 1990-luvun alku vaikuttavatkin tuottaneen lähes yhtä paljon periaateohjelmien uudelleenkirjoittamisia kuin edellinen suuri murroskausi sotien jälkeisen sopeutumisen aikana. (Borg 1995, 13.)

Eeva Aarnion (1998) mukaan puolueohjelmien arvostus on vaihdellut aikojen saatossa. 1970-luvun tehtävien kirjoittamisen seurauksena arvostus ohjelmia kohtaan muuttui kyynisemmäksi. 1980-luvulla arvostus alkoi palautua, ainakin politologisessa tutkimuksessa. Sen sijaan lehdistössä esitettiin vielä 1990-luvullakin näkökulmia puolueohjelmien hyödyttömyydestä. Ohjelmat voidaan kuitenkin nähdä uusien kysymysten problematisoinnin foorumeina ja erityisesti erilaisten mielipiteiden kamppailuna niin puolueen sisäisessä kuin välisessä toiminnassa. (Emt.) Tässä on nähtävissä painopisteen muutos pois puolueen toimintasuunnitelman ja ideologian esiintuomisesta (Aarnio 1995, 98). Vaikka ohjelmia ulkopuolelta kritisoidaankin, niin vakiintuneissa puolueissa valtaosa jäsenistöstä suhtautuu ohjelmiin niitä sen kummemmin problematisoimatta. (Aarnio 1998, 10–11.)

1980-luvulla ohjelmia alettiin korostaa itsenäisinä tekoina ja tutkimuskohteina, ja samalla siirrettiin syrjään periaatteiden ja käytännön vastakkainasettelu. Ohjelmia voidaan Aarnion (1998) mukaan tutkia kahdesta lähtökohdasta. Yksi mahdollisuus on tarkastella ohjelmia puolueiden toimintaa normeeraavina ja niiden ominaispiirteitä määrittelevinä papereina, jolloin tutkimuksessa kiinnitetään huomio ohjelman periaatteellisiin, puolueideologisiin kysymyksiin eli ajankohtaiseen sisältöön. Tämä lähestymistapa voidaan liittää esimerkiksi

tutkimukseen puolueideologioiden heikkenemisestä tai oikeisto-vasemmisto -akselista. Toinen lähestymistapa puolueohjelmiin on nähdä ne toimintana, tekstilajina, jossa tulkitaan tietyn hetken poliittista kulttuuria. (Aarnio 1998, 20–21.) Omassa tutkimuksessani nojaudun Aarnion esittämään toiseen tapaan lähestyä puolueohjelmia. Käsitän siis puolueohjelmat osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua, jossa pyrkimyksenä on puolueiden itsemäärittely sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen, ja jossa puolueohjelmat ovat itsessään teko, eivätkä vain ohjenuora. Pidän tätä lähtökohtaa hedelmällisenä ohjelmien sisällön analysoimisen kannalta. Tutkimuksessani en kuitenkaan pysähdy analysoimaan poliittista ilmapiiriä ja puolueita syvemmin, vaan huomio suuntautuu enemmän yhteiskunnallisiin olosuhteisiin.

4.2.3 Aineiston jakauma

Yhden osion aineistostani siis muodostavat puolueiden yleis-, vaali- ja erikoisohjelmat, joiden tarkemman jakauman olen esittänyt taulukossa 1. Puolueohjelmat ovat saatavilla poliittisten ohjelmien tietovaranto POHTIVAssa (www.fsd.uta.fi/pohtiva/), josta kokosin perustuloa käsittelevän osan aineistosta. Puolueohjelma-aineisto keskittyy vuosille 1986-2008. Yleisohjelmat kattavat aineiston ohjelmista lähes puolet. Erityisohjelmia aineistossa on jonkin verran vähemmän kuin yleisohjelmia. Periaateohjelmiin verrattuna erityisohjelmat ja tavoiteohjelmat ovat huomattavasti suppeampia ja ne sisältävät käytännönpoliittisia päämääräasetteluja ja konkreettisia toimintaohjeita (Latva-Äijö 1983, 5). Vaaliohjelmia aineistossa on vähiten. Näiden vähyys johtuu mitä todennäköisimmin siitä, että ainoastaan eduskuntavaaleissa perustulo koetaan relevantiksi kysymykseksi. Kunnallisvaaleissa paikallisemmat ja eurovaaleissa kansainvälisemmät kysymykset ovat etusijalla. Aineiston vaaliohjelmista kaksi kolmannesta koostuukin eduskuntavaaliohjelmista euro- ja kunnallisvaalien jäädessä vähemmistöön.

Taulukko 1: Puolueohjelma-aineiston jakauma

	1980-luku	1990-luku	2000-luku	Yhteensä kpl
Yleisohjelmat	2	15	6	23
Vaaliohjelmat	0	2	8	10
Erityisohjelmat	2	8	5	15
Yhteensä kpl	4	25	19	48

Taulukossa 2 esittelen aineistoni toisen osan, eli valtiopäiväasiakirjojen jakaumaa asiakirjojen tyyppin ja vuosikymmenen mukaan. Kohtaan ”yhtenäinen perusturva” olen listannut ne asiakirjat, joista puhun luvussa 5.8. Nämä eivät siis ole perustuloksi suoraan tulkittavia aloitteita ja kysymyksiä, vaikka muistuttavatkin järjestelmää suuresti. Taulukosta näkyy, että ehdottomasti yleisin tyyppi on toivomusaloitteet. Valtiopäiväasiakirja-aineisto keskittyy ajalle 1981–2004. 1970-luvulta en odottanutkaan löytäväni juurikaan asiakirjamateriaalia perustulosta, mutta 2000-luvun aineiston niukkuus yllätti minut. Perustulo ei näytä päässeen lähes lainkaan poliittiseen päiväjärjestykseen uudella vuosituhanella.

Taulukko 2: Valtiopäiväasiakirja-aineiston jakauma

	1980-luku	1990-luku	2000-luku	Yhteensä kpl
Lakialoitteet	1	1	1	3
Toivomusaloitteet	5	6	0	11
Toimenpideoitteet	0	0	1	1
Raha-asia-aloitteet	3	1	0	4
Kysymykset valtioneuvostolle	0	0	0	0
Välikysymykset	0	0	0	0
Kirjalliset kysymykset	1	2	1	4
Suulliset kysymykset	1	0	0	1
Yhtenäinen perusturva	6	0	0	6
Yhteensä kpl	17	10	3	30

4.3 Metodina sisällönanalyysi

Esittelen kappaleen aluksi näkökulmani asiakirja- ja puolueohjelma-aineistoon, jotta valitsemani metodi tulisi perustelluksi. Lähestymistapani aineistoon on konstruktionistinen eli ymmärrän kielen olevan sosiaalisen maailman tuote samalla, kun kielen avulla tuotetaan sosiaalista todellisuutta (Eskola & Suoranta 1999, 140–142). Todellisuuteen ei ole suoraa pääsyä, vaan todellisuus muodostuu sellaiseksi, minkälaisena se meille tulkitsemisen ja ymmärtämisen prosessissa ilmenee. Kielellä on erilaisia käyttötapoja ja näiden vaihtelu riippuu päämääristä, joita pyritään saavuttamaan. Siksi kielen tuotokset on aina ymmärrettävä siinä kontekstissa, missä ne on tuotettu. Oman aineistoni kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että puolueohjelmat ja valtiopäiväasiakirjat ovat kummatkin tuotettu tiettyä tarkoitusta varten ja että nämä kaksi aineiston osaa poikkeavat toisistaan juuri tämän suhteen. Siinä missä puolueohjelmien kohteena on niin puolueen jäsenet (itsemäärittely ja eron tekeminen muihin puolueisiin) kuin suuri yleisö (arvojen ja toimintamallien ilmituominen ja kannattajien hankkimiseen ja säilyttämiseen liittyvät aspektit), ovat valtiopäiväasiakirjat suunnattu lähtökohtaisesti pienemmälle kohdeyleisölle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että yksi aineiston osa tarjoaisi vähemmän luotettavaa tietoa kuin toinen. Kummankin aineiston osan kautta pääsen tutkimaan sitä todellisuutta, jota näissä on ohjelmien ja asiakirjojen kautta tuotettu, sillä huolimatta kielen kontekstisidonnaisuudesta lähtökohtana on se, että aineistosta voi analyysin kautta saada arvokasta tietoa tutkimastani ilmiöstä.

Olen valinnut metodikseni sisällönanalyysin, joka on Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2006) mukaan laadullisen tutkimuksen perusmenetelmä, jota voidaan käyttää tutkimuksen kaikissa perinteissä. Sitä voidaan pitää yksittäisenä metodina sekä myöskin väljempänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Sisällönanalyysin avulla dokumentteja on mahdollista analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Tässä yhteydessä dokumentti on käsitteenä laaja ja sillä voidaan tarkoittaa muun muassa kirjoja, artikkeleita, haastatteluja, keskusteluja ja raportteja. Sisällönanalyysin keinoin tutkittavasta ilmiöstä pyritään antamaan kuva tiivistetyssä ja yleisessä muodossa hukkaamatta kuitenkaan informaatiota. Menetelmän avulla saadaan käsiteltävä aineisto järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten ja tämä on ollut myös yksi keskeisiä kritiikkejä menetelmää kohtaan. Kriitikot ovat esittäneet, että metodi on

keskeneräinen ja johtaa ainoastaan aineiston järjestämiseen tulkinnan kustannuksella. Oikein käytettynä ja nämä vaarat tiedostaen sisällönanalyysi on kuitenkin tehokas aineistoa tulkintaa varten avaava metodi, jossa aineiston purkamisella osiin ja yhdistelemällä uusiksi merkityskokonaisuuksiksi saadaan aineisto tutkittavaan muotoon. (Emt., 93, 105, 110.)

Tuomen ja Sarajärven (2006) mukaan laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti riippuen omasta aineistosta, tutkimuskysymyksistä ja teoreettisesta viitekehystä. Tämän jaon perusteella aineistoni analyysi on lähtökohdiltaan teoriaohjaavaa. Teoriaohjaava analyysitapa muistuttaa suuresti aineistolähtöistä analyysiä, jossa nimensä mukaisesti aineisto määrittelee analyysiyksiköt ja kaikki aiempi tietämys tulisi pystyä sulkemaan pois analyysiprosessista. Analyysitapa on vastaanottanut huomattavasti kritiikkiä muun muassa siitä, että edes auki kirjoittamalla oman positionsa on tutkijan vaikea sulkea mielestään tutkimukseen liittyvä teoria, aiempi tietämys ja oma asennoituminen. Teoriaohjaava analyysi sen sijaan pyrkii välttämään nämä ongelmat. Aineistolähtöisen analyysin mukaisesti tutkimusyksiköt nostetaan aineistosta, mutta teorian huomioitta jättämisen sijasta teoriaa voidaan käyttää apuna ohjaamassa analyysin etenemistä. Tuomi ja Sarajärvi toteavat teoksessaan teorian merkityksen luonteen olevan teoriaohjaavassa analyysissä enemminkin uusia ajatussuuntia aukova kuin teoriaa testaava. (Emt., 98–99,110.)

Tuomen ja Sarajärven (2006) metodioppaan oppien mukaan olen analyysiin ryhtyessäni määritellyt analyysiyksikön, jona tässä tutkimuksessa toimii ajatuskokonaisuus. Tämä voi muodostua sanoista aina useampien virkkeiden muodostamaan kokonaisuuteen saakka. Ajatuskokonaisuus on tarpeeksi laaja analyysiyksikkö säilyttämään aineiston sisältämän informaation. Etenin analyysissä pilkkomalla aluksi aineistoa osiin. Aineiston ollessa ositettu ja koodattu jatkoin yhdistelemällä samansisältöisiä ilmauksia luokiksi. Syvensin luokittelua yläkäsitteisiin, jolloin informaatio tiivistyi ja sain muodostettua tulosten esittelyn kannalta optimaalisen määrän kategorioita. Luokitteluani oli ohjaamassa aiemmasta perustulokeskustelussa esiintyneestä argumentoinnista muodostuva käsitekokonaisuus, joka jakaa perustulon vaikutukset yhteiskuntaan työpoliittisiin, sosiaalipoliittisiin sekä vapautteen vaikuttaviin. Perustulon toivotut yhteiskuntapoliittiset vaikutukset olivat suuntaamassa luokittelua myös niiden ajatuskokonaisuuksien kohdalla, jotka eivät sopineet kirjallisuuden pohjalta muotoutuneeseen käsitekokonaisuuteen.

Teoriaohjaavan analyysitavan mukaisesti nämä käsitteet eivät kuitenkaan määränneet analyysin etenemistä, vaan olivat ennemminkin suuntaa-antavia ja tulosten esittelyssä mahdollisesti hyödyllisiä ryhmittelyjä. Jotta analyysin suorittaminen ei jäisi pelkästään luokkien esittelyn tasolle oli luokkien muodostamisen perusteena teemoittaminen. Teemoittaminen eroaa puhtaasta luokittelusta siinä, että missä luokittelun perusteeksi riittää pelkkä maininta, niin teemoittaminen perustuu siihen, mitä aineistossa on kyseessä olevasta asiasta sanottu. (Emt.)

Luvussa 5 siirryn tulosten esittelyyn. Aluksi esittelen muodostamani perustulokategoriat ja niiden tyypillisimmät piirteet. Näiden kategorioiden tarkoitus on kuvata suomalaisessa poliittisessa keskustelussa esiintyneitä perustuloargumentteja. Vertauskohteena on luvussa 2 sijaitseva katsaus perustulon historiaan sekä luvussa 3 esiintyvä kuvaus kotimaisessa perustulokeskustelussa yleisimmin käytetyistä argumenteista. Kategorioiden esittelyn jälkeen siirryn kuvailemaan niitä muutoksia, joita keskustelussa on tapahtunut kolmen vuosikymmenen aikana. Tuon esille tärkeimmät painopisteiden muutokset, ja esitän varovaisia arvioita syistä näiden muutosten takana. Muutosta tutkiessani ja yleisimpiä kategorioita hahmottaessani käytän apuvälineenäni sisällönerittelyä, jota Tuomen ja Sarajärven (2006) mukaan käytetään esiintymien määrällisen hahmottamisen välineenä. Numeerinen tieto auttaa hahmottamaan muutosta isoissa aineistossa. Luvussa 6 tarkastelen muutosta keskittyen perustulokeskustelun tyypillisiin piirteisiin kullakin vuosikymmenellä.

5 PERUSTULOKATEGORIOIDEN ESITTELY

5.1 Kategorioiden muodostaminen aineistosta

Aineiston luokittelu osoittautui aikaa vieväksi prosessiksi, sillä tutkimukseni aineisto koostui 24 (yhtenäistä perusturvaa käsittelevät asiakirjat mukaan luettuna 30) valtiopäiväasiakirjasta ja 48 puolueohjelmasta, joissa kaikissa perustulo vähintäänkin mainittiin. Vaikka aineiston sisällöstä ainoastaan osa oli tutkimukseni kannalta relevanttia, oli ensimmäinen kurssiivinen lukukerta työläs. Merkittäväni aineistosta analyysin kannalta oleelliset kohdat siirryin luokitteluun. Yksi asiakirja tai ohjelma sisälsi lähes poikkeuksetta useampaan eri luokkaan sijoittuvan maininnan perustulosta, joten luokittelun lopputuloksena minulla oli 206 huomioita koskien tutkimusaihetta. Tähän lukuun on laskettu mukaan 1990-luvulla esitetyt ehdotukset, joissa useassa on sama sisältö. Sisällöllisesti sama aloite on saatettu esittää sekä raha-asia-aloiteena, toivomusaloitteena että lakialoitteena. Liitin ajatuskokonaisuudeltaan samanlaiset perustulomaininnat yhteen, ja jatkoin tätä prosessia niin kauan kuin se oli mahdollista hukkaamatta informaatiota.

Teemoittelu ei tuonut yllättäviä tuloksia, vaan pääkohdiltaan se noudatteli kirjallisuuden pohjalta muodostunutta käsitekokonaisuutta. Perustulon työ- ja sosiaalipoliittiset merkitykset siis korostuivat aineistossa ja näiden teemojen alle muodostui suuri osa kategorioista. Vapauden teema ei noussut esille niin paljon kuin olisi perustulokatsauksen pohjalta voinut olettaa. Aineistosta löytyi myös käsitekokonaisuuteen sopimattomia teemoja, mikä myös oli odotettavissa. Teemat liittyivät aluepolitiikkaan ja ympäristöpolitiikkaan. Kumpikaan näiden kahden teeman pohjalta muodostuneista kategorioista ei ole mainintojen lukumäärän perusteella mitattuna kovin laaja, mutta sen sijaan maininnat sisältävät keskimääräistä enemmän informaatiota.

Aineistoni kokoaviksi teemoiksi nousivat siis työpolitiikka, sosiaalipoliitiikka, aluepolitiikka, ympäristöpolitiikka ja vapaus. Luokkia näiden alle loin yhdeksän kappaletta, joista kolme sijoittui työpolitiikan, kolme sosiaalipoliitiikan, yksi aluepolitiikan, yksi ympäristöpolitiikan ja yksi vapauden teeman alle. Aineistossa puhuttiin perustuloon liittyen myös abstraktimmasta käsitteestä oikeudenmukaisuus, joka ei kuitenkaan ollut selkeästi irrotettavissa muista perustuloon liittyvistä teemoista. Luettuani aineistoa läpi

käsitteen valossa tein päätelmän, että tässä yhteydessä oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan sen lisääntymistä yhteiskunnassa muodostamissani perustulokategorioissa käsiteltävien teemojen kautta, joten oman luokan muodostamiselle ei ollut tarvetta. Pohdin kuitenkin aineiston pohjalta, mitä oikeudenmukaisuudella halutaan tässä yhteydessä sanoa ja kuinka se suhteutuu nykyiseen yhteiskuntajärjestykseen. Aineiston perusteella esittelen myös kaksi perustuloon toisinaan liitettävää teemaa, sapattivapaan ja yhtenäisen perusturvan. Näiden kautta täsmentyy perustulon määritelmä sekä perustulon ja muiden järjestelmien läheisyys.

5.2 Perustulo työpoliittisena toimenpiteenä

Perustulolta odotetut parantavat vaikutukset työmarkkinoiden toimintaan ja ihmisten asemaan työntekijöinä nousivat johtavaksi teemaksi tutkimuksessani. Teemaa lähestyttiin aineistossa hyvinkin erilaisin perustein ja näiden väittämien pohjalta muodostui kolme eri tapaa lähestyä perustulon oletettuja vaikutuksia työmarkkinoihin. Nämä kategoriat nimesin seuraavasti: työn käsitteen laajeneminen, työelämän muutoksiin vastaaminen ja työllisyyden lisääminen.

Perustulon työpoliittiset vaikutukset eivät ole perustulokeskustelussa uusi aihe, vaan pikemminkin sosiaalipolitiikan ohella Suomessa eniten käytetty peruste perustulon puolesta. Kaikista tämän teeman alle muodostuneista näkökulmista perustuloon on keskusteltu aiemminkin, kuten todettiin luvussa 3.1.3. Vaikka sisällöllisesti poliittisella, työelämää koskevalla perustulokeskustelulla ei ole muuhun keskusteluun paljoakaan lisättävää, osoittaa se työmarkkinoiden toimimattomuuden olevan haaste, johon pyritään etsimään vastauksia erilaisista lähtökohdista.

5.2.1 Työn käsitteen laajeneminen

Työn käsitteen laajeneminen -kategoriassa korostetaan työn määrittelyn rajaamisen ainoastaan palkkatyöhön ja yrittäjyyteen olevan ongelmallista (esim. LA 138/1999, TA 1174/1983, TA 1009/1987, Vasemmistoliiton ohjelma 1990, Vihreän liiton periaateohjelma 1998). Osmo Lampista ja Osmo Soininvaaraa (1980) mukailleen työn käsitteen laajentaminen halutaan suorittaa sisällyttämällä pehmeä sektori kovan sektorin

ohella työn käsitteeseen. Tällöin kaikki tällä hetkellä palkatta tehtävä työ saadaan määritelmään mukaan ja myös pehmeällä sektorilla tehtävät työt saavat osakseen ansaitsemaansa arvostusta. (Emt., 153–154.) Palkatonta työtä ovat tehneet ja tekevät edelleen esimerkiksi kotiäidit ja omaisiaan hoitavat, eli kyse on kohtalaisen suuresta väestönosasta. Kotitöiden arvostuksen puuttumisen ohella ongelmana on pidetty sitä, etteivät pehmeän sektorin työt kerrytä eläkettä. Tämä epäkohta aiheuttaa myös sukupuolten välistä epätasa-arvoa, sillä miehet pystyvät naisia helpommin työskentelemään yhtäjaksoisesti eläkkeeseen saakka. Määrittelemällä työ uudestaan myös tähän epäkohtaan uskotaan pystyttävän vaikuttamaan. (Esim. Vasemmistoliiton puolueohjelmateesit 1995, Vihreän liiton lapsiperheohjelma 2005, Vihreän liiton työelämäohjelma 2005.)

Perustulo tarjoaa yhden varteenotettavan mahdollisuuden ottaa käyttöön uudenlainen työn määritelmä. Aineistossa esiintyy (lähinnä Vasemmistoliiton ja tämän edeltäjän SKDL:n toimesta) ehdotuksia kansalaispalkkamallin puolesta. Esimerkiksi vuoden 1990 ohjelmassa Vasemmistoliiton sata tapaa arvostaa ihmistä ja säästää luontoa Vasemmistoliitto odottaa tulon vastineeksi osallistumista yleishyödylliseen toimintaan, kuten hoivatyöhön tai kansalaisyhteiskunnassa toimimiseen. Kansalaispalkka onkin tuttu esimerkiksi Jan Otto Anderssonin esitysten kautta. Andersson (1998) kuitenkin myöntää, että osallistumiseen perustuvan mallin toteuttaminen voisi olla vaikea legitimoida. Järjestelmän luomisessa piilee myös vaara, että se menee liian lähelle workfare-järjestelmää, jossa työllistettävä ei voi itse vaikuttaa työnsä laatuun. Hän kuitenkin toteaa kansalaispalkkamallin olevan toteutettavissa nämä uhkakuvat välttäen. (Emt., 25–33.) Laajan työn käsitteen pohjana kansalaispalkkamalli on yksi vaihtoehto, mutta se ei vastaa sitä ideologista näkökulmaa, josta työn käsitteen laajenemista yleensä tarkastellaan. Ideologisesta näkökulmasta katsottuna perustulon esitetään vapauttavan ihmiset toteuttamaan itseään luovilla tavoilla ja lisäävän näin elinkeinojen moninaisuutta yhteiskunnassa ilman kansalaispalkan holhoavaa ajatusta. Kannattajia ideologisemmalle näkökulmalle löytyy aineistossa eniten vihreiden riveistä. Yksilön lisäksi myös yhteiskunnan uskotaan hyötyvän laajasta työn määritelmästä, sillä sen kautta harmaa talous supistuu ja aiemmin resurssivajeen vuoksi tekemättä jäänyt työ saa nyt tekijänsä (Vihreän liiton periaateohjelma 2002).

Aineistossa perustulon mahdollistamaa uutta työtä pidettiin erityisesti ratkaisuna työttömyysongelmaan ja maaseudun väestönkato-ongelmaan. Esityksessään laiksi

perustoimeentulokokeilusta Pohjois-Karjalassa Tarja Cronberg (LA 149/2004) pitää lähtökohtana sitä, että yhteiskunnassa on paljon tekemätöntä työtä, mutta kukaan ei ole valmis maksamaan siitä työehtosopimusten mukaista korvausta. Laajentamalla työn käsitettä tulisi myös tällä hetkellä tekemätön ja palkkatyön ulkopuolella oleva työ tehdyksi joko kansalaispalkan vastineena tai palkkatyönä. Työttömyyden ja työllisyyden eron korostamisen tarpeen uskotaan myös vähenevän, sillä mitä moninaisempi toiminta lasketaan työksi ja työttömyyskorvaukset sulautuvat perustuloon. Myös työttömyyden käsitteenä esitetään käyvän turhaksi, vaikka onkin myönnettävä, että kansalaispalkalla yhteiskunnallisesti hyödyllistä työtä tekevät jäävät tulotasoltaan palkkatyössä olevia huomattavasti jälkeen. Kaikille tämä ei ole ongelma ja Vihreän liiton vuoden 1997 maaseutuohjelmassa tuodaan esille, että moni olisi halukas asumaan maaseudulla, jos se suinkin olisi taloudellisesti mahdollista. Ymmärtämällä työ laajasti pystyisivät vihreiden mukaan myös ihmiset maaseudulla saamaan sekä elantonsa että yleishyödyllisellä toiminnalla pitämään seudun palvelut toiminnassa. Maaseudun ongelmia tulen tarkastelemaan laajemmin omassa kappaleessaan.

Koska työn määritelmä on perustuloyhteiskunnassa lakea, katsotaan monen palkkatyöyhteiskunnassa itsensä syrjäytyneeksi tuntevan pääsevän uudestaan yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi oman toimintansa kautta. Edellä mainitsemani Cronbergin lakialoite vuodelta 2004 pureutuu osaltaan juuri tähän ongelmaan eli uusintamaan koettua yhteiskunnan jäsenyyttä perustulolla tehtävän työn kautta. Täten aineistossa esitetty työn käsitteen laajeneminen perustulon käyttöönoton seurauksena on osaltaan irrottamassa kansalaisen statusta palkkatyöhön osallistumisesta. Iipo Lahtinen (1992) puolestaan kytkee statuksen irtoamisen työnteosta vapauden lisääntymiseen ja tämä on omiaan osoittamaan kuinka tiiviisti erilaiset perustuloargumentit kytkeytyvät toisiinsa keskusteluissa.

5.2.2 Työelämän muutoksiin vastaaminen

Aineistossa puolustettiin perustuloa myös työelämän muutoksiin vastaajana. Kuten Ville Ylikahri (2007) kirjoitti, työelämässä tapahtuneen rakenteellisen muutoksen seurauksena osa työkykyisestä väestöstä on syrjäytynyt ehkä pysyvästi työmarkkinoilta. Heillä ei ole vaadittavia tietoja ja taitoja suoriutua teknologistumisen aiheuttamista muutoksista. Samalla matalan koulutuksen alan työpaikkoja siirtyy halvemman työvoiman maihin,

jolloin kotimaahan jääneistä työpaikoista kilpailu on kovaa. Työelämästä syrjäytyneistä suuri osa on laman aikana ja sen jälkeen juuri näiltä aloilta työelämästä poistuneita pitkäaikaistyöttömiä, joiden uudelleen kouluttamiseen ei ole joko tahtoa tai varaa laittaa resursseja.

Valtionpäiväasiakirja-aineistossa 1980-luvulla esiintyneet kaksi toivomusaloitetta (TA 1174/1983, TA 1009/1987) käsittelevät työelämässä tapahtuneita sisällöllisiä muutoksia melko laajasti ja sopivat sen vuoksi esimerkkinä havainnollistamaan rakenteellista muutosta. Asiakirjat käsittelevät teknologistumista seurannutta automaation aikaa toteamalla, että on aika siirtyä työn turvaamisesta toimeentulon turvaamiseen. Tähän lausahdukseen kiteytyy ajatus siitä, että koneiden korvatta ihmiset työntekijöinä tulee näiden turvata myös toimeentulo. Väite pohjautuu siihen, että perinteisesti työ on ollut toimeentulon väline ja nyt automaattit on laitettu toteuttamaan toimeentulon tuottajan virkaa. Työpaikkojen vähetessä tulee ihmisten toimeentulo turvata muilla tavoilla, joista perustuloa esitetään vartenotettavaksi vaihtoehdoksi. Automaattit tuottavat voittoa, joka on jaettava niiden syrjäyttämille ihmisille perustulona, eikä kaikki koneiden tuottama voitto saa valua elinkeinoelämän hyväksi yksityisten ihmisten kustannuksella.

Aloitteissa TA 1174/1983 ja TA 1009/1987 esitetään, että kansalaisten elämää ei voi enää rakentaa palkkatyön varaan. Näissä toivomusaloitteissa todetaan sen olevan kansalaisten heitteille jättämistä, johon on jo nyt syyllistytty pitkäaikaistyöttömien ja nuorten työttömien samoin kuin osa-aikatyöllisten kohdalla. Työelämässä tapahtuu teknologisia muutoksia, jotka ovat hyväksyttävissä sillä edellytyksellä, että yksilöt, joihin vaikutukset kohdistuvat, eivät joudu maksamaan sen seurauksia. Asiakirjoissa perustulo nähdään siis olennaisena osana uutta jälkitekollista yhteiskuntaa. Näkemys muistuttaa Osmo Lampisen ja Osmo Soininvaaran (1980) samalla vuosikymmenellä esittämää toivetta automaation mahdollisuuksista tuottaa voittoa, joka riittää ihmisten toimeentulon turvaamiseen. He kuitenkin jo kyseisessä teoksessa totesivat tämän olevan melko epätodennäköistä, mikä osoittautui oikeaksi arvioksi. Tämänkaltaisia aloitteita ei aineistossa tehty enää myöhemmillä vuosikymmenillä.

Aineistossa esiintyvä työelämän rakenteellinen muutos muistuttaa Lampisen ja Soininvaaran (1980) esityksen ohella myös Ville Ylikahrin (2007) mainitsemaa työn

merkityksen muutosta. Työntekomahdollisuuksien vähetessä muun muassa automaation etenemisen vuoksi ollaan tultu tilanteeseen, jossa työn merkitystä elämän keskeisenä sisältönä ja arvostuksen saamisen ehtona tulee vähentää, sillä muussa tapauksessa niistä uhkaa tulla yhä harvemman ihmisen etuoikeus. Tämä puolestaan kasvattaa yhteiskunnasta syrjäytyneiden ihmisten joukkoa. (TA 1174/1983.) Uutta merkitystä voidaan lähteä hakemaan elämän muista osa-alueista, jolloin tullaan myöntäneeksi työn aseman heikkeneminen niin ihmisen toimeentulon tuottajana kuin yhteiskunnallisen aseman luojana. Aineisto antaa siis tukea myös tämänkaltaiselle yhteiskunnalliselle kehitykselle, vaikka kaikki eivät asetukaan puolustamaan tätä näkemystä.

Muutosten tapahtuminen työelämässä ilmenee rakenteellisen muutoksen ohella myös toisella tapaa. Ennen nojaututtiin pitkälti vakinaiisiin läpi elämän jatkuneisiin työsuhteisiin ja alhaiseen työttömyysprosenttiin. Kumpikin näistä vaikuttaa olevan mennyttä aikaa, johon ei kaikkien mielestä tule enää edes pyrkiä. Anita Mattilan (2001) mukaan on turha kyseenalaistaa väitettä, että suhteellisen korkea työttömyys ja epänormaalit työsuhteet ovat tulleet jäädäkseen. Epänormaaleilla työsuhteilla tarkoitetaan siis esimerkiksi osa- ja määräaikaista töitä, vuokratyötä ja ilman työsuhdetta työskenteleviä. Epänormaaleissa työsuhteissa olevilla on epävarma toimeentulo töiden kausiluontoisuuden tai osa-aikaisuuden vuoksi. Sosiaaliturvajärjestelmäkään ei kykene tuomaan taloudellista turvallisuutta näissä oloissa, sillä se on suunniteltu täystyöllisyyden aikana, jolloin työelämästä oltiin sivussa ainoastaan lyhyitä aikoja.

Aineistossa perustuloa esitetäänkin vastaukseksi työelämässä tapahtuneisiin työaika- ja -tyyppiä koskeviin muutoksiin. Yleisin esiin nouseva näkökulma, puoluejakaumasta riippumaton ja useissa asiakirjoissa esiintyvä, liittyy epänormaaleihin työsuhteisiin ja näiden huonoon yhteensopivuuteen sosiaaliturvajärjestelmän kanssa (esim. TA 883/1987, TA 587/1999, Vihreän liiton periaateohjelma: Tehtävänä reilu muutos 2006). Ehdotuksissa esitetään perustulon kautta voitavan minimoida epänormaaleista työsuhteista ihmisille aiheutuvia taloudellisia haittoja, sillä jokaisella on tulojensa pohjana perustulo. Lisäksi perustulon kautta voidaan ratkaista myös sosiaaliturvan ja työelämän yhteensopimattomuudesta aiheutuvat ongelmat, sillä etuuksien saamisen edellytyksenä ei ole enää tietty status ja tarveharkintaisuus. Perustulon turvin on mahdollista vetäytyä

työelämästä syrjään hankkimaan lisäkoulutusta ja päivittämään ammattitaitoaan, jolloin yhä pienempi osa ihmisistä syrjäytyy työelämästä ammattitaidon puutteen vuoksi.

5.2.3 Työllisyyden edistäminen

Aineistossani olevat työllisyyden edistämistä koskevat asiakirjat ja ohjelmat kertovat kaikki samaa tarinaa Suomen työllisyyskehityksestä kuin luvussa 3 esittelemäni perustuloargumentointikin. Lamaan saakka työllisyysaste oli Suomessa kansainvälisestäikin mitattuna suhteellisen korkea ja työttömyyttä esiintyi vain vähän. Laman aikana tilanne riistäytyi käsistä, ja työttömyys jäi pysyväksi ilmiöksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Uutena työttömyyden lajina ilmeni myös pitkäaikaistyöttömyys, kun osaa työvoimasta ei saatu enää sijoitettua työmarkkinoille. Vielä 1980-luvulla yli vuoden työttömänä olleita oli vain yksi kymmenesosa työttömistä. Vuonna 1992 työllistämismittareiden liennyttyä pitkäaikaistyöttömyys lähti nopeaan kasvuun nousten yhteen kolmasosaan työttömistä vuosikymmenen puoliväliin mennessä. (Karisto ym. 1998, 99.) Työttömyyden ohella edellisessä kategoriassa mainitsemani epänormaalien työsuhteiden yleistymisen on tuonut söröjä täystyöllisyysyhteiskuntaan. Aineiston monessa asiakirjassa tuodaan esiin tosiasia, että vaikka työtä olisi tarjolla, kaiken työn vastaanottaminen ei kuitenkaan ole kannattavaa. Etuuksien menetykset ja palveluiden hintojen nousu saattavat aiheuttaa jopa sen, että palkasta jää vähemmän rahaa käteen kuin mitä työttömänä ansaitsisi. (Esim. TA 1009/1987, TA 952/1987, Kestävän työllisyyden ja yrittäjyyden yhteiskunta 1994.)

Lähes kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että työllisyysastetta on saatava korkeammaksi, mutta keinoista saavuttaa tavoite ollaan eri mieltä. Perustulo tarjoaa yhden vaihtoehdon ratkaista ongelma, joskin sen avulla siirtyminen takaisin täystyöllisyysyhteiskuntaan vaikuttaa utopistiselta. Työn jakaminen sen sijaan esiintyy aineistossani lähes poikkeuksetta työllisyyttä käsittelevissä perustulokeskusteluissa samoin kuin yleisessä perustulokeskustelussa. Työn jakaminen toteutuu esimerkiksi osa- ja määräaikaisen työn sekä sapattivapaan kautta. Sapattivapaajärjestelmä on jäänyt keskustelun tasolle, mutta epänormaaleja työsuhteita esiintyy niin sanottujen normaalien rinnalla. Tällä hetkellä niiden esiintyminen ei kuitenkaan liity työn jakamisen ideologiaan, vaan taustalla on muita lähtökohtia. Perustulon käyttöön ottamisen seurauksena epänormaalien työsuhteiden vastaanottaminen tulisi helpommaksi, sillä järjestelmän seurauksena yhtenäinen perusturva

takaisi ongelmattoman sosiaaliturvan ja työnteon yhdistelmän. Esimerkiksi Keskusta nostaa esiin asian esiin ohjelmassaan Keskustan oikeudenmukaiseen hyvinvointiin (1994), samoin Vasemmistoliitto Vasemmiston sata tapaa arvostaa ihmistä ja luontoa -ohjelmassaan (1990) ja Vihreä liitto vuoden 1994 puolueohjelmassaan. Verotuksen ja perustulon ollessa koordinoitua lisää työn vastaanottaminen poikkeuksetta käytettävissä olevia tuloja, jolloin järjestelmä on lähtökohtaisesti kannustava olematta kuitenkaan holhoava. Kannustavuus onkin tärkeä käsite, sillä se aineistossani yhdistetään usein perustulon työllisyysvaikutuksiin. Perustulon ollessa pohjatulona riittää pienipalkkainenkin työ toimeentuloon, jolloin epänormaalien työsuhteiden edut suhteessa perinteisiin kokopäiväisiin korostuvat ja tekevät näistä houkuttelevampia. Näiden työsuhdetyyppien houkuttelevuus lisääntyy perustuloyhteiskunnassa myös toista kautta. Työn vastaanottamisen pakon poistuessa työnantajien on panostettava uudella tavalla työn sisältöön, jotta sillä pystyttäisiin kompensoimaan alhaisempaa palkkaa. (Esim. Vihreän liiton työelämäohjelma 2005.)

Kannustavuuden käsitteen yhdistämistä työ- ja sosiaalipolitiikkaan on esiintynyt aiemmassakin sosiaalipoliittisessa keskustelussa, vaikkakin eri yhteydessä. Raija Julkunen kirjoittaa teoksessaan Suunnanmuutos (2001) yhden keskeisen 1990-luvulla tapahtuneen mentaalisen mallin muutoksen koskevan juuri siirtymää tasa-arvoistavasta ”kannustavaan” sosiaalipolitiikkaan. Kannustavuus käsitteenä liitetään tässä yhteydessä toimenpiteisiin, joiden tarkoitus on pakottaa ihminen siirtymään sosiaaliturvan piiristä työnteokseen. Tämä tapahtuu esimerkiksi heikentämällä sosiaaliturvan tasoa ja vaikeuttamalla pääsyä sen piiriin. Tämä todennäköisesti toimisi oloissa, joissa sosiaaliturvan anteliaisuus olisi syy, jonka vuoksi ihmiset eivät hakeudu ansiotyöhön. (Emt., 163-174.) Aineistossa tällaista kannustavuutta pidetään kuitenkin vääränlaisena oloissa, joissa työtä ei ole tarjota kaikille halukkaille (esim. LA 149/2004).

Epänormaaleihin työsuhteisiin osallistumisen ohella myös tulee myös yrityksen perustaminen helpommaksi. Etenkin Keskusta ja Vihreä liitto korostavat tätä perustulon vaikutusta työllisyyteen ja pitävät samalla tärkeänä saada lisää yrittäjiä suomalaiseen yhteiskuntaan. Vihreän liiton periaateohjelmassa vuodelta 1998 Suomeen toivotaan syntyvän ainakin uudenlaisen palveluyritysten sektorin, joka sekä tarjoaisi työmahdollisuuksia että helpottaisi kotitalouksien arkista aherrusta. Yrityksen

perustamisen riskin pieneminen perustuu siihen, että yrityksen epäonnistuessa yrittäjä perheineen ei jää tyhjän päälle perustulon tarjotessa toimeentulon perustan. Yrittäjyyden lisäämisen kautta kasvavat myös mahdollisuudet tehdä työtä kasvukeskusten ulkopuolella, sillä periaatteessa yrittäminen ei ole paikkaan sidottua. Yrittämisen ohella myös perustulolla tehtävä kansalaistyö tähtää koko Suomen pitämiseen asuttuna tarjoamalla työtä alueilla, joilla muuten sitä ei sinne syntyisi. Muun muassa Vihreän liiton maaseutuohjelmassa (1997) puhutaan työllisyysmahdollisuuksien luomisesta koko Suomeen. Tämä on ollut myös tärkeä näkökohta kansalaistulokokeilujen käynnistämisestä syrjäisillä seuduilla. Näitä aloitteita on esitetty muutamia kappaleita vuosituuhannen taitteessa ja sen jälkeen.

Epänormaaleissa työsuhteissa työtätekevien ja yrittäjien lisäksi aineistossa mainitaan kolmas ryhmä, jonka mahdollisuudet harjoittaa ammattiaan paranisivat huomattavasti perustulon myötä. He ovat taiteilijat, tutkijat ja muut apurahalla työskentelevät, joiden toimeentulosta on keskusteltu viime vuosina julkisuudessa näkyvästi. Apurahansaajien toimeentulo koostuu useista sirpaleista, kuten esimerkiksi apurahoista, myyntituloista, tekijänoikeuspalkkioista ja opettamisesta, ja nämä sirpaleet sopivat huonosti yhteen sosiaaliturvajärjestelmän kanssa. Suurimmiksi ongelmiksi on koettu se, että apuraha ei kerrytä eläkettä, ja työttömyysturvan hakeminen ja myöntäminen apurahakausien välisenä aikana. (Apuhansaajien sosiaaliturvaa selvittäneen työryhmän loppuraportti 2004.) Vihreä liitto puuttuu muun muassa vuoden 2005 kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan tähän ongelmaan todeten, että apurahalla työskentelevien asema on suhteettoman heikko verrattuna muihin ammattiryhmiin. He esittävät perustuloa pieneksi mutta toimeentulon mahdollistavaksi tulonpohjaksi, jotta kulttuurisen luovuuden säilyminen voitaisiin taata. Vihreät näkevät taiteen ja kulttuurin antavan paljon ihmisille. Ne voivat toimia niin terapiana kuin itseilmaisun ja integraation välineenä. Yhteiskunnan vastuulla on pitää huolta, että on taloudellisesti mahdollista työstää ja harrastaa kulttuuria myös tulevaisuudessa.

Työehtosopimisen kohtalosta on esitetty kahdenlaisia näkökulmia aineistossani. Työehtosopiminen on perinteisesti ollut aihe, joka on laajemminkin jakanut mielipiteitä perustulon suhteen, kuten Perustulo- puolesta ja vastaan -kappaleesta ilmeni. Siitä käyty keskustelu on yhdistettävissä niin perustuloa puoltajiin kuin vastustajiin. Tästä poiketen

tutkimukseni aineistossa aihe ei toimi vedenjakajana puolustajien ja vastustajien välillä, vaan lähinnä kysymys koskee sitä, kuinka pitkälle sopimisen heikentämisessä on mahdollista mennä ennen kuin ihmisten tasa-arvo ja toimeentulo vaarantuu. Aineistossani lähinnä Vasemmistoliiton suunnalta toivotaan keskitetyn sopimisen säilyvän myös perustuloyhteiskunnassa, jotta työntekijän oikeuksia ja tasa-arvoisuutta pystytään kontrolloimaan. Vasemmistoliiton puolueohjelmissa halutaan välttää se uhka, että työntekijän oikeuksia ruvetaan polkemaan ja palkat lasketaan liian alas siirryttäessä henkilökohtaiseen sopimiseen. Edes perustulo ei pysty puolueen näkemyksen mukaan kompensoimaan tästä aiheutuvia haittoja. Tämä käy ilmi esimerkiksi vuoden 2004 Vasemmistoliiton Poliittisesta tavoiteohjelmasta. Toisaalta Vihreä liitto ja Keskusta ovat puhuneet henkilökohtaisen sopimisen lisäämisen puolesta, sillä näissä puolueissa arvioidaan sen tekevän uusien työntekijöiden palkkaamisesta aiempaa riskittömämpää ja tätä kautta vaikuttavan positiivisesti työllisyyteen. Vihreän liiton puolueohjelma vuodelta 1994 muodostaa yhden esimerkin työehtosopimisesta ja perustulosta. Toinen uusien työntekijöiden palkkaamiseen vaikuttava asia liittyy palkkojen mahdollisuuteen joustaa alaspäin perustulon muodostaessa tulojen pohjan. Yhtään ehdotusta työehtosopimisjärjestelmän täydellisen purkamisen puolesta ei tässä aineistossa kuitenkaan esitetä, vaan kaikki haluavat säilyttää sopimiskulttuurin jollain tasolla työntekijöiden oikeuksien suojelemiseksi. Nämä kaksi näkökulmaa työehtosopimiseen asettuvat siis vastakkaisille tahoille nähden saman asian sekä uhkana että mahdollisuutena. Puolueideologiat selittävät ainakin osaltaan syitä näkemysten takana, mutta tässä tutkimuksessa tarkoitus ei ole keskittyä niihin.

5.3 Perustulo sosiaalipoliittisena toimenpiteenä

Työllisyysteeman ollessa yleisin aineistossani esiintyneistä teemoista tulevat sosiaaliturvaan liittyvät näkökulmat toiseksi eniten esille. Tämän teeman alle muodostui kolme erilaista näkökulmaa perustulon oletetuista sosiaalipoliittisista vaikutuksista. Näistä sosiaaliturvan eheyttäminen ja reiluus -nimen saaneesta luokasta puhuttiin enemmän kuin perustulo perhepolitiikkana -luokasta. Köyhyyden poistaminen sijoittui kategoriana esiintymien perusteella jonnekin välimaastoon. Vähäisistä maininnoista huolimatta nimesin perustulo perhepolitiikkana -luokan itsenäiseksi kategoriaksi sen vuoksi, että poiketen

muista sosiaaliturvaan liittyvistä maininnoista näissä kohderyhmä oli selkeästi eritelty ja asetettu tavoite hyvin kohdistettu.

Myös teemassa sosiaalipoliittikka ilmeni samoja asioita kuin muussakin perustuloa sosiaalipoliittiselta kannalta lähestyvässä keskustelussa, tosin hieman eri tavalla jaoteltuna ja painotettuna. Muussa perustulokeskustelussa painopiste on kohdistunut loukkujen poistamiseen ja köyhyyden vähentämiseen muiden osa-alueiden kustannuksella. Loukkujen ongelmallisuus esiintyi myös poliittisessa keskustelussa, mutta yhtä paljon huomiota saivat myös muut sosiaaliturvajärjestelmän epäkohdat, kuten nykyisen järjestelmän huono kattavuus, epäreiluus, nöyryyttävyys sekä byrokraattisuus. Kaksi jälkimmäistä voidaan kytkeä sosiaalipoliittikan lisäksi myös teemaan vapaus, jonka yhteydessä niitä toisinaan on esitelty. Tällöin halutaan painottaa ihmisten vapautumista epäreilusta kohtelusta ja hallinnan koukeroista sekä itsemääräämisen täyttä saavuttamista. Sen sijaan sijoittaessa nöyryyttävyuden ja byrokraattisuuden sosiaalipoliittiseen yhteyteen, kuten aineistossani tehtiin, korostetaan enemmänkin järjestelmälle ominaisia piirteitä kuin yksittäiseen ihmiseen kohdistuneita toimia. Tämä liittyy kenties aineistoni perustuloargumenttien käytännöllisyyteen, joka jätti ideologisemmat näkökulmat varjoonsa.

5.3.1 Sosiaaliturvan eheyttäminen ja reiluus

Sosiaaliturvan eheyttäminen ja reiluus on aineiston pohjalta syntyneistä kategorioista kaikkein laajin kattaen allensa suuren kirjon asioita. Kategorian sisällä aineistossa esitetyt argumentit esitetään jaoteltuna kahteen luokkaan: kattavuuteen ja byrokraattisuuteen.

Sosiaaliturva osoittautui teemaksi, jonka suhteen puolueet olivat vähiten erimielisiä. Kaikki aineistossani mukana olevat puolueet päätyivät esittämään argumentteja toimimattomasta sosiaaliturvajärjestelmästä ja tuomaan esille perustulon mahdollisuudet paikata näitä (esim. RA 2551/1990, TA 805/1986, TA 1364/1991, TA 274/1995). Perustuloa eheämmän ja reilumman sosiaaliturvan perustana ajavat ovat sitä mieltä, että nykyinen sosiaaliturvajärjestelmämme ei pysty vastaamaan tasavertaisesti ja inhimillisesti kaikkien ihmisten tarpeisiin. Nykyistä järjestelmää pidetään byrokraattisena ja läpinäkymättömänä. Järjestelmä on vuosikymmenten kehityksen tuloksena tullut niin

monimutkaiseksi, että ihmiset eivät kaikissa tapauksissa ole perillä heille kuuluvista etuuksista, eivätkä täten osaa myöskään vaatia niitä. Etuuksia hakiessa luukulta toiselle juoksuttaminen ei ole tavatonta ja tarveharkintaisuus sekä ansiosidonnaiset etuudet eriarvoistavat ihmisiä.

Sosiaaliturvajärjestelmän huono kattavuus on ensimmäinen esittelemäni aspekti. Tämä on myös näkökulma, johon viittaavia mainintoja löysin aineistosta eniten. Useimpien aineistooni päätyneiden asiakirjojen mukaan suomalaista järjestelmää ei voi kutsua universaaliksi, kuten hyvinvointimallien luokittelussa on perinteisesti ollut tapana. Universaaliuden piirteitä on toki havaittavissa, vaikkakin Anttosen ja Sipilän (2000) mukaan viimeisen vuosikymmenen aikana on alkanut siirtymä tästä Pohjoismaiden aiemmin tavoittelemaasta ideaalista poispäin. Tämän on esitetty olevan merkki siitä, että hyvinvointivaltioihanteen keskeisistä piirteistä ollaan luopumassa. Vaikka jotkut muutokset puhuvat universalismin rapautumisen puolesta, niin Suomessa on myös aidosti universaaleja etuuksia kuten koulutus ja lapsilisä. Rapautumisväitettä vastustavat toteavatkin tilanteen olleen myös historiallisesti tämän kaltainen: suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmään on aina kuulunut samanaikaisesti sekä universaaleja että kohdistettuja etuuksia. (Emt.) Perustulon sen sijaan katsotaan merkitsevän paluuta universalismin juurille ja järjestelmän avulla pohjoismainen ihanne uskotaan mahdolliseksi saavuttaa.

Universaaliuden rapautumisen puolesta puhuu aineistossani ihmisten jakautuminen kahteen kastiin vastaanottamiensa etuuksien perusteella. Keskusta esittää ohjelmassaan Oikeudenmukaiseen hyvinvointiin (1994) kantansa etuuksien jakautumisesta ansiosidonnaisiin ja peruspäivärahoihin. Työllisyysprosentin laskiessa ja ansiosidonnaisten etuuksien korostuessa suhteessa peruspäivärahoihin on tultu tilanteeseen, jossa yksilöt jakautuvat kahteen kategoriaan: yksiin, jotka ansaitsevat suuria eläkkeitä ja parempaa työttömyys- ja sairauspäivärahaa ansiosidonnaisilla, sekä toisiin, jotka ovat peruspäivärahojen varassa ja joilla on vaikeuksia saada tulonsa riittämään jokapäiväiseen elämiseen. Aineistoni perustulokeskustelussa esiintyy puoltavia kannanottoja etuusjärjestelmien irrottamisesta toisistaan, jolloin valtion rahoitettavaksi jäisi ainoastaan perustulo ja ansiosidonnainen sosiaaliturva hoidettaisiin toisen järjestelmän kautta. Ansiosidonnaisille etuuksille haluttaisiin myös asettaa katto, jotta tasa-arvo toteutuisi

paremmin. Lisävuutus jäisi myös yksilön itsensä sovittavaksi yksityisten vakuutusturvalaitosten kanssa. Esimerkiksi lakialoitteessa LA 1009/1987 ansiosidonnaista järjestelmää ei esitetä poistettavaksi, mutta sen osuutta halutaan oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi vähentää. Kaikki puolueet eivät tue tätä näkemystä, vaan suuri osa on edelleen sitä mieltä, että ansiosidonnainen järjestelmä tulee edelleen säilyttää sosiaaliturvajärjestelmän piirissä. Tällä on taktinen elementtinsä, sillä perustulon vastustajista SDP tuskin ainakaan ryhtyisi ajamaan järjestelmää, jonka sisältö on vastoin sen perusideologiaa. Tässä myös korostuu suomalaisen yhteiskunnan työhenkisyys. Aineistossa perustulon uskotaan synnyttävän aidon universaalisuuden, joka on omiaan lisäämään laajemminkin yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta. Työttömät ja työlliset, miehet ja naiset, lapset ja vanhat vastaanottavat kaikki samat etuudet ilman erillistä hakemista tai toisen ihmisen tulojen vaikutusta omiin etuuksiin. Tämä taas vähentää negatiivisena koettua taloudellista riippuvuutta yksilöiden välillä. Tasa-arvoisuuden lisääntyminen sekä kaikissa elämäntilanteissa ihmisarvon tunteen säilyttäminen esitettiin useissa asiakirjoissa ja ohjelmissa tärkeiksi tavoitteiksi.

Kattavuusongelmaan kuuluu myös keskustelu loukuista ja väliinputoamisista. Loukkujen merkitys tulee siis esille myös tässä aineistossa, vaikkakin vähemmän korostuneessa asemassa kuin perustulokeskustelussa yleensä. Niiden ongelmallisuudesta puhutaan lähes poikkeuksetta yhdessä väliinputoamisen kanssa. Väliinputoaminen aiheutuu järjestelmän monimutkaisuudesta tai holhoavuudesta, joista seuraa ihmisten tietämättömyys heille kuuluvista etuuksista tai etuuksien hakematta jättäminen menettelyn koetun nöyryyttävyyden vuoksi. Loukuista aineistossani puhuu lähinnä vihreät (esim. Vihreän liiton puolueohjelma 1994) ja he pitävät näitä suurena yhteiskunnallisena ongelmana. Loukut estävät aseman parantamisen, sillä työnteosta ansaitut lisäansiot valuvat joskus lähes kokonaan hukkaan etuuksien tason laskettua ja palvelumaksujen noustua. Perustuloyhteiskunnassa tällaisten ongelmien uskotaan poistuneen, sillä järjestelmän yksinkertaisuuden vuoksi kaikille tilinumeroilla ilmoittaneille tulisi sovituin määräajoin ilman erillistä hakemista tilille tietty summa rahaa ja loukut puolestaan katoisivat lisätulojen aina parantaessa taloudellista tilannetta (esim. LA 149/2004, Vasemmistoliiton sata tapaa arvostaa ihmistä ja säästää luontoa 1990). Täten perustuloyhteiskuntaa kutsutaan myös termillä kannustava. Kannustavuus nousikin aineistossani yhdeksi avainsanaksi

määriteltäessä nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän heikkouksia suhteessa aineistossa perustuloon liitettuihin ominaisuuksiin.

Byrokraattisuus nousi aineistosta esiin toisena sosiaaliturvajärjestelmän epäkohtana, joka perustulon avulla pyritään paikkaamaan. Byrokratiasta puhuttiin muun muassa aloitteissa LA 149/2004, RA2551/1990 ja TA 291/1992 ja puolueohjelmista ongelmaan kiinnitettiin huomiota esimerkiksi vuoden 2004 vihreiden vaaliohjelmassa Maailma tehdään lähelläsi ja Vihreän liiton periaateohjelmassa vuodelta 2002. Byrokratiakeskustelu rakentuu samalla tavalla kuin muussakin yhteydessä käyty perustulokeskustelu eli asialistalla ovat järjestelmän hallinnollinen epäkäytännöllisyys sekä nöyryyttävyys yksilöiden kannalta. Byrokraattisuus ilmenee jäykkyytenä etuuksien hakemis- ja käsittelyprosessissa. Asioiminen saattaa tapahtua useassa eri paikassa ja usean eri ihmisen kanssa, jolloin useat virkailijat käsittelevät yhden ihmisen hakemusta. Ideaalitapauksessa yksi virkailija riittäisi. Jäykkyyden lisäksi tästä aiheutuu hallintokuluja, jotka voitaisiin suunnata järkevämminkin. Perustulon rahoittamissuunnitelmissa onkin laskettu, että juuri hallintokuluissa säästämällä saataisiin kasaan iso osa niistä lisärahoista, joita järjestelmän rahoittamiseksi tarvitaan. Etuuksien muuttuessa vain yhdeksi automaattisesti maksettavaksi perustuloksi ainoa säästö ei tapahdu hallintokuluissa, vaan myös työntekijöiden resurssit kohdentuvat tehokkaammin (esim. LA 149/2004, RA 806/1989). Tällä hetkellä työvoimaohjaaja joutuu työn välittämisen ohella käsittelemään työttömyysturvahakemuksia ja sosiaalityöntekijä valvomaan, ettei toimeentulotuenhakija riko tarveharkintaa koskevia säädöksiä. Perustulon muodostaessa toimeentulon perustan hakemusten käsittely uskotaan vähenevän huomattavasti ja valvonnan samaten käyvän tarpeettomaksi tarveharkinnan poistuessa. Viranomaisten esitetään pystyvän siis keskittymään tehokkaammin heidän varsinaisiin työtehtäviinsä eli työn välittämiseen ja apua tarvitsevien auttamiseen.

Byrokraattinen sosiaaliturvajärjestelmä on epäkäytännöllinen myös yksilön kannalta. Keskusteluissa byrokraattisuudesta sosiaaliturvan yhteydessä piirteeseen on liitetty usein adjektiivi ”nöyryyttävä” (esim. Liberaalit Rp:n tavoiteohjelma 1996, TA 291/1992). Tällä viitataan yksilön kokemuksiin tämän asioidessa sosiaaliturvalaitoksissa. Hakiessaan etuutta yksilöä saatetaan juoksentaa luukulta toiselle ja laittaa täyttämään useita hakemuksia eri paikkoihin. Asian liittyy myös asiointi useiden viranomaisten kanssa, jolloin kukaan ei saa kokonaisvaltaista kuvaa yksilön tilanteesta. Etuuksien anominen saatetaan kokea vaikeaksi.

Menettelyn ollessa monimutkainen ja asiakaspalvelijoiden kiireisiä tai jopa töykeitä voi henkilö jättää etuuden kokonaan hakematta. Tilanteeseen liittyy myös tarveharkintaisten etuuksien kontrollointia, joka koetaan holhoavaksi ja nöyryyttäväksi. Valvontaa ilmenee myös työttömyysturvan kohdalla, jolloin henkilö ei pysty kieltäytymään epämiellyttävästä työstä karenssin uhalla. Tämän lisäksi hänen pitää olla työmarkkinoiden käytettävissä, eli olla milloin tahansa valmis ottamaan tarjottu työ vastaan. Viimesijaisen toimeentulotuen vastaanottajan tilanne on kuitenkin kaikista heikoin. Monet ovat raportoineet ihmisarvon menettämistä jouduttuaan hakemaan kyseisiä etuuksia. Yhden luokun periaate esitetään myös tässä aineistossa ratkaisuksi byrokraattisuudesta aiheutuviin ongelmiin. Kun yksi etuus myönnetään yhdestä paikasta, ei kenenkään tarvitse kohdata nöyryyttävää hakumenettelyä saadakseen oman osansa. Järjestelmän tullessa yksinkertaiseksi tulevat kaikki tietoisiksi etuudesta, jolloin tietämättömyydestä johtuva välinputoaminen poistuu.

Byrokratian vähetessä aineistossa uskotaan niin yhteiskunnan kuin yksilönkin hyötyvän: Yksilö saa valtiolta perustulon muodossa toimeentulon perustan, jonka ohella valtion tarjoaa palveluja tueksi eri elämäntilanteissa ilman erillistä hakemisprosessia. Valtio puolestaan säästää hallinnollisissa kuluissa sekä käyttää henkilöstöä hyödyksi aiempaa tehokkaammin.

5.3.2 Perustulo perhepolitiikkana

Perustulo perhepolitiikkana -kategoriaan koostuu ainoastaan kahdesta tapauksesta ja kummankin aloitteen tekijänä toimi muutenkin perustulon suhteen aktiivinen ryhmittymä Vihreä liitto. Kuten yllä mainitsin, nämä kaksi perhepoliittista lausumaa muodostavat oman kategoriansa sen vuoksi, että poiketen muista lausumista näissä esitettiin tarkka kohderyhmä perustulon tuomille parannuksille sosiaaliturvan puitteissa. Aineistossani perustuloa perheiden kannalta lähestyttiin tavallisesta poikkeavasta näkökulmasta. Yleensä perustuloa on perusteltu perheiden kannalta työpoliittisin merkityksin, joilla tarkoitetaan tässä yhteydessä epänormaaleihin työsuhteisiin osallistumisen helpottumista, jolloin perheen käytettävissä olevat varat mitä todennäköisimmin kasvavat.

Sosiaalipoliittisten perustelujen lähtökohta sen sijaan perustuu aineistossani esiintyneeseen huoleen siitä, että tämänhetkinen sosiaaliturva ei kaikissa tapauksissa ole reilu ja onnistu

tasaamaan perheiden välisiä kustannuseroja riittävästi. Lapsilisä on täysin universaali etuus ja se maksetaan automaattisesti jokaisesta alle 17-vuotiaasta lapsesta. Muiden etuuksien kohdalla avio- ja avopuolison tulot vaikuttavat hakijan etuuksiin pienentävästi ja etenkin lapsiperheissä työpaikan vastaanottamisen kannattavuus saattaa kaatua siihen, että päivähoitokustannukset nousevat niin korkeiksi, ettei ansiotyöhön osallistuminen nosta perheen käytettävissä olevia tuloja merkittävästi. Lapsiperheet ja yksinhuoltajaperheet ovat lisäksi keskimääräistä suuremmassa vaarassa tulla luokitelluiksi köyhiksi osittain juuri sosiaaliturvaan liittyvien epäkohtien vuoksi.

Vihreän liiton lapsiperheohjelmassa vuodelta 2005 uskotaan perustulon voivan parantaa perheiden asemaa huomattavasti ja tasoittaa heidän taloudellisia erojaan suhteessa muihin kotitalouksiin. Perustulon maksaminen jokaiselle asukkaalle takaa sen, että tarveharkintaista puolison tulojen laskemista ei enää tarvita ja tällöin perheen käytettävissä olevat tulot sosiaaliturvan varassa eläessä mitä todennäköisimmin kasvavat. Perheen jäsenten tulojen ollessa riippumattomia toistaan perustulolla ajatellaan olevan perheiden välisen tulonjaon tasaantumisen lisäksi myös perheen sisäistä tulonjakoa tasaava vaikutus. Paitsi puolisoiden niin myös vanhempien ja lasten välillä tulonjako tasoittuu. Tällä tarkoitetaan lähinnä sitä, että aiemmin opintotuen ollessa tietyissä tapauksissa vanhempien tuloista riippuvaista, näin ei enää perustuloyhteiskunnassa ole. Opiskelijat kaikissa oppilaitoksissa ovat siis samanarvoisia.

5.3.3 Köyhyyden ja syrjäytymisen poistaminen

Köyhyyspolitiikka on perinteisesti ollut tiiviissä yhteydessä hyvinvointivaltion toteuttaman sosiaalipolitiikan kanssa. Esimerkiksi Kuivalainen, Airio, Hiilamo ja Niemelä (2005) viittaavat köyhyyspolitiikasta puhuessaan niihin tukitoimenpiteisiin, joilla pyritään täydentämään heikoimmassa asemassa olevien tilannetta. (Emt., 111.) Tämä lähestymistapa on huomattavissa myös aineistossani, jossa köyhyyden vähentäminen kytkeytyy tiiviisti muihin vaadittaviin sosiaalipoliittisiin toimenpiteisiin. Tämän vuoksi esittelen köyhyyden vähentämisen sosiaalipolitiikan teeman alla enkä omana itsenäisenä teemanaan.

Köyhyyden ja syrjäytymisen poistaminen -kategoriassa pyritään perustulolla vastaamaan tarkasti kohdennettuun yhteiskunnalliseen ongelmaan. Kategoriassa esiintyneet väittämät ovat tämän ohella hyvin yhteneviä muualla perustulokeskustelussa esiintyneiden köyhyysargumenttien kanssa. Kuten edellisessä kappaleessa mainitsin, keskusteltaessa köyhyyden poistamisesta perustulon avulla tullaan samalla sivunneeksi edellä esittämiäni perustulon vaikutuksia sosiaaliturvan eheyteen ja reiluuteen. Syynä tähän on työmarkkinoilta syrjässä olevien ihmisten toimeentulon riippuminen sosiaaliturvasta ja sen toimivuudesta. Sen sijaan, kun edellisessä kategoriassa käsiteltiin sosiaaliturvajärjestelmän yleisimpiä epäkohtia, keskitytään tässä luokassa pohtimaan köyhyyttä itsenäisenä yhteiskunnallisena ongelmana, joka vaatii kipeästi ratkaisua.

Aineistossa kiinnitettiin muun muassa vihreiden toimesta (Vihreän liiton periaateohjelma: Tehtävänä reilu muutos 2006) huomioita siihen tosiasiaan, että viimeisten kymmenen vuoden aikana tuloerot ovat kääntyneet jälleen nousuun ja köyhien määrä on kohonnut aikaisempaa suuremmaksi (tästä ovat kirjoittaneet mm. Hirvilammi ja Laatu 2008; Jaskari, 2007). Tämän seurauksena köyhyydestä on tullut uudestaan ongelma suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuten jo totesin yleisimmin esitettyjä perustuloargumentteja esitellessäni, köyhyys on kuitenkin muuttanut muotoaan (Karisto ym. 1998). Enää ei puhuta hengen vievästä absoluuttisesta köyhyydestä, vaan se on korvautunut subjektiiviseksi määritellyllä köyhyydellä. Suomalaiset ovat siis köyhiä suhteessa muihin suomalaisiin. Tämä on tapahtunut yhteiskunnassa, jota pidetään vauraana (RA 2551/1990). Vauraus ei siis jakaudu tasan, vaan on yhä harvempien etuoikeus. Köyhyys voi kohdata periaatteessa kenet tahansa, mutta joillain ihmisryhmillä on suurempi riski tippua köyhyysrajan alle kuin toisilla. Esimerkiksi lapsiperheet, yksinhuoltajat ja kansaneläkkeensaajat kohtaavat muita useammin tämän tilanteen. Riskit eivät siis jakaudu tasan yhteiskunnassamme.

Sekä valtiopäivä- että puolueohjelma-asiakirjoissa uskotaan perustulon avulla köyhyyteen voitavan pureutua tehokkaasti. Tämä tapahtuu puuttumalla sosiaaliturvajärjestelmän epäkohtiin, joiden taustalla on muun muassa Mattilan (2001) kuvailema sekundaarinen köyhyys sekä yhteiskunnalliset muutokset, jotka käyvät huonosti yksin toisissa oloissa kehitetyn sosiaaliturvan kanssa. Yhden luukun ja yhden etuuden periaatteen todetaan poistavan käytännössä kaikki loukut ja väliinpuotoamiset, jolloin näistä aiheutuvat toimeentulo-ongelmat jäävät historiaan. Etuuksien yhdistäminen yhdeksi tulomuodoksi ei

yksinään kuitenkin riittä, vaan tämän ohella vaaditaan myös etuuden tason nostamista (esim. Vasemmistoliiton poliittinen tavoiteohjelma 2004). Perustuloehdotuksissa etuuden taso on esitetty asettavan esimerkiksi kansaneläkkeen tasoiseksi, jolloin kenenkään tulot eivät ainakaan pienene.

Sosiaaliturvamuutosten ohella myös työn vastaanottamisen helpottuminen vaikuttaa negatiivisesti köyhyyden esiintymiseen. Kun kaikki työnteko parantaa asemaa, kannustaa se pienituloisia ihmisiä siinä missä muitakin etsimään aktiivisesti työtä. Perustuloyhteiskunnassa lisäksi myönnetään, että kaikki eivät ole kykeneviä osallistumaan työmarkkinoille, mutta saman ihmisarvon omaavina myös he ansaitsevat kunnollisen toimeentulon. Esimerkiksi Vihreiden vuoden 2007 Lähivuosien tavoitteissa puolue esittää toteutettavaksi osittaista perustuloa, joka pienenee aina tulojen kasvaessa mutta niin, että aina käteen jää suurempi summa rahaa. Työn ulkopuolella kokonaan olevien huomioiminen toteutetaan siten, että heille maksetaan perustulon lisäosaa, jotta suomalaisille ominaiset elintason mittarit täyttyvät. Vähentäessään köyhyyttä suomalaisesta yhteiskunnasta perustulon katsotaan samalla pureutumaan myös taloudellisista syistä aiheutuvaan syrjäytymiseen. Muista syistä johtuva syrjäytyminen sen sijaan vaatii suurempia toimenpiteitä, eikä näin ollen ole ratkaistavissa perustulojärjestelmän puitteissa.

5.4 Perustulo aluepoliittisena toimenpiteenä

5.4.1 Maaseudun säilyttäminen elinvoimaisena

Perustulo maaseudun elinvoimaisena säilyttäjänä esiintyy tutkimukseni poliittisluontoisessa aineistossa huomattavasti keskeisemmässä asemassa kuin yleisessä perustulokeskustelussa, jossa asiasta keskusteltiin tuskin lainkaan. Tällainen aluepoliittinen näkökulma on jäänyt aineistossani pääasiassa vihreiden vastuulle. Vihreän liiton ohella Vasemmistoliitto ja Keskusta molemmat mainitsevat asiasta. Keskustan esitys on muita konkreettisempi, sillä Anu Vehviläinen esittää toivomus- ja lakialoitteissaan (LA 78/1998, LA 138/1999, TA 264/1998, TA 587/1999, TPA 78/2000) kansalaistyö ja -palkka kokeilujen käynnistämisestä syrjäisten seutujen työttömyysalueilla. Maaseudusta puhuvien asiakirjojen erityispiirre muihin verrattuna onkin se, että suuri osa niistä koostuu

ehdotuksista kokeilujen käynnistämiseksi. Nämä kansalaistyö- ja kansalaisrahakokeilut halutaan sijoittaa joko itään tai pohjoiseen, joissa työttömyys on suuri ongelma ja joissa työtä ei uskota muulla tavalla voitavan luoda. Aluepoliittista perustulokeskustelua alettiin käydä vasta 1990-luvulla, joka oli samalla vuosikymmen, jolloin suurin osa keskustelusta käytiin.

Kysymys maaseudun elinvoimaisuudesta on aiheellinen, sillä viime vuosituhaten loppua lähestyttäessä tuotantotoiminnan ja väestön keskittäminen ja alueellinen erilaistuminen ovat saaneet uusia piirteitä. Heikki A. Loikkasen ja Juho Saaren (2007) mukaan aiemmin muuttoliikettä tapahtui maaseudulta lähes kaikkien keskusten suuntaan. Sitten se on kohdistunut keskuksiin valikoivammin. Entisten teollisuuskaupunkien kasvu päättyi muuttoliikkeen suuntautuessa aikaisempaa vahvemmin yliopistokaupunkeihin. Laman jälkeen muuttovoittoisiksi alueiksi ovat päässeet pääkaupunkiseudun ohella vain harvat. Loikkanen ja Saari toteavatkin tämän aiheuttavan muutospaineita sosiaaliturvalle. (Emt., 7.)

Lähtökohtana keskustelulle on sekä puolueohjelmissa että valtiopäiväasiakirjoissa esiintunut maaseudulla asumisen vaikeus verrattuna kaupungissa asumiseen (esim. TA 264/1998, Suomen sopeat salot - Tasa-arvoisen maaseutupolitiikan vihreät linjat 2002, Vasemmistoliiton ohjelma 1990, Vihreän liiton maaseutuohjelma 1997). Suurimpana ongelmana koetaan työpaikkojen puute, joka heikentää asumismahdollisuuksia. Petri Böckerman (2000) pitää vaikeimmille työttömyysalueille työpaikkojen syntymistä suuressa mittakaavassa epätodennäköisenä. Tilastokeskuksen tuottamaa aineistoa analysoimalla Böckerman on löytänyt alueellista kehitystä koskevia säännönmukaisuuksia. Hän toteaa työttömyyserojen olevan alueellisesti suuria ja suhteellisen pysyviä. Kausi- ja suhdannevaihtelut ovat Itä- ja Pohjois-Suomessa suuremmat kuin etelässä, ja nämä ovat samalla myös etelää suurempia työttömyysalueita. Tämän ohella etelässä talouskasvun vaikutus on työllistävämpää kuin näillä kahdella alueella. Työttömyyden alueellisista piirteistä Böckerman mainitsee myös sen, että idässä ja pohjoisessa työttömyys on lyhytkestoisempaa, mutta samalla joidenkin ihmisten kohdalle osuu useampia työttömyysjaksoja kuin etelässä. Böckerman ei myöskään näe muuttoliikkeen kasvukeskuksiin helpottavan vaikeiden työttömyysalueiden tilannetta. (Emt., 89.) Petri Böckermanin kuvaileman heikkojen työllisyysnäköymien sekä maaseudun palvelujen

supistumisen vuoksi asukkaat kokevat olevansa pakotettuja muuttamaan töiden ja palveluiden perässä suurempiin kaupunkeihin, vaikka nämäkään eivät välttämättä kykene tarjoamaan pitkäaikaisia työsuhteita. Alueelta pakon edessä pakenee siis myös ihmisiä, joita maaseutu miellyttäisi asumisympäristönä kaupunkia enemmän. Palveluja tuskin väestönpaon edessä syntyy lisää kyseisille alueille.

Maaseudun elinvoimaisuutta voidaan lisätä erilaisilla toimenpiteillä, joista perustuloa esitetään yhtenä vaihtoehtona. Vihreät ilmaisevat ohjelmassaan Tasapainoinen vihreä Suomi (2000) uskovansa perustulon mahdollistavan uudenlaiset toimeentulon yhdistelmät niin maalla kuin kaupungissakin. Kun matalapalkkatyö on kannattavampaa aikaisempaan verrattuna, on yhä useampi kansalainen vapaa valitsemaan mieleisensä asuinseudun. Matalapalkkatöiden ohella myös kynnys osallistua kausiluonteisiin töihin madaltuu, jolloin maaseudulla asuvilla on ainakin osan vuodesta mahdollisuus osallistua työntekoon. Tällaisia kausitöitä tarjoavat esimerkiksi matkailu, ympäristöhoito ja metsänhoito. Böckermanin (2000) mukaan juuri kausitöitä on työttömyysalueilla tarjolla muita seutuja enemmän, joten perustulo kannustaa hyödyntämään näitä tilaisuuksia. Vajaatyöllisyydessä siis saattaa piillä salaisuus maaseudun elinvoiman säilyttämiseen. Samalla perustulo on omiaan nostamaan esiin tällä hetkellä näkymättömissä olevaa tekemätöntä työtä. Perustulon myötä palkkaodotusten odotetaan laskevan ja samalla työnantajien pystyvän laskemaan työn hintaa alas. Maaseudun on arveltu houkuttelevan perustulon luomisen ja elinedellytyksien parantumisen myötä myös itsenäisiä yrittäjiä ja etätyöntekijöitä. Kansalaispalkkamallin mukaisesti tehtävä yleishyödyllinen työ saa muiden tekijöiden ohella maaseudun vaikuttamaan houkuttavalta vaihtoehdolta asua ja elää. Vihreiden maaseutuohjelma luokkin kuvan uudesta maalaisesta seuraavanlaiseksi:

Kansalaisrahaa saava voi olla maaseudun perinteinen perusasuja, luontoystävä, kaupungissa elämiseen kyllästynyt, erakko, taiteilija, elämäntapaolija, kylähullu tai lähes mitä vaan. Hän ei pyri välttämättä ympärivuotiseen työsuhteeseen, sillä hänelle työssä olon ja työttömyyden raja on epämääräinen. Hän voi tehdä myös runsaasti yhteiskunnallisesti hyödyllistä työtä, josta kukaan ei maksa palkkaa; olla aktiivisesti mukana kylätoiminnassa, tehdä naapurin mummulle halkoja tai kerätä paikallista perinnettä. Heissä on syrjäisen maaseudun suuri mahdollisuus, ei menestyvillä eurotiloilla. (Vihreän liiton maaseutuohjelma, 1997.)

Maaseutuohjelmassa vuodelta 1997 Vihreä liitto esittää työllistymismahdollisuuksien lisääntymisen ohella muutaman muun huomion siitä, kuinka perustulo saattaisi parantaa

elinoloja maaseudulla. Kuten yllä totesin, maaseutua vaivaa palveluiden karkaaminen alueelta pois, jolloin elinedellytykset kapenevat. Puolue esittää ratkaisuna tähän ongelmaan palveluiden toteuttamista kansalaisrahalla tehtävänä yleishyödyllisenä työnä. He käyttävät esimerkkinä koulujen lakkauttamista, joka on ollut kuuma puheenaihe viime vuosina. Osan kunnalle liian kalliiksi tulevasta työstä voisi korvata kansalaisrahalla tehtävällä työllä. Tällaista työtä olisi muun muassa siivous ja kouluruokailun järjestäminen. Samassa asiakirjassa vihreät esittävät myös perinteisen elämäntavan elvyttämistä maaseudulla perustulon avulla. Esimerkiksi pientilallisuus, joka on säilynyt vielä osissa Itä-Suomea, on vaihtoehto toimeentulon järjestämiseksi. Pientilalliset ovat perinteisesti maan- ja metsänhoidon ohella hankkineet väliaikana elantonsa muun muassa kalastuksella. Suuri osa tarvituista tuotteista ja töistä on mahdollista hankkia ja suorittaa itse. Vihreät suosivatkin pientilallisuutta tehomatalouden kustannuksella sen ekologisuuden vuoksi.

5.5 Perustulo ympäristöpoliittisena toimenpiteenä

5.5.1 Perustulo ekologisen talousjärjestelmän luomisen tukena

Perustulo ja sen ympäristövaikutukset on aineistossani Vihreän liiton oma aate. Mainintoja löytyy viidestä puolueohjelmasta, mutta valtiopäiväasiakirjoihin ajatus esiinny. Maininnat ajoittuvat 1990- ja 2000-luvuille.

Perustulon vaikutus ympäristöön ei puolueohjelmien mukaan ole yhtä suora kuin ovat perustulon vaikutukset muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin edellä esittelemissäni kategorioissa. Vaikutusta voi kutsua pikemminkin välilliseksi. Välillisellä vaikutuksella tarkoitan sitä, että perustulo itsessään ei vaikuta suoraan ympäristöön vaan että sitä joko käytetään keinona saavuttaa kyseinen tavoite, tai että se vaikuttaa yhdessä muiden tekijöiden kanssa pyrittäessä haluttuun tulokseen. Vihreiden (Vihreän liiton puolueohjelma 1994) mukaan sosiaalista, taloudellista ja ekologista ulottuvuutta ei edes kannata yrittää erottaa toisistaan, vaan nämä kulkevat rinta rinnan:

Vihreän liiton ohjelma perustuu sille vakaumukselle, että elämän ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen ulottuvuus ovat toisistaan erottamattomia. Luonnon hyväksikäyttö ja ihmisten hyväksikäyttö ovat osa samaa lyhytnäköistä ajattelua, joka on tähän saakka hallinnut läntisten teollisuusmaiden toimintaa. (Vihreän liiton puolueohjelma, 1994.)

Vihreiden mukaan verotus on tällä hetkellä kohdennettu väärin, eikä se vastaa todellisia kustannuksia. Esimerkiksi tavaroiden tuottamisessa kaikkia ympäristöön kohdistuvia rasituksia ei ole otettu huomioon, jolloin tuotteen valmistaja pystyy valmistamaan tuotteensa todellista vähemmällä kustannuksilla. Puolue esittääkin verotuksen painopisteen siirtämistä haittaverotuksen suuntaan, jolloin verotettavana olisi muun muassa ympäristön vahingoittaminen, saastuttaminen ja energian käyttö. Verotuksen muutos johtaa luonnonvarojen säästeliääseen ja tehokkaaseen käyttöön ja vapauttaa ihmiset bruttokansantuotteen maksimointiin tähtäävästä tuotantorakenteesta ja siihen liittyvästä kulutuksen varaan rakentuvasta elämänmuodosta. Samalla tuloverotusta ja muuta työvoiman käyttöön pohjautuvaa verotusta voidaan keventää, jolloin toimenpiteellä on työllisyyttä edistävä vaikutus. Haittaverotuksen tiukentamisesta seuraa kuitenkin taloudellisia ongelmia pienituloisille ja Vihreät painottavat tämän haitan kompensoimista. Perustuloa esitetäänkin tähän tehtävään vuonna 1990 laaditussa puolueohjelmassa.

Perustulolla voi olla myös suurempi vaikutus ympäristön tilaan. Maaseutuohjelmassaan vuodelta 1997 vihreät mainitsevat mahdollisuudesta käyttää perustuloa ympäristötuen sijasta ohjataksaan maanviljelijöiden käytöstä. Tätä tukea vastaan maanviljelijöiden odotetaan pitävän huolta luonnonympäristöstä muun muassa välttämällä voimakkaita metsänhakkua- ja uusimistöitä ja estämällä niittyjä, hakamaita ja peltoja metsittymästä. Vihreä liitto toteaa kansalaisrahalla olevan se etu ympäristötukeen, että se on tervetullut tulolisa etenkin pienimmille tiloille ja mahdollistaa myös niiden säilymisen. Tällä tavoin ympäristöä edistävä näkökulma nivoutuu argumentteihin elinvoimaisen maaseudun puolesta kuten myös työllisyyttä edistäviin argumentteihin.

Vihreiden ympäristöveroilla on myös toinen tarkoitus. Laskelmissaan, jotka perustuvat Vihreän sivistysliiton erikoistutkija Pertti Honkaselta pyytämiin selvityksiin, vihreät toteavat verotuksen painopisteen muutosta vaadittavan jo senkin vuoksi, että muuten työn verotus kävisi perustulojärjestelmässä kestävämmäksi. Täten ympäristöveron kokonaisuudessaan yhden miljardin euron korotuksella rahoitetaan työn todellisen veroasteen alentaminen. (Vihreät 2007.) Perustulon ja ympäristönäkökulman suhde on siis monimutkainen kokonaisuus, jossa perustuloa rahoitetaan osittain ympäristöverotuksella, ja toisaalta taas tätä rahoitusta käytetään hyväksi ohjailtaessa yksilöiden valintoja

ympäristöystävällisemmiksi tarkoituksena siirtymä ekologiseen yhteiskuntaan. Sen sijaan ei voi sanoa, etteikö verouudistus olisi toteutettavissa ilman perustuloakin.

5.6 Perustulo vapauden lisääjänä

5.6.1 Vapauden lisääntyminen

Aineistoni vapauskäsitys poikkeaa hieman yleensä perustulon yhteydessä määritellystä vapaudesta. Zygmunt Baumanin (2000) kuvailemasta poliittisesta vapaudesta ei aineistossa puhuttu. Enemmän korostettiin vapauden lisääntymistä nykyisestäään, mikä tarkoittaa yksilön elämänhallinnan, joustavuuden ja valinnanvapauden lisääntymistä. Nämä ovat myös avainsanoja, joiden kautta lähestyn aihetta. Yksilön ei haluta suomalaisessa poliittisessa ilmapiirissä kokonaan irrottautuvan esimerkiksi työnteosta, jota pidetään edelleen keskeisenä osana ihmisten elämää. Sen sijaan aineistossa korostuu kaikkien elämän osa-alueiden joustavampi yhdistely, jossa työn odotetaan edelleen olevan yksi osa.

Asiakirja- ja puolueohjelma-aineiston vapauskäsitys tulee lähelle sitä, mitä Anita Mattila (2001, 36–38) tarkoittaa duaalitaloudella ja Osmo Lampinen ja Osmo Soininvaara (1980, 150–163) puolestaan pehmeällä sektorilla. Perustulomainnoinnissa peräänkuulutetaan siis uudenlaista suhtautumista elämän eri aspekteihin. Valtiopäiväasiakirjoista ja puolueohjelmista on nostettavissa esille työ- ja vapaa-ajan jyrkkä erottaminen toisistaan. Näiden joustamattomuus erilaisten elämäntilanteiden ja -vaiheiden aikana vaikeuttaa oman elämän hallintaa. Keskeisenä lähtökohtana vapauden lisääntyminen -luokassa on se, että nykyisenkaltaisessa yhteiskunnassa yksilö ei ole vapaa tekemään omaa elämäänsä koskevia valintoja riippumattomasti, vaan hänen on otettava huomioon yhteiskunnan muun muassa sosiaaliturvalainsäädännön kautta asettamat rajat. Yhteiskunta odottaa yksilöiden toimivan tietyllä tavalla ja saavuttavan normaalina pidetyt elämäntavoitteet (opiskelu, työperheenperustaminen, eläköityminen) tietyssä järjestyksessä ja tietyissä ikävaiheissa. Osittain nämä vaiheet, kuten perheen perustamisen ajankohta, ovat biologisia, mutta suuren osan perustana ovat ainoastaan yhteiskunnan odotukset. Ongelma ei ole niinkään se, että yksilöt kokisivat näiden tavoitteiden olevan vastenmielisiä, kuin niiden joustamaton limittyminen toisiinsa etenkin varhaisaikuisuudessa.

Varhaisaikuisuus on poikkeavaa aikaa ihmisten elämässä, sillä tällöin yksilöön kohdistuu kaikista eniten odotuksia. Tällöin yksilön odotetaan suorittavan tutkinnon, perustavan perheen ja astuvan työelämään saman vuosikymmenen sisällä. Monet kokevat vaikeaksi näiden elämäntavoitteiden yhdistämisen ja etenkin osa naisista joutuu tekemään valinnan kahden tärkeänä pitämänsä asian välillä. Osittain tämän seurauksena pieni osa naisista on syrjäytynyt työmarkkinoilta ja ensisynnyttäjien keski-ikä on noussut korkeaksi. Vihreiden mukaan naisten osallistumista voitaisiin parantaa perustulolla, joka lisää taloudellista turvallisuutta. Puolue lisäksi toteaa lapsiperheohjelmassaan (Vihreän liiton lapsiperheohjelma 2005), että perustulo antaisi perheille edellytyksiä toteuttaa joustavia työaikaratkaisuja elämäntilanteensa ja etenkin lasten tarpeiden mukaan. Myös Vihreän liiton työelämäohjelmassa (2005) puhutaan työn ja muun elämän yhteensovittamisesta. Mahdollisuus joustaviin ratkaisuihin tulee perustulon synnyttämistä uudeltaisista työmarkkinoista ja sosiaaliturvasta sekä näiden toimivasta yhdistämisestä. Joustavuuden kaipuu ei ajoitu ainoastaan nuoruusikään, vaan myös myöhemmin elämässä tulee vastaan tilanteita, jolloin työmarkkinoilta syrjään vetäytyminen esimerkiksi oman sairauden vuoksi, tai työelämään takaisin siirtyminen lasten kasvettua olisivat toivottuja siirtoja. Eläkkeelle siirtyminen koetaan myös toisinaan liian totaalisenä ja kaivataan jotain kokoaikatyön ja eläkkeellä olemisen väliltä.

Ennen muuta Vihreät ja Vasemmisto nousivat puhumaan perustulon vapautta ja elämänhallintaa lisäävästä aspektista. Kyseisten puolueiden mielestä tulisi ottaa huomioon jokaisen ihmisen henkilökohtaiset valinnat ja taata joustava perusturva kaikkien elämänvaiheiden aikana. Elämänhallinnan lisääntymisen perustulon kautta oletetaan siirtävän ohjat yhteiskunnalta yksilölle itselleen ja antavan tälle mahdollisuuden päättää kokonaisvaltaisesti toiminnastaan (Vihreän liiton periaateohjelma: Tehtävänä reilu muutos 2006). Tällöin jokaisella on mahdollisuus elää omien yksilöllisten tarpeidensa mukaista elämää ja muokata joustavasti osallistumistaan työmarkkinoille ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

Työelämäohjelmassaan vuodelta 2005 Vihreä liitto toteaa työn merkitsevän eri ihmisille eri asioita. Yksille se on elämän keskipiste ja toisille taas vain keino ansaita rahaa muiden elämänalueiden toteuttamiseen. Puolue painottaakin vapaa-ajan ja pehmeiden arvojen korostumisen olevan merkki siitä, että taloudellisesti mahdollisessa tilanteessa osa

ihmisistä olisi valmis supistamaan osallistumistaan tuottavaan työhön. Harrastukset ja opiskelu ovat nousseet aiempaa tärkeämmiksi. Halukkuus kouluttautua uudelleen ja täydentää omaa ammattitaitoaan on etu yhteiskunnassa, joka painottaa joustavuutta ja innovatiivisuutta lähtökohtanaan. Vihreät korostavatkin perustulon mahdollistavan jatkuvan kouluttautumisen ja työmarkkinoille uudelleensijoittumisen ja pitävät tätä tärkeänä mahdollisuutena työmarkkinoilla. Kuitenkaan toivottu suunta ei ole aina siirtymä työnteosta vapaa-aikapainotteisempaan elämään, vaan myös toisensuuntaisia toiveita on havaittavissa. Vihreät tuovat työelämäohjelmassaan ilmi, että toisinaan työelämästä jo sivussa olevat kaipaavat työelämään. Perustulon katsotaan mahdollistavan myös tässä tapauksessa työnteon ja eläköitymisen yhdistämisen omien voimavarojen mukaan. Eläkeläisten ohella opiskelijat ovat ryhmä, jonka Liberaalit RP nimeää tavoiteohjelmassaan 2006 tästä vapaudesta hyötyväksi. Heille työnteon ja opiskelun yhdistäminen on mukava lisä lompakkoon sekä samalla tilaisuus solmia suhteita työmarkkinoille jo opiskeluvaiheessa.

Vihreiden mielestä vapauden lisääntyminen tuo myös tilaisuuden käyttää aikaa oman mielekkään elämäntavan etsimiseen. Nuoret, ja mikseivät vanhemmatkin, hyötyvät siitä, että saavat kaikessa rauhassa etsiä itselleen sopivaa koulutusalaan tullen etsintäaikanaan toimeen perustulolla tai sen ja töiden yhdistelmällä. Kokeilemalla voi löytyä se oma ala, johon on resursseja ja motivaatiota panostaa niin opiskelun kuin sitä seuraavan uran aikana. Alanvaihto ei ole missään elämänvaiheessa poissuljettu vaihtoehto. (Vihreän liiton puolueohjelma 1990, Vihreän liiton puolueohjelma 1994.)

Tiivistämällä vapauden lisääminen -kategorian keskeisimmän sisällön voidaan todeta, että aineiston perustulon uskotaan vapauttavan ihmiset toimimaan haluamillaan sektoreilla valitseminaan ajankohtana ja täten säätelemään omaa elämäänsä ilman suuria rajoituksia. Tuloksena on lisääntynyt elämänhallinta, joustava osallistuminen työmarkkinoille sekä valinnanvapauden korostuminen. Täten siis sektoraalinen duaalitalous (elämäntapojen ja -arvojen eriytyminen) että temporaalinen duaalitalous (työn ja vapaa-ajan vuorottelu) ja niiden välisten erojen kaventuminen sekä joustavuus suhteessa toisiinsa tulee aineistossa selkeästi esille ja sen perusteella puoltaa perustuloa toimeentulon perustana. Perustulon todetaan tuovan yhteiskuntaan aitoa vapautta, jolloin jokainen saa päättää

henkilökohtaisesti oman elämänsä suuntaviivoista ja kokea silti samalla olevansa tasavertainen yhteiskunnan jäsen.

5.7 Sapattivapaa – työn jakamista perustulohengessä tai ilman

Sapattivapaa on järjestelmä, joka voidaan toteuttaa perustulohengessä. Ollessaan sapattivapaalla, siis työstä sivussa, henkilö saisi perustuloa toimeentulon turvaamiseksi. Järjestelmä voidaan toteuttaa myös ilman perustuloa, jolloin sapattikaudella saisi jotain muuta korvausta. Aineistossani sapattivapaata esitettiin jälkimmäisellä tavalla eli sitomatta sitä perustuloon. Järjestelmää koskevat maininnat ovat kuitenkin tarkastelun kohteena sapattivapaan mahdollisten perustuloyhteyksien vuoksi (esim. Uotila ja Uusitalo 1984).

Sapattivapaasta keskusteltiin 1980- ja 1990-luvuilla painopisteen sijoituessa varhaisempaan vuosikymmeneen. Keskustelua käytiin niin valtiopäiväasiakirjoissa kuin puolueohjelmissakin. Valtiopäiväasiakirjoissa sapattivapaasta esitettiin konkreettisempiakin ehdotuksia, kun taas puolueohjelmissa järjestelmä sai vähemmän huomiota. Asiakirjoissa ehdotettiin asian järjestämisen tutkimista ja raha-asia-aloitteille perinteiseen tapaan myös rahoituksen myöntämistä järjestelmän kokeilemiseksi ja kehittämiseksi. Kuten muutkaan perustuloa koskevat aloitteet, eivät nämä koskaan päässeet kokeiluvaiheeseen saakka.

Sapattivapaalla tarkoitetaan siis järjestelmää, jossa työntekijä on oikeutettu sovituin väliajoin siirtymään syrjään työelämästä. Vapaan käyttötarkoitusta ei ole määritelty, vaan jokainen sapattivapaalla oleva saa itse päättää ajankäytöstään. Sapattivapaata käsittelevissä aineiston aloitteissa (RA 123/1988, KK 315/1984) todetaan työn ulkopuolisten elämän osa-alueiden nousseen tärkeiksi. Aloitteissa uskotaan ihmisten kokevan harrastamisen, opiskelun ja itsensä toteuttamisen aiempaa mielekkäämmäksi, ja sapattivapaan esitetään vastaavan tähän arvojen muutokseen. Puolueiden ohella myös julkishallinto, ay-liike ja tutkijat ovat ilmaisseet kiinnostuksensa järjestelmää kohtaan ja näiltä löytyisi myös halua tutkia sapattivapaan toteuttamismahdollisuuksia (RA 123/1988).

Aineistossa uskotaan sapattivapaan tarjoavan ratkaisuja myös osaan työmarkkinoiden ongelmista. Tärkeimpänä ja yleisimmin esiintyvänä perusteena järjestelmän puolesta käytettiin sen työllisyyttä edistyvää vaikutusta. Arvion mukaan järjestelmän piirissä

saattaisi parhaimmillaan tulla noin 100 000 työssäkäyvää. Jos järjestelmää hyödynnetään tehokkaasti ottamalla jokaisen tilalle työtä vailla oleva henkilö, on työttömyyttä vähentävä vaikutus huomattava. (RA 123/1988.) Sapattivapaajärjestelmä siis lyhentää kokonaistyöaikaa, mitä pidetään työn jakamisen perustana. Asiakirjan KK 315/1984 mukaan sapattivapaalla on muitakin vaikutuksia kuin työllisyyden lisääntyminen. Työelämästä irrottautumisen arvioidaan lisäävän yksilöiden jaksamista ja siten myös työn tuottavuutta. Toinen asiakirjassa esitetty tavoite koskee suomalaisen yhteiskunnan kehittymistä demokraattiseksi ja tasa-arvoiseksi koulutusyhteiskunnaksi. Demokraattisuudella ja tasa-arvoisuudella viitataan yhtäläisiin mahdollisuuksiin tehdä työtä ja viettää vapaata. Koulutusyhteiskunnalla taas tarkoitetaan sapattivapaan kouluttautumismahdollisuuksia lisäävää piirrettä.

Asiakirja- ja puolueohjelma-aineisto siis jakavat suurelta osin Jaakko Uotilan ja Paavo Uusitalon (1984) näkemyksen sapattivapaasta ja sen yhteiskunnallisista vaikutuksista. Tämäkin tarjoaa muiden ohella esimerkin siitä, kuinka liukuva on loppujen lopuksi raja perustulon ja muiden toimeentuloturvan järjestelmien välillä. Uotilan ja Uusitalon kannattaessa sapattivapaata perustulojärjestelmän muotona, aineistossani se esiintyy työvoimapolitiittisena keinona jakaa työtä ja lisätä oikeudenmukaisuutta yksilöiden välillä. Uotila ja Uusitalo tosin uskovat perustulopohjaisella sapattivapaalla olevan myös muita perustulolle tyypillisiä vaikutuksia, jotka eivät aineistossani esiintyneet. Heidän mielestään sapattivapaa voi myös edistää kansanterveyttä, sekä lisätä luovia ideoita ja epävirallisen talouden tuotosta. Uotila ja Uusitalo käyttävät myös elämänhallinnan lisääntymistä perusteena sapattivapaalle. Tätä tyypillisesti perustulon puolesta esitettyä perustetta ei myöskään löytynyt aineistostani. (Emt.)

Sapattivapaan toteuttamismahdollisuuksiin suhtaudutaan aineistossani varauksella. Kirjalliseen kysymykseen (KK 325/1984) vastannut työministeri Urpo Leppänen uskoo sapattivapaajärjestelmään työajan lyhentäjänä ja työttömyyden vähentäjänä, mutta epäilee sen laajamittaista toteuttamista kustannusten vuoksi. Järjestelmän kokonaiskustannukset saattaisivat olla 3 miljardia. Joitakin satoja miljoonia tosin säästettäisiin työttömyyskorvauksissa ja muissa menoissa. Ministeri Leppänen toteaa myös, että jos kuluissa säästetään tinkimällä loman ajalta maksettavasta korvauksesta, vaikuttaa se sapattivapaan käyttöön. Tällöin järjestelmän käyttäjät todennäköisesti löytyvät parhaiten

koulutettujen ja jo toimeentulonsa turvanneiden joukosta. Tässä tapauksessa järjestelmä ei suoriutuisi tehtävästään jakaa työtä ja edistää tasa-arvoa kovinkaan onnistuneesti. Sapattivapaajärjestelmän esteet vaikuttavat siis olevan osittain samoja kuin perustulon (esim. Arajärvi 2003; Kopra 2007).

5.8 Yhtenäinen perusturva – perustuloa vai ei?

Myös perustulon kaltaisia järjestelmiä koskevien mainintojen esittely on mielestäni oleellista. Ne kertovat aineistoni rajaamisen periaatteista sekä rajanvedosta perustulon ja yhtenäisen toimeentuloturvan välillä.

Yhtenäinen perusturva -keskustelu ajoittuu 1970-, 1980- ja 1990- luvuille niin, että keskustelu oli vilkkaampaa varhemmin ja vaimeni 1990-luvulle saavuttaessa. 2000-luvulla aiheesta ei keskusteltu lähes lainkaan. Yhtenäisen perusturvan kannatus ei vaikuta riippuvan poliittisesta ryhmittymistä. Lähes kaikki puolueet tuovat esiin näkemyksiä perustoimeentuloturvan tai vähimmäisturvan puolesta. Varsinaista perustuloa kannattaa sen sijaan harvemmat.

Yhtenäinen perusturva jakaa saman lähtökohdan sosiaaliturvan eheyttämisen ja reiluuden vaatimusten kanssa: Sosiaaliturvajärjestelmää pidetään liian hajanaisena, väliinputoamisen mahdollistavana sekä turhan byrokraattisena. Lisäksi järjestelmän ei katsota poistavan köyhyyttä tarpeeksi tehokkaasti. Nämä kaksi aspektia tulivat esiin jokaisessa yhtenäistä perusturvaa käsittelevässä maininnassa. Sen sijaan muita näkemyksiä ei esitetty, mikä erotti yhtenäisen perusturvan perustuloargumenteista, jotka olivat huomattavasti moninaisempia.

Toinen erottava tekijä on kohderyhmä. Perustulon olennainen piirre on sen universaalius eli maan kaikkien asukkaiden kuuluminen järjestelmän piiriin ilman ehtoja. Yhtenäisessä perusturvassa pyritään kyllä lisäämään kattavuutta paikkaamalla aukot ja toimimalla yhden luokun periaatteella. Muutoksista huolimatta yhtenäisen perusturvan piiriin kuuluvat samat henkilöt kuin nykyisessäkin järjestelmässä eli sosiaaliturvaetuuksiin oikeutetut. Työntekijät ovat siis ansiosidonnaisia etuuksia lukuunottamatta järjestelmän ulkopuolella. Toisin sanoen tarveharkinta halutaan säilyttää, vaikka etuuksien hakeminen onkin aikaisempaa helpompaa ja kaikki hakijat saavat samansuuruisia etuuksia. Työntekijät on otettu osassa

asiakirjoja huomioon ehdottamalla verottoman minimitulon luomista, jolloin jokaiselle työntekijälle turvattaisiin työn kautta toimeentulo (esimerkiksi TA 534/1981). Yhdistettynä perusturvauudistus sekä verottoman minimitulon luominen menevät lähelle perustuloa, mutta järjestelmien ollessa erilliset ei varsinaisesta perustulosta voi puhua. Aineistoni luokittelussa olen siis pitänyt tiukasti kiinni siitä, että kaikki ihmiset ovat saman järjestelmän piirissä.

5.9 Oikeudenmukaisuus aineistossa

Kuten totesin kappaleessa 5.1, oikeudenmukaisuus esiintyy aineistossa abstraktina käsitteenä, joka vaikuttaa kytkeytyneen tiiviisti muihin perustuloargumentteihin. Tässä kappaleessa selvennän aineistossa esiintyvää väitettä oikeudenmukaisuuden lisääntymisestä perustuloyhteiskunnassa.

Suomalaista poliittista perustulokeskustelua voidaan tarkastella pyrkimyksenä oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan. Olli Kangas (2006) on pohtinut John Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian käyttöä hyvinvointivaltiotutkimuksessa ja toteaa artikkelissaan teorian sopivan tähän yleisellä tasolla. Tästä huolimatta teoriaa ei ole hyödynnetty merkittävästi sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa. (Emt., 66–91.) Sovellan teoriaa seuraavaksi tarkastelllessani aineistoani oikeudenmukaisuuden valossa.

Rawlsin (1973) oikeudenmukaisuusteoria pohjautuu yhteiskuntasopimukseen, jonka järkevät ihmiset solmisivat keskenään, jos eivät tietäisi mihin asemaan yhteiskunnassa he itse joutuvat. Todennäköisyys päätyä parhaassa asemassa olevien valikoituun joukkoon on pienempi kuin joutuminen huono-osaisimpien asemaan. Järkevintä on siis luoda myös huonoimmassa asemassa olevien tilanne sellaiseksi, että se on omalla kohdallakin hyväksyttävissä. Rawls kuvaa tätä alkutilannetta käsitteellä tietämättömyyden verho. Hänen mukaansa kuvatussa alkutilanteessa ihmiset sopivat kahdesta asiasta. Ensimmäiseksi on sovittava vapausoikeuksista, jotka on taattava kaikille mahdollisimman suuriksi. Tämä on määräävä periaate suhteessa muihin. Yhteiskunnallista jakoa koskeva toinen periaate jaetaan kahteen osaan, jotka ovat heikko-osaisten ihmisten auttaminen ja yhteiskunnallisten eroja tuottavien instituutioiden avoimuus. Heikko-osaisten asema liittyy niin sanottuun eroperiaatteeseen eli yhteiskunnalliset erot ovat hyväksyttäviä ainoastaan

siinä tapauksessa, että ne koituvat kaikkien eduksi. Yhteiskunnallisten instituutioiden avoimuudella taas tarkoitetaan kaikkien yhtäläisiä mahdollisuuksia hyötyä näistä instituutioista asemansa parantamiseksi. Koulutus on esimerkki tällaisten instituutioiden toiminnasta. Tällöin kukaan ei ole tuomittu syntymässään huono-osaisuuteen, vaan jokainen pystyy tahtoessaan kohoamaan siitä pois. (Emt.)

Kuinka sitten oikeidenmukaisuusteoria sopii yhteen aineistossani käsitellyn perustulotuloaateen kanssa? Rawlsin ensimmäisen teesi koski vapausoikeuksia. Valtiopäiväasiakirjoissa ja puolueohjelmissa vapauden lisääminen -kategoria tähtää Rawlsin esittämien vapausoikeuksien lisäämiseen, vaikkei niitä aseteta tärkeimmäksi tavoitteeksi. Perustulomallista riippuu, millaisina vapausoikeudet voisivat toteutua yhteiskunnassa. Täysi perustulo maksimoisi nämä oikeudet antamalla ihmisten valita vapaasti elämäntyyliinsä. Osittainen perustulo vaikuttaa kuitenkin olevan tavoitellumpi malli, ja tällöin on arveltu vapauden lisääntyvän entisestään tarveharkinnan ja byrokratian vähenemisen kautta. Velvoittavuus kuitenkin säilyisi jollakin tasolla. Vapausoikeuksien toteutuminen riippuu myös siitä, päädytäänkö perustuloon vai johonkin kansalaispalkkatyyliin malliin, joita esimerkiksi kokeilualoitteissa on esitetty (esim. LA 72/1998, LA 138/1999, RA 806/1989, TA 264/1998, TA 587/1999, TPA 78/2000). Tällöin ihminen ei vapaudu työstä täysin, tosin myös kansalaispalkkamalleissa pyritään kansalaisen status erottamaan palkkatyöläisen statuksesta. Perustulomallista siis riippuu, kuinka laajasti Rawlsin vapausoikeudet toteutuvat perustuloyhteiskunnassa. Mallista riippumatta vapausoikeuksien lisääntyminen järjestelmän kautta vaikuttaa kuitenkin todennäköiseltä.

Toista kohtaa eli eroperiaatetta Olli Kangas (2006) on tutkinut vertailevalla tutkimusasetelmalla. Verratessaan eri maita havaitun eriarvoisuuden ja alemman tulokymmenyksen tulotason perusteella hän tulee tulokseen, joka osoittaa eroperiaatteen toimimattomuuden hyvinvointiyhteiskunnissa. Siellä, missä erot ovat suuret on huono-osaisimpien asema heikompi kuin tulonjaon ollessa tasaisempaa. Vaikuttaa siis siltä, etteivät suuret tuloerot koituisi kaikkien hyödyksi. (Emt., 81–91.) Rawls (1973) ei usko täysin tasatun tulonjaon tehokkuuteen, sillä se ei kannusta ihmisiä pyrkimään eteenpäin. Jos John Rawls on oikeassa, tulojen tasaaminen yhdistettynä järjestelmään, joka kannustaa yhteiskunnallisen hyvän kartuttamiseen, on sekä tehokkain tapa turvata kaikkien ihmisten

asema että myös oikeudenmukainen (Kangas, 2006, 66-91). Aineistossa esitellyllä perustulolla pyritään tähän. Useimmissa ehdotuksissa kannatetaan nimenomaan perustuloa tai kansalaispalkkaa tai -tuloa, jolloin jokainen kuuluisi järjestelmän piiriin. Tämä on kaikkien kannalta hyväksyttävämpää kuin osassa ehdotuksia kannatettu negatiivinen tulovero, joka kohdistuisi vain pienituloisiin. Vaikka lopputulos negatiivisella tuloverolla ja perustulolla on sama, niin suoraan jokaisen tilille maksettavaa perustuloa pidetään hyväksyttävämpänä. Joka tapauksessa perustulon uskotaan tasaavan tuloja ja lievittävän köyhyyttä paremmin kuin nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä (esim. TA 1009/1987, TA 1364/1991, Keskustan Kestävän työllisyyden ja yrittäjyyden yhteiskunta 1994). Perustuloon usein liitettyä tasaveroa pidetään rahoituksen kannalta välttämättömänä ja myöskin oikeudenmukaisena toimenpiteenä. Vihreiden tekemien laskelmien mukaan perustulon ja tasaveron yhdistelmästä olisi asemasta riippumatta ihmisille enemmän hyötyä kuin haittaa, vaikka hyödyn suuruus vaihteleekin. Yli puolet suomalaisista kuitenkin hyötyisi järjestelmästä. (Vihreä perustulomalli 2007.) Perustulo ei kuitenkaan pyri täysin tasaiseen tulonjakoon, joten sitä voi kutsua myös kannustavaksi järjestelmäksi. Aineistossa kannustavuuden katsotaan lisäksi liittyvän työn ja perustulon yhteensopivuuteen. Etenkin vihreät pitävät tätä merkittävänä muutoksena suhteessa nykyisiin olosuhteisiin. Kun aineistoa luetaan Rawlsin eroperiaatteen valossa uskotaan perustulon lisäävän yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta.

Rawlsin kolmas periaate koskien eroja tuottavien instituutioiden avoimuutta ei liity yhtä tiiviisti perustulojärjestelmään kuin kaksi aiempaa periaatetta. Se koskee ennemminkin hyvinvointivaltion järjestämiä palveluita kuten koulutusta, jonka kautta yksilöt voivat parantaa asemaansa. Peruskoulu on pakollinen kaikille Suomessa asuville, joten tältä osin periaate toteutuu hyvin. Samoin lähes jokainen jatkaa opiskeluaan joko lukiossa tai ammattioppilaitoksessa. Perustulon kuitenkin katsotaan liittyvän korkeakoulutukseen sekä koulutuksen myöhempään täydentämiseen. Asiakirjoissa ja ohjelmissa esiteltiin sapattivapaata ja kansalaislomaa, joita voi muiden vaihtoehtojen ohella käyttää kouluttautumiseen. Vihreät myös mainitsivat puolueohjelmissaan perustulon mahdollistavan elinikäisen oppimisen joustavasti työelämän lomassa. Perustuloa puolletaan siis myös yhteiskunnalliseen liikkuvuuteen liittyvistä syistä.

Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian avulla on siis mahdollista eritellä aineiston oikeudenmukaisuusmainintoja, jotka vaikuttivat kytkeytyvän tiiviisti perustuloteemoihin. Oikeudenmukaisuusteorian käsitteet soveltuvat tutkimaan sosiaali- ja työpolitiikan sekä vapauden teemojen yhteydessä esitettäviä väitteitä oikeudenmukaisuudesta. Sen sijaan ympäristö- ja aluepoliittisten perustuloteemojen liittäminen teoriaan on väkimmäisempää, vaikkakaan ei mahdotonta. Näihin teemoihin oikeudenmukaisuuden käsite yhdistettiin myös aineistossani harvoin. Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian vapausoikeuksien, heikko-osaisten aseman maksimoinnin ja yhteiskunnallisia eroja tuottavien instituutioiden avoimuuden kautta eriteltynä perustuloyhteiskunnan uskotaan aineistossa olevan oikeudenmukaisempi kuin nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä. Käsitteen oikeudenmukaisuus käyttäminen aineistossa vaikuttaa siis tästä näkökulmasta perustellulta.

6 SUOMALAISEN POLIITTISEN PERUSTULOKESKUSTELUN ERITYISPIIRTEET

Esiteltyäni yleisimmät kotimaisessa poliittisessa perustulokeskustelussa käytetyt argumentit lähdän erittelemään muita tälle keskustelulle ominaisia piirteitä sekä kolmen vuosikymmenen aikana keskustelussa tapahtuneita muutoksia.

6.1 Poliittisen perustulokeskustelun käynnistyminen 1980-luvulla

Perustulokeskustelu käynnistyi siis Suomessa Samuli Parosen avaamana ja alkoi hiljalleen vuosikymmenen kuluessa lisääntyä (Ilkkala 2007). Perustulosta ei kuitenkaan puhuttu valtiopäiväasiakirjoissa ennen vuotta 1983 ja puolueohjelmiin aihe ilmaantui vuonna 1986. Markku Ilkkala (2007) selittää keskustelun myöhäistä avautumista hyvinvointivaltiollisella tilanteella. Ilkkalan mukaan perustuloa ei keskustelussa tässä vaiheessa huomioitu realistisena poliittisena vaihtoehtona, sillä hyvinvointivaltio oli laajenemisen vaiheessa ja yleisesti uskottiin sen kykyyn ratkaista sosiaalipoliittiset ongelmat. (Emt., 14.) Aineistossa Ilkkalan toteamusta tukee ehdotusten lisääntyminen 1990-luvulle saavuttaessa ja vuosikymmenen alussa, sillä se ajoittuu yksin hyvinvointivaltion täydellistymisen ja kasvun pysäyttämisen kanssa (Julkunen 2001, 61–63). Vastaavalla tavalla aiemmin vuosisadalla keynesiläisyys syrjäytti perustuloehdotukset anglosaksisissa maissa käydyissä keskusteluissa (Ylikahri 2007). 80-luvun keskustelulle oli tyypillistä myös kansalaispalkan ja -tulon käsitteiden käyttäminen termin perustulo kustannuksella. Asiakirjoissa ei kuitenkaan ole korosteta kansalaispalkkamallille tyypillisiä piirteitä. Syynä tähän on perustulotermin vakiintuminen käyttöön vasta 1990-luvulla. Termiä oli markkinoimassa käyttöön ainakin Ilpo Lahtinen (1992), joka suosi sitä muiden käsitteiden kustannuksella termin neutraaliuden vuoksi.

1980-luvulla valtiopäiväasiakirjoissa käytiin vilkasta keskustelua. Puolueen mukaan tarkasteltuna keskusteluun osallistui kansanedustajia useammasta puolueesta kuin myöhemmillä vuosikymmenillä. Mukana olivat SDP, Kokoomus, Kristillisdemokraatit, SKDL ja Keskusta. Lisäksi kaksi asiakirjaa syntyi puolueiden välisen yhteistyön tuloksena. Eriteltäessä valtiopäiväasiakirjojen puoluejakaumaa on huomioitava aloitteiden tekemisen

lähtökohdat: yksittäisellä kansanedustajalla on oikeus tehdä aloitteita, mutta hänen ei voi suoraan katsoa edustavan puolueen yhteistä kantaa (Nousiainen 1998). Täten perustuloihkeisten valtiopäiväasiakirjojen puoluejakaumaa ei voi suoraan verrata jakaumaan puolueohjelmissa, jotka puolestaan ovat rakennettu puolueen julkilausutun yhteisen kannan pohjalta. Esimerkiksi Kokoomus, SDP ja Kristillisdemokraatit eivät ole tunnustautuneet perustulon kannattajiksi, vaan ennemminkin esittäneet kriittisiä lausumia järjestelmää kohtaan. Valtiopäiväasiakirja-aineisto toimiikin hyvänä esimerkkinä siitä, että puolueiden sisällä perustuloon on suhtauduttu ristiriitaisesti ja että perustuloa voidaan kannattaa erilaisista ideologisista lähtökohdista käsin. Esimerkiksi SDP ja Kokoomus poikkeavat perusideologialtaan paljon toisistaan (Emt., 78–87). 1980-luvulla perustulon käyttöönottoa perusteltiin useista lähtökohdista, joista sapattivapaa ja vapauden lisääminen olivat aikakaudelle tyypillisiä. Sapattivapaasta ei valtiopäiväasiakirjoissa puhuttu enää myöhemmillä vuosikymmenillä, ja perustuloa vapauden lisääntymisen kannalta lähestyttiin vain kerran 2000-luvulla. Erot eivät kuitenkaan ole todella merkittäviä, sillä kumpaakin kategoriaa koskevia mainintoja tehtiin 80-luvulla vain neljä kappaletta.

Puolueohjelmissa 80-luvun perustulokeskustelu käynnistyi kolmen puolueen voimin ja neljällä ohjelmalla. Nämä puolueet olivat SKDL, Keskusta ja Vihreä liitto. SKDL:n linjaa jatkoi myöhemmin Vasemmistoliitto ja Keskustakin pysyi aktiivisesti mukana vielä 1990-luvulla. Vihreistä sen sijaan vuosien kuluessa kehittyi aktiivisin perustulon puolustaja Suomen poliittisessa järjestelmässä. Perustulosta puhuminen oli tällöin kuitenkin vielä vaisua, mikä ilmenee niin keskusteluun osallistuneiden puolueiden määrän kuin perustulomainintojen vähyden perusteella. Keskustelun sisältö oli myös yksipuolista.

1980-luvulla esitettiin varsinaisten perustuloehdotusten ohella joukko perustulon kaltaisia ehdotuksia. Näille oli perustulosta poiketen tyypillistä keskittyminen ainoastaan köyhyyden ehkäisyyn ja sosiaaliturvan ongelmiin. Ehdotukset poikkesivat perustulosta myös kattavuuden suhteen: kaikkia kansalaisia ei sisällytetty automaattisesti automaattisesti järjestelmän piirissä. Nämä vähimmäisturvan, yhtenäisen sosiaaliturvan tai perustoimeentuloturvan nimekkeen alla kulkevat aloitteet ovat esimerkkinä perustulon ja muiden sosiaaliturvajärjestelmän vaihtoehtojen samankaltaisuudesta. Erottavana tekijänä saattaa esimerkiksi olla kattavuus tai tarveharkinnan säilyttäminen. Merkille pantava asia on se, että yhtenäinen perusturva sai kannatusta useammasta puolueesta. Voidaan sanoa,

että toisin kuin perustulo yhtenäinen perusturva ei leimaantunut marginaalisten ryhmien epärealistiseksi aloitteeksi. Perustulon kaltaisia ehdotuksia tehtiin eniten 1980-luvulla ja ne vähenivät huomattavasti uudelle vuosikymmenelle siirryttäessä kadoten kokonaan aineistosta 2000-luvulla.

6.2 Perustulokeskustelun huipentuminen 1990-luvulla

Markku Ilkkala (2007) kirjoittaa, että 1990-luvulla perustulo oli esillä julkisessa keskustelussa, mutta poliitikot edelleen hyljeksivät aihetta. Aineistoni tukee Ilkkalan ensimmäistä väitettä, mutta kumoo ainakin osittain toisen. Joukko puolueita ja kansanedustajia seisoo perustuloaateen takana, vaikka heidän joukossaan ei olekaan politiikan kärkihahmoja. Tämä näkyvien mediahahmojen poissaolo on varmasti Ilkkalan väitteen taustalla. 1990-luku hahmottuu perustulokeskustelun elinvoimaisimmaksi vuosikymmeneksi niin mainintojen kuin asiakirjojen määrän perusteella. Eduskunnassa perustuloaloitteita tehtiin suunnilleen saman verran kuin edelliselläkin vuosikymmenellä. Aloitteiden tekijöiden puoluejakauma supistui vuosikymmenen vaihtuessa siten, että aihetta pitivät esillä ainoastaan Vasemmistoliiton ja Keskustan edustajat. 1990-luvun asiakirjoissa perustulo näyttää siis vakiintuneen tiettyjen ryhmittymien ajamaksi uudistukseksi. Anttosen ja Sipilän (2000) mukaan kyseisellä vuosikymmenellä tapahtui arvomaailman muutos koskien ihmisten oikeuksia ja velvollisuuksia. Anteliaana pidettyä sosiaaliturvaa alettiin kyseenalaistaa ja laman varjolla suoritettiin leikkauksia etuuksiin. Uusia käsitteitä kuten kannustavuus otettiin käyttöön ja ihmisten vastuuta itsestään alettiin korostaa aiempaa enemmän. Laman aikoihin paradoksaalista olikin, että ihmisten työmoraalia kyseenalaistettiin samalla kuin työtä oli tarjolla ainoastaan osalle halukkaista. (Emt., 89–96.) Yleisen ilmapiirinmuutos on varmasti osaltaan ollut vaikuttamassa perustulon kannattajien joukon supistumiseen, sillä järjestelmän ideologia on vastoin Anttosen ja Sipilän mukaan valloilla ollutta yleistä ajatusmallia (Emt.).

Aloitteiden sisällöissä tapahtui pieniä muutoksia uudelle vuosikymmenelle tultaessa. Sapattivapaata ja yhtenäistä perusturvaa koskevan keskustelun hiljentyessä uusina teemoina nousivat esiin alue- ja ympäristöpolitiikat. Näihin liittyvät perustelut olen ryhmitellyt maaseudun säilyttäminen elinvoimaisena ja perustulo ekologisen

talousjärjestelmän luomisen tukena -kategorioiden alle. Maaseudun ongelmia käsiteltiin niin valtiopäiväasiakirjoissa kuin puolueohjelmissakin. Taustaa aiheen ilmestymiseen keskusteluun antaa osaltaan Heikki A. Loikkasen ja Juho Saaren (2000) esittämä kuvaus 1990-luvun laman jälkeisestä valikoivasta kasvusta, jota kerroin luvussa 5.4.1. Jo ennen lamaa kasvu oli keskittynyt teollisuusalueiden sijasta pääasiassa yliopistokaupunkeihin, mutta laman jälkeen se kohdistui tätäkin rajoitetummalle alueelle, jolloin pääkaupunkiseudun lisäksi ainoastaan muutama muu alue kasvatti väestöään. Samalla työpaikat keskittyivät entistä useammin kyseisille alueille. Tämä on herättänyt huolta myös puolueissa ja kansanedustajissa, sillä aineistossa pelätään seutujen autioituvan elinolojen heikentymisen seurauksena. Työpaikkojen keskittyessä tietyille alueille asukkaiden ainoiksi vaihtoehdoiksi jäävät työn perässä muuttaminen tai työttömyyden hyväksyminen osaksi elämää. Vihreiden puolueohjelmissa tuodaan esille, että palvelujen lakkauttaminen syrjäisemmillä seuduilla vaikeuttaa myös elinmahdollisuuksia maaseudulla. Näistä lähtökohdista perustulolla on haettu ratkaisua maaseudun ongelmaan, joka siis valtiopäiväasiakirjoissa ja puolueohjelmissa on tunnustettu huomioita ja toimenpiteitä ansaitseväksi ongelmaksi 1990-luvulla.

Vihreä liitto kytkee ainoana puolueena perustulon ympäristöongelmien ratkaisuun puolueohjelmissaan. Ympäristöongelmien käsittelemisellä puolueohjelmissa on pitkä historia, mutta suomalaisessa keskustelussa vihreät kytkivät sen ensimmäisenä sosiaaliturvaan. Puolue toi näkökulman esille 1990-luvulla eli hieman sen jälkeen kun puolue oli ilmaissut kannattavansa perustuloa. Perustulon ja ekologiseen talousjärjestelmään siirtymisen suhde ei ole kovinkaan suoraviivainen, kuten luvussa 5.5.1 kirjoitin. 2000-luvulla nämä vaikuttavatkin irtautuneen toistaan: Vihreä verouudistus kytkeytyy perustulon rinnalla erityisesti työllisyyden edistämiseen, jolloin siis perustulon rahoittaminen verouudistuksella on jäänyt syrjempään. Vihreiden perustulomalleissa (esimerkiksi vuoden 2007 malli) perustulon rahoitukseen edelleen kytketään ympäristöverot. Perustuloa ei siis ole irrotettu ympäristöongelmista, vaikka erkaantumisesta onkin näyttöä aineistossa.

1990-luvulla valtiopäiväasiakirjoissa siirryttiin aiempaa konkreettisempiin perustulaloitteisiin. Jo 80-luvulla esitettiin aloite perustulokokeilun käynnistämiseksi rajatulla alueella (RA 806/1989), mutta 90-luvulla kaikki asiakirjat olivat yhtä lukuun

ottamatta tällaisia aloitteita. Kokeilut kulkivat muun muassa nimillä kansalaistulo, -palkka tai -työaloite. Näissä painotettiin työsuoritusta tulon saamisen ehtona ja vaihtoehtona kokeiluun osallistumiselle alueella asuvalla työttömällä henkilöllä oli jäädä perinteisen työttömyysturvan varaan. Kokeilut ehdotettiin sijoitettavaksi Itä- ja Pohjois- Suomen syrjäisiin työttömyyskuntiin, eli nämä aloitteet liittyvät maaseudun ongelmien teemaan. Lisäksi ehdotukset liittyvät huoleen työttömyyden tasosta, sillä kokeilujen avulla uskottiin voitavan vähentää työttömyyttä alueellisesti. 90-luvun suurtyöttömyys ei näy aineistossa vielä tuolloin, eli perustulolla ei haeta ratkaisua työttömyysongelmaan sen useammin kuin 1980-luvullakaan (työttömyydestä esim. Karisto ym. 1998). Kokeilualoitteiden synnyttämä keskustelu on osittain luettavissa aineistosta. Työministeriön tyrmättyä kansalaistyökokeilun (KK 98/1998) vaati Keskustan Anu Vehviläinen ministeriöltä selvitystä asiasta. Vastauksessaan työministeri Liisa Jaakonsaari vetoaa ihmisten tasavertaisuuteen asuinpaikasta riippumatta, jonka hän katsoo olevan este tällaisille kokeiluille. Jaakonsaaren mukaan kokeilujen käynnistäminen vaatii lakialoitteen vaikutusten tutkimista suhteessa kansalaisten perusoikeuksiin ja lain säätämisyjärjestykseen. Myöhemmässä 2000-luvulla esitetystä Tarja Cronbergin johtamassa perustoimentulokokeilualoitteesta (LA 149/2004) todetaan tämän perustelun olevan jo vanhentunut erilaisten kokeilujen käynnistyttyä. Aloite kuitenkin raukesi valiokuntakäsittelyssä, eikä perusteluja raukeamiselle esitetty.

Perustulon esiintyminen puolueohjelmissa lisääntyi huomattavasti 1990-luvulle tultaessa. Perustuloa ei enää pidetty ratkaisuna yhteen tarkkarajaiseen ongelmaan, vaan sen vaikutukset ulotettiin useaan epäkohtaan. Kun valtiopäiväasiakirjoissa perustuloaloitteita tehneiden puolueiden määrä oli suurimmillaan 1980-luvulla, puolueohjelmissä näin oli 1990-luvulla. Uusina puolueina aiheen ottivat ohjelmaansa Liberaalit, Nuorsuomalainen puolue sekä SKDL:n seuraaja Vasemmistoliitto. Myös Perussuomalaiset ovat ohjelmissaan tuoneet esille kiinnostuksensa kansalaispalkkajärjestelmään. Perustulosta puhuttiin kaikissa ohjelmatyypeissä periaateohjelmien ollessa kuitenkin vallitsevin.

Olavi Borgin (1995) mainitsemia syitä puolueohjelmien kirjoittamiseen voidaan käyttää selityksenä yritettäessä avata perustulon ilmaantumista useisiin ohjelmiin 1990-luvulla. Vuosikymmenellä tapahtui taloudellisia ja sosiaalipoliittisia murroksia, joiden merkitystä ei tule vähätellä. Borg nimittäin mainitsee yhtenä tärkeimpänä syynä ohjelmien

kirjoittamisille yhteiskunnallisen murroksen. Lama ja siirtyminen Julkusen (2001) sanoin jälkiekspansiiviseen hyvinvointivaltioon on saanut niin tutkijat, poliitikot kuin virkamiehetkin miettimään hyvinvointivaltion kohtaloa ja mahdollisia uusia suuntia. Ohjelmia kirjoitettiin 1990-luvulla paljon ja olosuhteet tarjosivat puolueille mahdollisuuden sulauttaa perustulo ohjelmaansa. Kannustustaktisilla syillä on saattanut olla myös vaikutusta perustulon päätymisessä ohjelmiin. Etuuksien karsimisen ja leikkauksen ilmapiirissä sekä yleisen ajatusmallin muuttuessa ihmisiä velvoittavammaksi perustulosta puhuminen todennäköisesti suuntautui hedelmällisempään maaperään kuin hyvinvointivaltion kasvun kaudella. Nämä syyt varmasti vain raapaisevat pintaa pohdittaessa perustulon ilmestymistä puolueiden ohjelmiin 1990-luvulla, mutta tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman asiaan. Puolueiden omia ideologisia lähtökohtia ei myöskään saa väheksyä, vaan ne täytyy ottaa huomioon tulkintoja tehtäessä.

Puolueohjelmissa keskusteltiin samoista teemoista kuin valtiopäiväasiakirjoissakin eli esillä olivat niin sosiaalipoliittiset, työpoliittiset, aluepoliittiset ja vapautta käsittelevät teemat. Ympäristöpolitiikanhan totesin jo yllä olevan puolueohjelmiin keskittynyt 1990-luvun teema. Mainintojen runsautta selittää osaltaan se, että puolueohjelmissa perustuloa esiteltiin ratkaisuna moneen yhteiskunnalliseen ongelmaan. Perustuloa käsitelläänkin ohjelmissa ideologisemmin kuin asiakirjoissa, vaikka tämän ohella järjestelmää ehdotetaan myös ratkaisuksi tarkkaan rajattuihin ongelmiin. Sosiaali- ja työpoliittiset teemat olivat puolueohjelmissa pinnalla, mitkä osoittautuukin koko aineiston johtavaksi teemaksi kaikilla vuosikymmenillä. Teemojen korostuminen puolueohjelmissa juuri 90-luvulla johtuu todennäköisesti lamasta ja sen seurauksista, josta mainitsin jo viitatessani Olavi Borgiin ja puolueohjelmien kirjoittamiseen.

6.3 Perustulokeskustelun hiljentyminen 2000-luvulla

Poliittinen perustulokeskustelu seuraa 2000-luvullakin yleisen perustulokeskustelun rytmiä. Markku Ilkkala (2007) toteaa keskustelun käynnistyneen vaimeana. Suhteessa edeltävään vuosikymmeneen perustulosta keskustellaan uudella vuosituhannella vähemmän. Aineistokohtaiset erot ovat suuria, sillä eduskunnassa keskustelu lakkasi lähes tyystin kun taas puolueohjelmissa keskustelu elää edelleen, vaikkakaan ei yhtä vilkkaana kuin 90-luvulla.

Aloitteita eduskunnassa tehtiin 2000-luvulla ainoastaan kolme kappaletta, joista kaksi oli kokeilualoitteita: yksi puolueiden välinen ja toinen Keskustan. Kokeilualoitteiden sisältö on sama kuin muissakin kokeilualoitteissa eli lähtökohtana on alueelliseen työttömyyteen vastaaminen. Tarja Cronbergin johdolla laadittu esitys (LA 149/2004) poikkeaa kokeilualoitteille tyypillisestä kaavasta, sillä ehdotuksessa perustoimeentuloa maksettaisiin työttömille ilman edellytystä työhön osallistumisesta. Perustoimeentulon katsotaan lisäävän omaehtoista hakeutumista työhön ja vähentävän nöyryyttäviä byrokraattisia käytäntöjä. Kolmas aloite koski selvitystä perustulon luonteesta ja sen mahdollisesta suunnittelusta peruspalveluministerin toimesta.

Vaikka valtiopäiväasiakirjojen perustulokeskustelua ei missään vaiheessa ole voinut kutsua vilkkaaksi, niin sen hiljeneminen ja lakkaaminen viimeisen esityksen ilmestymisvuoteen 2004 on silti odottamatonta. Keskustelussa tapahtui laantumista tällä vuosikymmenellä muutenkin, kuten Markku Ilkka toteaa (2007). On kiinnostavaa, että perustulo näkyy puolueohjelmissa samalla kun eduskunta-aloitteiden tekeminen on lähes lakannut. 80-luvullahan tilanne oli päinvastainen. Valtiopäiväasiakirjoissa perustulo otettiin asialistalle ennen puolueohjelmia, ja puolueohjelmien perustulokeskustelu on seurannut valtiopäiväasiakirjoissa tapahtuneita muutoksia. Valtiopäiväasiakirjoissa perustulosta keskusteltiin vilkkaimmillaan 1980-luvulla ja keskustelu pysytteli elävänä 90-luvulle saakka, jolloin kannattajajoukossa alkoi tapahtua supistumista. Puolueohjelmissa perustulokeskustelu taas vilkastui 1990-luvulla ja jatkui edelleen 2000-luvulla, jolloin kuitenkin asian ohjelmaansa ottaneiden puolueiden määrä vähentyi. Tarkoittaako tämä sitä, että keskustelu hiipuu lähitulevaisuudessa myös puolueohjelmissa, sitä voi vain jättää arvailemaan.

Puolueohjelmissa perustulokeskustelu jatkui siis samaan tapaan vielä 2000-luvullakin. Uudella vuosituhaannella ilmeni valtiopäiväasiakirjoista tuttu piirre, eli perustulon kannattajajoukon supistuminen. Keskusta ja nuorsuomalaiset ovat jääneet pois tyystin, joten perustuloa ohjelmissaan ajavat enää Vasemmistoliitto, liberaalit ja vihreät. Perussuomalaiset tosin esittävät taas kerran perustuloksi tulkittavan kannanoton, mutta heidän esityksessään perusturva ainoastaan mainitaan. Vihreiden asema poliittisen perustulokeskustelun johtajana vuosikymmenten kuluessa vahvistunut ja tutkimuksen viimeisellä vuosikymmenellä lähes kaikki ehdotukset olivat puolueen esittämiä.

Perustuloargumenttien painopisteessä ei 2000-luvulla tapahtunut suuria muutoksia, vaan asiat jotka koettiin 90-luvulla tärkeiksi, vaikuttavat olevan sitä edelleen. Työpoliittiset teemat painottuen työllisyyden lisäämiseen olivat edelleen yleisimmin esitettyjä aineistossa sosiaalipoliittisten näkökulmien tullessa seuraavana.

6.4 Yhteenvetoa perustulokeskustelusta ja siinä tapahtuneista muutoksista

Suomalaisen poliittisen perustulokeskustelun huippukausi ajoittuu siis aineistoni perusteella 1990-luvulle, johon sijoittuu suurin osa valtiopäiväasiakirjoista ja puolueohjelmista. Myöskin perustulomainintojen lukumäärä asiakirjaa kohti on tällä vuosikymmenellä suurimmillaan. Valtiopäiväasiakirjojen muuttuminen kokeilualoittepainotteiseksi ja kokeiluja puoltavien mielipiteiden esiintyminen myös puolueohjelmissa viittaavat tahtoon lähteä edistämään järjestelmän toteutumista myös konkreettisella tasolla. Yllä esittämäni näkökulmat voidaan tulkita perustulon aseman vakiintumiseksi poliittisessa keskustelussa, vaikkakin vain marginaalisen joukon keskuudessa. Uusien teemojen nouseminen perinteisesti perustulon yhteydessä esitettyjen rinnalle on tämän ohella luomassa elinvoimaista kuvaa keskustelusta sen huippukautena. Keskusteluun osaa ottavien puolueiden vakiintuminen alkaa näkyä 1990-luvun asiakirjoissa. 2000-luvulla keskusteluun ei enää liittynyt uusia puolueita, joskin vähentymistä edelleen on ollut havaittavissa. Etenkin valtiopäiväasiakirjoissa tapahtuva perustuloaloitteiden määrän supistuminen on horjuttamassa edellisellä vuosikymmenellä muodostunutta kuvaa perustulokeskustelun vakaudesta.

Perustuloteemoissa ei ole tapahtunut suuria muutoksia siirryttäessä 1980-luvulta 2000-luvulle. Työpoliittiset argumentit järjestelmän puolesta ovat olleet koko ajanjakson kärjessä sosiaalipoliittisten argumenttien tullessa seuraavina. Työllisyysargumenteissa on havaittavissa lievää painopisteen muutosta työllisyyden lisäämisen hyväksi. Tämän näkökulman puolesta esitetyt argumentit ovat lisääntyneet tasaisesti vuosikymmenten vaihtuessa. Työllisyysargumenttien lisääntyminen on ymmärrettävissä yhteiskunnallisten olosuhteiden kautta, sillä työttömyysprosentti on pysynyt 1990-luvulta lähtien suurempana kuin mitä se oli 1980-luvulla. Työttömyyden ohella teeman suosioon on vaikuttanut esimerkiksi Anita Mattilan (2001) kuvailema epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen,

joihin sitoutumisen helpottuminen toisi kansanedustajien ja puolueiden mukaan helpotusta työttömyystilanteeseen. Tähän kytkeytyy myös sosiaalipolitiikkateeman suosion pohja. Toisissa oloissa kehitetty sosiaaliturvajärjestelmä ei kykene enää vastaamaan ihmisten tarpeisiin uudenlaisissa olosuhteissa. Tästä on johtunut muun muassa köyhyyden lisääntyminen, jota kuvailin kappaleessa 5.3.3. Perustulon yhteydessä köyhyyden vähentämisestä on kuitenkin puhuttu kaikkina vuosikymmeninä vähemmän kuin sosiaaliturvan eheydestä ja reiluudesta. Tästä voitaisiin tehdä tulkinta, että poliitikot eivät pidä suomalaista köyhyyttä kovin polttavana ongelmana. Enemmän kallistun kuitenkin sen kannalle, että köyhyyden vähentäminen on aineiston asiakirjoissa ja ohjelmissa kytkeyty niin tiiviisti muihin sosiaaliturvan epäkohtiin, että sitä ei ole pidetty tarpeellisena mainita erikseen kaikissa yhteyksissä.

Muut perustulon puoltamisen kategoriat keräsivät taas tasaiseen tahtiin mainintoja vuosikymmenestä toiseen tai vaihtoehtoisesti aiheeseen liittyvien mainintojen määrät olivat kauttaaltaan niin vähäisiä, että niiden vaihtelusta tai katoamisesta aineistosta ei voi tehdä mitään tulkintoja. Vapauden lisääntyminen toimii hyvänä esimerkkinä tasaisesti jatkuvista maininnoista. Teema keräsi mainintoja kaikkina vuosikymmeninä, joskin maininnat vähentyivät ajan myötä. Teema ei missään vaiheessa noussut keskeiseksi, mutta mainintojen vähäisyyden perusteella sen ei voi todeta menettäneen suosiotaankaan. Maaseutu ja ympäristö puolestaan tulivat keskusteluun teemoina mukaan vasta myöhemmin ja näistä jälkimmäinen jäikin aineistossa 90-luvun keskustelunaiheeksi. Kumpikaan ei päässyt mainintojen perusteella tärkeimpien perustuloon liitettyjen teemojen joukkoon, vaikkakin maaseudun ongelmasta virinnyt keskustelu olikin monipuolisempaa kuin joistain suosituimmista teemoista.

Valtiopäiväasiakirjoissa ja puolueohjelmissa esiintyi kummassakin erilaisia perustulomalleja. Tulkintojen tekemistä niiden perusteella vaikeuttaa kuitenkin se, että suuressa osassa aineistoa puhuttiin perustulosta tekemättä eroa sen suhteen onko kyseessä nimellä perustulo kulkeva malli vai järjestelmä yleensä. Esitysten sisältö ei myöskään auttanut tulkinnan tekemistä. Erikseen nimettyinä esiintyivät osittainen perustulo, negatiivinen tulovero, kansalaispalkka ja -tulo sekä yhteiskunnallinen osinko. Poliittinen keskustelu ei siis koostu yhtenäisestä linjasta, sillä esitetyissä malleissa on vaihtelua niin puolueiden välillä kuin sisälläkin.

Yhteenvetona suomalaisen poliittisen perustulokeskustelun voidaan todeta olevan hyvin työ- ja sosiaalipoliittisesti orientoitunutta. Näihin teemoihin liittyvät yhteiskunnalliset ongelmat ovat yleisesti tunnustettuja ja perustulon yhdistäminen näihin, kuten myös muihin hyvin konkreettisiin teemoihin, antaa usein utopistisena pidetylle järjestelmälle uskottavuutta. Aineistoni perusteella keskustelussa esiintyvät teemat vaikuttavat seuraavan yhteiskunnallisia muutoksia, josta mainitsen esimerkkinä alue- ja ympäristöpoliittisten teemojen nousemisen esille 1990-luvulla. Perustulon kytkeminen ajankohtaisiin kysymyksiin saa sen pysymään esityslistalla silloinkin, kun siihen perinteisesti liitetyt teemat poistuvat päiväjärjestyksestä.

Kotimaisessa perustulokeskustelussa ilmaistut odotukset ovat olleet hyvin käytännönläheisiä ja sidottuja johonkin tavoitteeseen (ks. luku 3). Poliittinen keskustelu on keskeisimmiltä tavoitteiltaan hyvin yhtenevää yleisen keskustelun kanssa, joskin vapauden lisääntyminen on aineistossani pienemmässä asemassa. Aiheesta puhuttaessa tavoitteena pidetään vapauden lisääntymistä suhteessa nykytilaan, jolloin ihmisten elämänhallinta lisääntyisi. Sen sijaan Philippe Van Parijsin (2004) tai Zygmunt Baumanin (2000) kannattamalle täydelliselle poliittiselle vapaudelle ei aineistosta löydy tukea, mikä ei ole yllättävä tulos aineistoni luonteen vuoksi. Eduskunnassa esitetyt aloitteet käsittelevät perustuloa vapauden lisäämisen näkökulmasta vähemmän kuin puolueohjelmat. Kummassakaan aineiston osassa täydellisestä vapaudesta puhuminen tuskin saisi myönteistä vastaanottoa. Eduskunnassa läpimenneet lakialoitteet ovat olleet enemmän sosiaaliturvaa supistavia kuin sitä laajentavia. Puolueohjelman taas tulee ilmaista puolueen yhteinen sovittu linja sekä samalla tehdä eroa muihin puolueisiin ja vaikuttaa kannattajiin, kuten Eeva Aarnio (1998) kirjoittaa. Tämän vuoksi ohjelman kirjoittajillakin on omat rajoitteensa sen suhteen, mitä ohjelmaan voidaan ottaa mukaan. Täydellisestä poliittisesta vapaudesta puhuminen ei ainakaan vielä tällä hetkellä tuottaisi Suomessa kovin hedelmällistä tulosta, sillä Jan Otto Anderssonin (1998) mukaan suomalaisten kannatus kohdistuu enemmän kansalaispalkkaan tai osallistumistuloon kuin täydelliseen perustuloon. Tätä tukee myös Markku Ilkkalan (2007) maininta suomalaisen ilmapiirin työkeskeisyydestä.

7 TULOSEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Suomalainen poliittinen perustulokeskustelu

Tutkimuksessani lähdin tarkastelemaan perustulojärjestelmää suomalaisessa poliittisessa keskustelussa. Asetin tavoitteekseni selvittää millaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin perustulolla haetaan ratkaisua ja kuinka nämä perusteet ovat muuttuneet vuosina 1980–2008. Tutkimusaineistoni koostui tältä aikaväliltä olevista puolueohjelmista ja valtiopäiväasiakirjoista, joita kertyi yhteensä 78.

Puolueohjelmista ja valtiopäiväasiakirjoista hahmottui yhdeksän tapaa perustella perustulon tarpeellisuutta. Nämä perustelujen kategoriat olivat luokiteltavissa viiteen kokoavaan teemaan: työpolitiikka, sosiaalipolitiikka, vapaus, aluepolitiikka ja ympäristöpolitiikka. Työpolitiikkaan kytkeytyvissä kolmessa kategoriassa puhuttiin työelämän muutoksiin vastaamisesta, työn käsitteen laajentamisesta sekä työllisyyden lisäämisestä perustulon kautta. Sosiaalipolitiikkateeman kolmessa kategoriassa käsiteltiin perustulon merkitystä sosiaaliturvan eheyden ja reilouden luomisessa, köyhyyden ehkäisyssä sekä järjestelmän merkitystä perhepoliittisena toimenpiteenä. Perustulon vaikutuksia on ulotettu myös aluepolitiikkaan, jolloin sen uskotaan auttavan säilyttämään maaseutu elinvoimaisena, kuten teeman alle rakentuneen kategorian sisältö kertoi. Teemana esille nousi myös ympäristöpolitiikka, jossa perustulo liitetään ainakin välillisesti ekologisen talousjärjestelmän luomiseen. Viimeinen teema koski vapautta, jonka alla sijaitsevassa vapauden lisääminen -kategoriassa perustulon katsottiin lisäävän elämänhallintaa, joustavuutta ja valinnanvapautta.

Aineistossa keskusteltiin yllä esittelemieni teemojen lisäksi myös kahdesta perustulon kannalta oleellisesta aiheesta. Ensimmäinen näistä on sapattivapaa, joka on perinteisesti liitetty perustuloon yhtenä mahdollisena järjestelmän toteutustapana. Kansanedustajien ja puolueiden sapattivapaa- ja kansalaislomajärjestelmä jakoi monia yhteisiä piirteitä perustulomallisen sapattivapaan kanssa, mutta erojakin oli. Järjestelmää esimerkiksi ei aineistossa kytketty suoraan perustuloon. Toinen käsittelee eroa perustulon ja yhtenäisen toimeentuloturvan välillä, joka ei aina ole kovin selvä. Esimerkin tästä tarjoaa yhtenäinen perusturva -kategorian alla esittelemäni aloitteet. Halusin esitellä perustulon kaltaiset

aloitteet korostaakseni sitä, kuinka lähellä toisiaan nämä sosiaaliturvan uudistamisvaihtoehdot ovat. Tästä huolimatta perustulo on saanut osakseen huomattavasti enemmän kritiikkiä kuin yhtenäisempi sosiaaliturva, jonka kannatus on paljon laajempaa.

Poliittinen perustulokeskustelu käynnistyi 1980-luvulla pääasiassa valtiopäiväasiakirjoissa. Keskustelun huippukaudeksi muodostui kuitenkin 1990-luku, jolloin suurin osa asiakirjoista ja maininnoista esiintyi. Etenkin asiakirjoissa siirtyi paino suurelta osin kokeilualoitteisiin, jotka ovat hyvin konkreettisia ehdotuksia perustulon käyttöön otosta rajatulla alueella. Vaikka aloitteiden tekijöillä on halua kokeilla järjestelmää käytännössä, niin yleinen asenne on tätä vastaan ja kaikki aloitteet raukesivat. Samaan aikaan oli havaittavissa myös perustuloon yhdistettyjen teemojen sekä siihen osaa ottavien osapuolten vakiintumista ja perustulokeskustelu vaikutti saaneen vakaan jalansijan. 2000-luvulle siirtyminen horjutti tätä näkemystä. Perustuloa kannattavien joukko vaikuttaa supistuneen melko marginaaliseksi ja järjestelmää koskevat aloitteet ovat lähes kadonneet valtiopäiväasiakirjoista. Puolueohjelmissa keskustelu jatkuu vilkkaampana, mutta keskustelun ylläpitäminen on jäänyt lähes kokonaan yhden puolueen, eli Vihreän liiton harteille. Aineiston perusteella voi siis mielenkiinnon perustuloa kohtaan päätellä vähentyneen keskustelun alkamisesta 1980-luvulla. Yksittäisten kansanedustajien luovuttua perustuloaloitteiden tekemisestä on järjestelmän poliittinen edistäminen tällä hetkellä muutaman pienipuolueen varassa, ja näistä Vihreä liitto on keskeisin toimija.

Perustuloa puoltavien kategorioiden perusteella havaitaan, että poliittinen perustulokeskustelu on sisällöltään monipuolisempaa kuin Suomessa käyty laajempi keskustelu. Tästä esimerkkinä mainittakoon alue- ja ympäristöpoliittisten teemojen esiintyminen aineistossa. Kumpaakaan teemoista ei yleisessä keskustelussa käytetty perustulon puoltamiseen. Aineistossakaan nämä teemat eivät nousseet keskeiseen asemaan, vaikka molemmat herättivätkin 1990-luvulla melko vilkasta keskustelua. Tärkeimmiksi muodostuneet teemat olivat hyvin yhdenmukaiset kotimaisen perustulokeskustelun kanssa, sillä kummassakin korostettiin perustulon merkitystä työ- ja sosiaalipolitiikan kannalta. Perustulon tehtävä työllisyyden lisääjänä kasvatti tasaisesti merkitystään aineiston kattamana ajanjaksona. Perustulo sosiaaliturvan eheyden ja reiluuden lisääjänä oli toinen johtava kategoria, jonka suosio säilyi tasaisena kolmen vuosikymmenen aikana. Vapauden lisääntyminen perustulon kautta sen sijaan ei tässä aineistossa osoittautunut kovinkaan

tärkeäksi teemaksi, vaikka muussa yhteydessä se on herättänyt runsaasti keskustelua nousten yhdeksi perustuloon yleisimmin liitettyksi tavoitteeksi. Valtiopäiväasiakirjoissa ja puolueohjelmissa vapauden lisäämisellä tähdätään erityisesti elämänhallinnan lisääntymiseen, joka tapahtuu sosiaaliturvan yksinkertaistumisen ja työmarkkinoiden muutosten kautta. Täten siis ideologisemmat näkökulmat vapauteen, kuten Zygmunt Baumanin (2000) korostama poliittinen vapaus, sivuutetaan kokonaan aineistossa. Poliittisella perustulokeskustelulla on täten konkreettiset päämäärät, jotka liittyvät havaittujen yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseen. Perustulo ei siis näyttäydy aineistossani minään ideologisena uudistuksena vaan ennemminkin nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän ongelmakohtien paikkaajana.

7.2 Matkalla kohti perustuloyhteiskuntaa?

Tässä kappaleessa arvioin perustulon toteutumismahdollisuuksia aineistoni pohjalta. Tämä merkitsee sitä, että käsittelen ainoastaan niitä perustulon tiellä olevia esteitä, joihin aineistoni antaa tukea ja viittaa jollain tasolla. Tässä vaiheessa jätän syrjään muut perustulon etenemiseen vaikuttavat tekijät kuten esimerkiksi solidaarisuuden rajat, vaikka myönnänkin niiden merkityksen.

Vaikka aineisto osoittaa perustulolle olevan kannatusta, niin olisi väärin todeta meidän olevan matkalla kohti perustuloyhteiskuntaa. Perustulosta on puhuttu puolueohjelmissa ja valtiopäiväasiakirjoissa 1980-luvulta lähtien, mutta järjestelmä ei ole tänä päivänä sen lähempänä toteutumista kuin keskustelun alkaessakaan. Perustulo ei ole päässyt vakavasti otettavana ehdotuksena ministeritasolle saakka, sillä kaikki aloitteet ovat yksittäisiltä kansanedustajilta. Kuten usein on kansanedustajien aloitteiden kohtalo, niin myös jokainen perustuloa koskeva aloite on rauennut. Myöskään kysymysmuotoisiin aloitteisiin annetut vastaukset eivät ole olleet kovin rohkaisevia. Perustulo on vakiintunut tiettyjen puolueiden ohjelmasisältöön, mutta vihreitä lukuun ottamatta yksikään toinen puolue ei ole ilmaissut aiheen olevan tärkeimpien tavoitteidensa joukossa. Vihreät ovat tyytyneet ajamaan perustuloasiaa jostain syystä vain puolueohjelmissaan, sillä valtiopäiväasiakirjoissa ei ollut yhtään pelkästään vihreiden allekirjoittamaa aloitetta. Tämä on yllättävä ja myös hieman ristiriitaisia ajatuksia herättävä löydös.

Pohdittaessa syitä perustulokeskustelun paikalleen jumiutumiseksi voidaan lähteä tarkastelemaan keskusteluun osallistujien rivejä. Kuten osoitin kategorioissa ja kuvatessani perustulokeskustelussa tapahtuneita muutoksia, on todettava perustuloa ajavien puolueiden rivien olevan hajanaiset. Valtiopäiväasiakirjojen perusteella totesin perinteisesti perustuloa vastustavien puolueiden yksittäisiltä kansanedustajilta tulleen järjestelmää puoltavia aloitteita, jolloin siis puolue ei ole ehdotuksen takana. Tällaisia aloitteita esiintyi kaikilla kolmella vuosikymmenellä niiden määrän lisääntyessä ajan kuluessa. Aloitteita on tullut myös niiden puolueiden keskuudesta, jotka ovat perustulon suurimpia vastustajia. Tällöin kansanedustajilla ei ole kovinkaan suurta toivoa saada puoluetta taakseen. Mahdollisuudeksi jää silloin puolueiden välinen yhteistyö, jota kuitenkin esiintyi vain muutamassa aloitteessa.

Perustulon etenemismahdollisuuksia poliittisella kentällä vähentää suosituimpien puolueiden kuuluminen järjestelmän vastustajiin. Keskusta on ainoa kolmesta suuresta puolueesta, joka on jossain vaiheessa ollut järjestelmän kannalla. Puolueohjelmissaan se puolsi perustuloa 1990-loppupuolelle saakka, vuosituhanen vaihtuessa aihe kuitenkin jäi ohjelmista pois. SDP sen sijaan on ollut perinteisesti kova perustulon vastustaja kannattaessaan ansiosidonnaista turvaa. Kokoomuksen riveistä on joskus ilmaistu mielipide negatiivisen tuloveron puolesta, mutta nykyään puolue suhtautuu järjestelmään melko skeptisesti. (Ylikahri 2007.) Perustuloa kannattavat siis pääasiassa pienemmät ja keskisuuret puolueet eli Vihreä liitto, Vasemmistoliitto, Liberaalit, Nuorsuomalainen puolue ja Perussuomalaiset. Näistä Liberaalit ja nuorsuomalaiset ovat sittemmin poistettu puolueräkisteristä ja jäljelle jääneet kolme vaikuttavat tälläkin hetkellä eduskunnassa. Niin kauan kuin perustulo ei saa yhtään suurta puoluetta kannalleen, sillä on vaarana profiloitua vain tiettyjen piirien ajamaksi asiaksi ja sen toteutumismahdollisuudet ovat olemattomat. Vaikka voimien yhdistäminen yhteisen asia puolesta vaikuttaisi olevan elintärkeää, yhteistyöhön ei ole tahtoa ryhtyä kenen tahansa kanssa kenties leimautumisen pelossa. Ville Ylikahrin (2007) mukaan puolueet ovatkin suhtautuneet ennakkoluuloisesti sellaisiin perustuloehdotuksiin, jotka ovat tulleet heidän mielestään väärältä suunnalta. Björn Wahlroosin ehdottaessa perustuloa ratkaisuksi työttömyysongelmaan puolueet välittömästi esittivät vastalauseensa ehdotusta kohtaan, vaikka yksi yleisimmistä perustuloa puoltavista näkökulmista on liittynyt niidenkin ohjelmissa työttömyyteen.

Perustuloa puoltavien puolueiden välillä ei vaikuta olevan suurta kuilua perustuloon kohdistettujen odotusten suhteen, vaan aineiston perusteella yhtenäisen rintaman muodostaminen saattaisi olevan mahdollista, jos puolueiden ja muiden tahojen ideologiset lähtökohdat onnistuttaisiin jättämään sivuun. Suurin kuilu jää siis juuri perustuloa kannattavien ja kannattamattomien välille. Jos perustulo saadaan laskelmien suhteen taloudellisesti kannattavaksi, jäävät vastustajat vielä epäilemään kansalaisten jakautumista A- ja B-luokkaan sekä työehtosopimisen kohtaloa. Jälkimmäinen saattaa olla suurempi kiistakysymys, sillä luultavaa on että SDP ei työntekijän asemaa puolustavana puolueena luovu vaateestaan säilyttää työehtosopimusjärjestelmä ja pitää ansiosidonnainen järjestelmä ensisijaisena.

Vaikka perustuloa kannattavat puolueet onnistuisivatkin muodostamaan yhtenäisen rintaman on siis suurimpien puolueiden mukaan saaminen melko epätodennäköistä. Poliittisen ja yleisemmin myös yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttuminen perustulomyönteiseksi olisi niin suuri muutos, että ajatus vaikuttaa lähes utopistiselta. Raija Julkunen on kirjassaan *Suunnanmuutos* (2001) kuvannut polkuriippuvuuden käsitettä, jota esimerkiksi Esping-Andersen on käyttänyt hyvinvointiregiimien muutosvastarinnan kuvaamiseen. Kansalaisilla ja instituutioilla on taipumus sopeutua ja sitoutua tiettyihin järjestelyihin tavalla, joka tekee suunnan muuttamisesta vaikeampaa ja kustannuksiltaan suurempaa kuin samalla polulla jatkaminen. Nämä historiallisesti muotoutuneet mallit ovat siis suuntaamassa kehitystä myöhemmissäkin oloissa. Tämä ei tarkoita, että aiemmat valinnat määräisivät tulevan kehityksen suunnan, vaan kuten Suomenkin esimerkki laman aikana osoitti, muutoksia on mahdollista tehdä. Näille muutoksille ominaista on niiden tapahtuminen regiimin rajojen puitteissa, tosin ilmaan on heitetty myös ajatus useiden muutosten seurauksena tapahtuvasta regiimin hiljaisesta muutoksesta. (Emt., 18–20.)

Sosiaalidemokraattisen mallin tyypillisiä piirteitä on Esping-Andersenin (1990) mukaan muun muassa universalismi, tasainen tulonjako ja laaja julkinen sektori. Lama vaikuttaa horjuttaneen näitä piirteitä, mutta Suomen katsotaan edelleen kuuluvan samaan regiimiin. Perustulon katsotaan sen sijaan tarkoittavan niin radikaalia muutosta, että sen läpiviemisen arvellaan olevan lähes mahdotonta. Perustulo olisi ollut helpompi luoda aiemmin historiassa, jolloin mikään sille rinnasteinen järjestelmä ei ollut vielä jättänyt jälkiään

yhteiskuntaan. Polkuriippuvuusteorian kautta tarkasteltuna näyttää siis epätodennäköiseltä, että poliittinen ilmapiiri muuttuisi perustulomyönteiseksi ja että konkreettisia toimia alettaisiin tehdä järjestelmän luomiseksi.

Toisesta näkökulmasta tarkasteltuna näyttää kuitenkin siltä, että Suomessa on jo perustulon henki olemassa. Meillä on lapsilisä kaikille 0–17 -vuotiaille ja kaikki ikäluokkaan kuuluvat ovat tähän automaattisesti oikeutettuja. Meillä on myös kansaneläke kaikille yli 65-vuotiaille henkilöille. Väliin jääville ei ole yhtenäistä järjestelmää, mutta jokaisen toimeentulo tulee lain mukaan turvata tilanteissa, joissa henkilö ei itse toimeentuloaan pysty hankkimaan. (Anttonen & Sipilä 2000, 147–191.) Tällä tavoin eriteltyinä sosiaaliturvajärjestelmästäme ei ole pitkä matka perustuloon. Sakari Hänninen (2004, 275–277) katsookin perustulon edustavan täydellistynyttä universalismia, jolloin Esping-Andersenin kuvaamat pohjoismaiset ihanteet tasa-arvo, universalismi ja julkisen vastuun painottuminen toteutuisivat täysin.

Suomessa jo olemassa olevien universaalien etuuksien ohella perustulon toteutumismahdollisuuksiin vaikuttaa mitä todennäköisimmin perustuloehdotusten yhteneväisyys niin yhtenäisen perusturvan vaatimusten kuin muiden sosiaaliturvan uudistusehdotusten kanssa. Poliittisen perustulon tiukasti käytännön ongelmien ratkaisuun sidottu tehtävä luo perustulosta kuvan ennemmin nykyisen sosiaaliturvan uudistajana kuin uuden ideologisen yhteiskunnan perustana. Tämä puoltaa näkemystä siitä, että perustulon luominen ei tarkoita väistämättä uudelle polulle siirtymistä, vaan ennemminkin toimimista jo asetettujen rajojen ja arvojen puitteissa. Laman seurauksista johtopäätöksiä vetäen perustuloyhteiskuntaan voisi siis olla mahdollista siirtyä hiipimällä, mutta tämä vaatii utopistisimpien perustuloon liitettyjen odotusten jättämistä edelleen sivuun.

Käytännössä lähes kaikille sosiaaliturvan uudistusta vaativille tahoille on siis yhteistä vaatimusten lähtökohdat: liian matala etuuksien taso sekä väliinputoaminen ja loukut (Julkunen 2008). Sen sijaan keinosta paikata sosiaaliturvan ongelmakohdat mielipiteet eriävät, ja taustalla vaikuttavat erinäiset ideologiset lähtökohdat. Suomessa perustulo on saanut negatiivisen leiman, jonka vuoksi se jää syrjään alettaessa keskustella mahdollisista uudistamisvaihtoehdoista. Lähes kaikki perustulua parantamaan pyrkivät ehdotukset kohtaavat osittain samoja ongelmia kuin perustulokin. Tärkeimpänä näistä on mainittava

taloudelliset rajoitukset, jotka asettavat jyrkimmät rajat uudistusten tekemiselle. Esimerkiksi Pertti Honkanen esittelee selostuksessaan *Työttömien perusturvan ongelmia* (2006) mikrosimulaatiomalleilla tehtyjä analyyseja työttömyysturvan tason parantamiseksi ja järjestelmän järjeistämiseksi, jotta riippuvuus toimeentulotuesta vähenisi. Hän kuitenkin toteaa, että hahmotelluista malleista mikään ei ole sellaisenaan tarpeeksi tehokas suhteessa kustannuksiin ja esittää vaihtoehtojen pohtimista edelleen. Perustulo jätettiin tässä laskelmien ulkopuolelle.

Sosiaaliturvan kehittämiseen asetettu SATA-komitea sen sijaan lähti raportissaan (Sosiaaliturvauudistusta koskevat esitykset 2009, www-dokumentti) hahmottelemaan uudistusta jopa hieman perustulohengessä. Etuuksien tason nostamisen ja järjestelmän yksinkertaistamisen ohella komitea päätyi keskustelemaan myös toimeentulotuen siirtämisestä Kelan hoidettavaksi ja tämän ohella halutaan luoda myös sähköinen asiointijärjestelmä, jolloin kaikkia etuuksia on vaivatonta hakea. Vaikka komitean ehdotuksista osa päätyikin toteutettavaksi, ei tämä kuitenkaan ollut toimeentulotuen siirtoa koskevan ehdotuksen kohtalo. Etelä-Suomen Sanomat (19.12.2009) ja Helsingin Sanomat (18.12.2009) uutisoivat kumpikin toimeentulotukea koskevasta ehdotuksesta ja Etelä-Suomen Sanomat totesivatkin ehdotuksen yhtenä painavana hylkäämisperusteena olleen sen perustulomielisyyden: toimeentulon automatisoinnin pelättiin olevan viimeinen askel kohti kansalaispalkkaa. Ehdotus myös hylättiin siitä huolimatta, että kokeilujen perusteella uudistuksella oli todettu tuovan mukanaan pääasiassa myönteisiä seurauksia.

Vaikka perustulo esiintyisikin sosiaalidemokraattisen mallin mukaisesti universaalisuuden täydellistäjänä ja vaikka perustuloehdotukset ovatkin hyvin yhteneviä muiden sosiaaliturvan uudistusehdotusten kanssa, perustulon toteutuminen vaikuttaa hyvin epätodennäköiseltä. Päättäjien keskuudessa näyttää vallitsevan suuri pelko järjestelmää kohtaan ja tämän vuoksi siihen on mahdotonta suhtautua varteenotettavana vaihtoehtona. Pelko on kasvanut jopa niin suureksi, että perustulon kanssa yhteneviä piirteitä jakavat ehdotukset menettävät mahdollisuutensa tulla hyväksytyksi.

Perustulon syrjiminen muiden ehdotusten hyväksi on ristiriidassa sen kanssa, että käytännön este järjestelmän toteutukselle on sama kuin muillakin suurilla uudistuksilla, eli järjestelmän kustannukset. Muut syyt joilla järjestelmää hyljeksitään liittyvät oletuksiin

ihmisten käyttäytymisestä tai ominaisuuksiin, joita perustuloon liitetään vain tietyiltä tahoilta. Loppujen lopuksi suurin este perustulon tiellä vaikuttaa olevan päättäjien muodostama kuva järjestelmästä, sillä kuten totesin, tutkimukseni perusteella poliittisissa piireissä hahmotellut perustulon tavoitteet kuten myös yleisimmin perustuloon yhdistetyt odotukset poikkeavat hyvin vähän niistä piirteistä, joita toimivan sosiaaliturvajärjestelmän katsotaan sisältävän.

Lyhyen katsauksen perusteella perustulon toteutumismahdollisuudet lähitulevaisuudessa eivät vaikuta olevan kovinkaan suuret. Järjestelmän toteutuminen vaatisi perustulon kannattajien rivien yhdistämistä ja yhteisymmärryksen muodostamista perustulon keskeisistä piirteistä sekä tavoitteista sopimista. Valtiopäiväasiakirjojen ja puolueohjelmien perusteella tämä vaikuttaa mahdolliselta. Sen sijaan suurten puolueiden, tai edes yhden suurista puolueista, saaminen järjestelmän taakse on haastavampi tehtävä. Polkuriippuvuus on ainakin osittain suuntaamassa sosiaaliturvajärjestelmän kehitystä, joskaan suunnan muuttaminen ei ole teoriasta huolimatta täysin ulossuljettu vaihtoehto. Suurimpana esteenä näkisinkin ennakkoluulot ja pelot perustulojärjestelmää kohtaan. Perustuloon liitetään piirteitä, joita ei pidetä toivottuna suomalaisessa yhteiskunnassa. Niin kauan kuin kyseiset mielikuvat säilyvät vallitsevana, on epätodennäköistä että perustuloa ruvettaisiin tutkimaan ja kehittämään varteenotettavana vaihtoehtona sen potentiaaleista ja käytännöllisistä tavoitteista huolimatta.

7.3 Lopuksi

Tutkielmassani esittelin kotimaisen poliittisen perustulokeskustelun erityispiirteet ja siinä tapahtuneet muutokset keskustelun käynnistymisestä nykypäivään. Vaikka tulokset eivät poikenneet paljon yleisestä kotimaisesta perustulokeskustelusta pieniä painotuseroja lukuun ottamatta, niin onnistui se antamaan kuvan keskustelun teemoista sekä vaiheista eduskunnassa ja puolueissa. Tulokset myös osoittavat hyvin konkreettisesti keskustelun hiipumisen olevan tosiasia, jollaisena se ei välttämättä välity median kautta. Valitsemallani aineistolla oli merkitystä tulosten muodostumisen kannalta, sillä tällä aineistovalinnalla pääsin käsiksi ainoastaan aloitteiden ja ohjelmien kautta muodostuneeseen kuvaan keskustelusta. Tutkimalla valiokuntien mietintöjä olisi kenties mahdollista saada

keskustelempi aineisto, jossa esitettäisiin argumentteja myös perustuloa vastaan. Laajentamalla aineistoa näihin olisi varmasti saatavissa uusia näkökulmia aiheeseen.

Tutkimukseni kautta hahmottuva kuva Suomen poliittisesta perustulosta ei ole ainutlaatuinen, vaan samansuuntaista kehitystä on ollut havaittavissa myös muualla Euroopassa. Viimeisimpänä Yhteiskuntapolitiikka-lehden julkaiseman artikkelin *Keskustelua Saksasta : perustulo uusliberalistien unena ja vasemmiston haaveena* (Honkanen, 2009) perusteella havaitaan saksalaisen perustulokeskustelun muistuttavan hämmästyttävän paljon suomalaista keskustelua niin sisällöltään kuin kehitykseltään.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Eeva 1995. Välttämättömyyksistä suomalaisissa puolueohjelmissa ”...jokaisen ihmisen tulee...”. Teoksessa Aarnio, Eeva & Kanerva, Jukka (toim.): Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, s.98–209

Aarnio, Eeva 1998. Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylän Yliopisto. SoPhi 30.

Andersson, Jan Otto 1988. Ajatus toisenlaisesta elämästä. Teoksessa Lahtinen, Ilpo (toim.): Kansalaispalkka – Ken elää, sen syömänkin pitää. Kirjapaino Jaarli, Turenki, s. 81–102

Andersson, Jan Otto 1998. Kansalaistulo ja kansalaispalkka: toimeentulon välineet. Futura, 17 (2), s. 25–33

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2000. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino, Tampere

Apurahansaajien sosiaaliturvaa selvittäneen työryhmän loppuraportti 2004. Sosiaali- ja Terveysministeriö, Helsinki.

Arajärvi, Pentti 2003. Paremmintyöryhteiskunta. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala

Bauman, Zygmunt 2000. In Search of Politics. Polity Press, Cambridge

Borg, Olavi 1995. Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. Teoksessa Aarnio, Eeva & Kanerva, Jukka (toim.): Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, s. 4–23

Böckerman, Petri 2000. Suomen työttömyys: Alueellinen näkökulma. Teoksessa Loikkanen, Heikki A. ja Saari, Juho (toim.): Suomalaisen sosiaalipolitiikan alueellinen rakenne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki, s. 72–92

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere

Esping-Andersen, Gøsta 1990. Three Worlds of Welfare Capitalism. Polity Press, Cambridge

Fitzpatrick, Tony 1999: Freedom and Security. An Introduction to the Basic Income Debate. Macmillan Press, Basingstoke

General Intellect 2008. Vasemmisto etsii työtä. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu

Hirvilammi, Tuuli ja Laatu, Markku 2008. Johdanto. Teoksessa Hirvilammi, Tuuli & Laatu, Markku (toim.): Toinen vääräkirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Kelan tutkimusosasto, Helsinki, s. 9-38

Honkanen, Pertti 2006. Työttömien perusturvan ongelmia. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 54/2006

Honkanen, Pertti 2009. Keskustelua Saksasta: perustulo uusliberalistien unena ja vasemmiston haaveena. Yhteiskuntapolitiikka, 74 (6), s. 644–651

Hänninen, Sakari 2004. Perustulo- kenen tahansa oikeus? Teoksessa Helne, Tuula, Hänninen, Sakari ja Karjalainen, Jouko (toim.): Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Sophi, Jyväskylä, s. 269–288

Ilkkala, Markku 2007. Perustulokeskustelu Suomessa. Teoksessa Hintikka-Varis, Sari (toim.): Sisällä vai ulkona - kohti perustuloa?. Kansallinen Sivistysliitto ry, Helsinki, s. 9–71

Jaskari, Harri 2007. Suomalainen köyhyys – oma syy vai yhteiskunnan vika?. Teoksessa Hintikka-Varis, Sari (toim.) Sisällä vai ulkona - kohti perustuloa?. Kansallinen Sivistysliitto ry, Helsinki, s. 73–121

Jaskari, Harri 2008. Orjatyötä vai kannustavaa aktivointia? Teoksessa Arajärvi, Pentti ja Särkelä, Riitta (toim.). Leipää ja lämpöä. Näkökulmia sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki, s. 100–113

Julkunen, Raija 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Vastapaino, Tampere

Julkunen, Raija 2008. Kaikista huolta. Teoksessa Arajärvi, Pentti ja Särkelä, Riitta (toim.). Leipää ja lämpöä. Näkökulmia sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki, s. 46–56

Kangas, Olli 2006. Oikeudenmukaisuutta tietämättömyyden verhon takana – John Rawls ja suomalainen hyvinvointivaltio. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa. Yliopistopaino, Helsinki, s. 66–92

Kangas, Olli & Andersson, Jan-Otto 2002. Perustulon kannatus Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka, 67 (4), s. 293–307

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 2005. Köyhyyden teoria ja käytäntö. Teoksessa Saari, Juho (toim.): Köyhyyspolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki, s. 28–62

Karisto, Antti, Takala, Pentti, Haapola, Ilkka 1998. Matkalla nykyaikaan. Elintason,elämätavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Helsinki

Kopra, Ville 2007. Perustulo -kova vai pehmeä paketti. Kalevi Sorsa säätiö, Helsinki

Kuivalainen, Susan & Airio, Ilpo & Hiilamo, Heikki & Niemelä, Mikko 2005. Suomalainen köyhyyspolitiikka. Teoksessa Saari, Juho (toim.): Köyhyyspolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki, s. 63–120

Lahtinen, Ilpo 1992. Perustulo – Kansalaisen palkka. Tammer-Paino Oy, Tampere

Lampinen, Osmo & Soininvaara, Osmo 1980. Suomi 1980-luvulla - Pehmeän kehityksen tie. WSOY, Porvoo

Latva-Äijö, Lauri 1983. Puolueiden erityisohjelmat 1944–1980. Poliittinen Historia. Julkaisuja C:19.

Loikkanen, Heikki A. ja Saari, Juho 2000. Johdanto. Teoksessa Loikkanen, Heikki A. ja Saari, Juho (toim.): Suomalaisen sosiaalipoliitiikan alueellinen rakenne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki, s. 7–15

Mattila, Anita 2001. Tarvitaanko perustuloa? Suomalaisten kansalaistulo-, kansalaispalkka- ja perustulomallien analyysi. Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitos

Nousiainen, Jaakko 1998. Suomen poliittinen järjestelmä. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva

Nuorsuomalaisten perusturvamalli 1999. [viitattu 22.4.2009] Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <<http://www.tamk.fi/~mnaukkar/nusu.pt.html>>

Pekonen, Kyösti 1995. Puolueohjelman idea. Teoksessa Aarnio, Eeva & Kanerva, Jukka (toim.): Puolueohjelmatuskimuksen nykysuunnat. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, s. 24–35

Rawls, John 1973. A Theory of Justice. Oxford University Press, London

Soininvaara, Osmo 2007. Perustulon yhteiskunnallisista vaikutuksista. Teoksessa Honkanen, Pertti, Soininvaara, Osmo, Ylikahri, Ville: Perustulo – kohti toimivaa perusturvaa. Oy Arkmedia Ab, Vaasa, s. 87–105

Soininvaara, Osmo: 2007. Vauraus ja aika. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki

Sosiaaliturvan uudistusta koskevat esitykset 2009. [viitattu 6.1.2010]. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-10657.pdf>

Särkelä, Riitta ja Eronen, Anne (toim.) 2007. Perusturvan uudistamisen vaihtoehdot. Hakapaino Oy, Helsinki

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Uotila, Jaakko ja Uusitalo, Paavo 1984. Työttömyys, laki ja talous. KK Laakapaino, Helsinki

Van Parijs, Philippe 2004. Basic Income: A Simple and Powerful Idea of the Twenty-First Century. *Politics and Society* 32 (1), s. 7–39

Vihreä perustulomalli 2007. [viitattu 7.11.2009]. Saatavilla [www-muodossa <http://www.vihreat.fi/perustulo/malli>](http://www.vihreat.fi/perustulo/malli)

Ylikahri, Ville 2007. Kohti perustuloa – perustulokeskustelua. Teoksessa Honkanen, Pertti, Soininvaara, Osmo, Ylikahri, Ville: Perustulo – kohti toimivaa perusturvaa. Oy Arkmedia Ab, Vaasa, s. 13–46

Sanomalehdet

Etelä-Suomen Sanomat 2009. Pääkirjoitus 19.12.2009

Helsingin Sanomat 2009. SATA-komitea poistaisi puolison tulojen vaikutuksen työttömän tukeen. Kirjoittanut Piia Elonen. 18.12.2009

Aineisto

Puolueohjelmat

Aineisto saatavilla: Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA [elektroninen aineisto]. FSD2256. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tekijä ja jakaja]. URL: <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/> [8.1.2010]

Keskusta:

Ihannekunnassa elämä maistuu - Keskustan kunnallispoliittinen asiakirja, 1996

Keskustan Eurooppa-ohjelma, 1999

Keskustan Oikeudenmukaiseen hyvinvointiin, 1994

Keskustan periaatteet, 1996

Keskustan Suomen Selviytymisohjelma, 1994

Keskustan työreformi, 1998

Kestävän työllisyyden ja yrittäjyyden yhteiskunta, 1994

Suomen Keskustan ohjelma 1990-luvulle (luonnos), 1989

Kristillisdemokraatit:

Kristillisdemokraattien tavoiteohjelma vaalikaudelle 2007-2011, 2006

Lapsipoliittinen ohjelma, 1997

Vaaliohjelma Eduskuntavaalit '99, 1999

Liberaalit:

Liberaalit Rp: tavoiteohjelma, 2006

LKP:n Periaateohjelma, 1994

LKP:n periaatteellinen toimintasuunnitelma 1994-1995, 1994

Tavoiteohjelma, 2002

Vaaliohjelma, 2003

Nuorsuomalainen puolue:

Nuorsuomalaisen Puolueen yleisohjelma, 1994

Perussuomalaiset:

Eduskuntavaaliohjelma 2003, 2003

Oikeutta kansalle - Perussuomalaisen puolueen yleisohjelma, 1995

Ruotsalainen kansapuolue:

Kanssa ihmisen - Rkp:n hyvinvointipoliittinen ohjelma, 1998

Suomen kansan demokraattinen liitto:

SKDL:n sosiaalipoliittinen asiakirja, 1988

Yhteiskuntapoliittinen asiakirja, 1986

Vasemmistoliitto:

Hyvä naissuomi! Naispoliittinen asiakirja, 1998

Vasemmistoliiton ohjelma, 1990

Vasemmistoliiton Poliittinen tavoiteohjelma, 2004

Vasemmistoliiton Puolueohjelmateesit, 1995

Vasemmistoliiton sata tapaa arvostaa ihmistä ja säästää luontoa, 1990

Vihreä liitto:

Eduskuntavaaliohjelma 2003 - Pallo haltuun, 2003

Eduskuntavaaliohjelma 2007, 2006

Ekologinen Puolue Vihreiden Puolueohjelma, 1991

Kulttuuripoliittinen ohjelma, 2005

Maailma tehdään lähelläsi -vaaliohjelma, 2007

Oikeudenmukaisuus, valinnanvapaus, ilmastovastuu - Kunnallisvaaliohjelma 2008, 2008

Suomen sopeat salot - Tasa-arvoisen maaseutupolitiikan vihreät linjat, 2002

Tasapainoinen vihreä Suomi - Vihreän liiton aluepoliittinen ohjelma, 2000

Vihreiden lähivuosien tavoitteet, 1997

Vihreä tie mahdollisuuksiin - Vihreän liiton ohjelma eduskuntavaaleihin 1999, 1998

Vihreän liiton EU-ohjelma, 2004

Vihreän liiton kunnallisvaaliohjelma, 2000

Vihreän liiton lapsiperheohjelma, 2005

Vihreän liiton maaseutuohjelma 1997

Vihreän liiton Periaateohjelma, 1998

Vihreän liiton periaateohjelma, 2002

Vihreän liiton periaateohjelma: Tehtävänä reilu muutos, 2006

Vihreän Liiton Puolueohjelma 1990, 1990

Vihreän Liiton Puolueohjelma, 1994

Vihreän liiton työelämäohjelma, 2005

Vihreän Liiton yleisohjelma, 1988

Valtiopäiväasiakirjat

Aineisto saatavilla: Eduskunnan nidotut Valtiopäiväasiakirjat 1981–2004.

Kirjalliset kysymykset:

KK 315/1984 vp. Manninen ym.: Työttömyyden vähentämisestä työn jakamisen avulla ja kansalaisloman järjestämisestä

KK 69/1988 vp. Väistö: Valtimon työllistämiskokeilua koskevan esityksen antamisesta

KK 98/1998 vp. Vehviläinen: Valtimon työllistämiskokeiluhankkeesta

KK 618/2001 vp. Aittoniemi: Kansalaispalkan toteuttaminen

Lakialoitteet:

LA 56/1985 vp. Skön ym.: Ehdotus laiksi kansalaisten perustoimeentuloturvasta

LA 8/1987 vp. Ehdotus laiksi kansalaisten perusturvasta

LA 72/1998 vp. Vehviläinen: Lakialoite laiksi kansalaistyökokeilusta

LA 138/1999 vp. Vehviläinen ym.: Laki kansalaistyökokeilusta Suomessa

LA 149/2004 vp. Cronberg ym.: Laki perustoimeentulokokeilusta Pohjois-Karjalassa

Raha-asia-aloitteet:

RA 123/1988 vp. Gustafsson ym.: Määrärahan osoittamisesta sapattivuosisijärjestelmän toteuttamisvaihtoehtojen selvittämiseksi

RA 1160/1988 vp. Gustafsson y.,: Määrärahan osoittamisesta sapattivapaajärjestelmän eri vaihtoehtojen tutkimus- ja kokeilutoimintaan

RA 806/1989 vp. Röntynen: Määrärahan osoittamisesta kansalaispalkkakokeilun käynnistämiseksi Kiuruvedellä

RA 2551/1990 vp. Männistö ym.: Määrärahan osoittamisesta kansalaistulokokeiluun Kiuruvedellä

Suulliset kysymykset:

SK 151/1988 vp. Pokka: Kansalaispalkan maksamisesta työttömyyden vähentämiseksi

Toimenpideoitteet:

TPA 78/2000 vp. Vehviläinen: Kansalaistyökokeilun aloittaminen työttömyysalueilla

Toivomusaloitteet:

TA 534/1981 vp. Mattsson ym.: Kattavan vähimmäistulojärjestelmän luomisesta

TA 434/1983 vp. Vennamo ym.: Verovapaan perustoimeentulon turvaamisesta

TA 1174/1983 vp. Eenilä ym.: Kansalaispalkan aikaansaamisesta

TA 142/1984 vp. Riihijärvi ym.: Verovapaan perustoimeentulon turvaamisesta

TA 543/1985 vp. Kettunen ym.: Verovapaan perustoimeentuloturvan turvaamisesta

TA 805/1986 vp. Peltola ym.: Perustoimeentulon turvaavan kansanvakuutuslain valmistelemisesta

TA 883/1987 vp. Hautala ym.: Perustoimeentuloturvan kehittämisestä

TA 952/1987 vp. P. Leppänen ym.: Perustoimeentulon turvaamisesta

TA 1009/1987 vp. Pietikäinen: Eri perustoimeentulojärjestelmien minimitason nostamisesta

TA 1286/1991 vp. Polvi ym.: Kansalaistulokokeilun käynnistämisestä Ylä-Savossa

TA 1364/1991 vp. Stenius-Kaukonen ym.: Kansalaisten perusturvan parantamisesta

TA 291/1992 vp. Polvi: Kansalaistulokokeilun käynnistämisestä Ylä-Savon talousalueella

TA 274/1995 vp. Polvi: Kansalaistulokokeilun käynnistämisestä Ylä-Savon talousalueella

TA 264/1998 vp. Vehviläinen: Kansalaistyökokeilun aloittamisesta Valtimossa

TA 587/1999 vp. Vehviläinen: Alueellisen kansalaistyökokeilun aloittaminen